Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking, ouderen en de algemene bevolking

Rapportage participatiemonitor 2015

T. Meulenkamp
G. Waverijn
M. Langelaan
L. van der Hoek
H. Boeije
M. Rijken

ISBN 978-94-6122-346-3

http://www.nivel.nl
nivel@nivel.nl
Telefoon 030 2 729 700
Fax 030 2 729 729

Inhoud

Beleidssamenvatting

Maatschappelijke participatie in de brede betekenis van het woord, is belangrijk voor het ervaren welbevinden en de kwaliteit van leven. Het uitgangspunt van het overheidsbeleid is dat iedereen volwaardig moet kunnen meedoen in de samenleving. Dit geldt ook voor mensen met een lichamelijke of een verstandelijke beperking en voor ouderen. Bij lichamelijke beperkingen gaat het om beperkingen in bewegen, algemene dagelijkse levensverrichtingen (ADL), horen en zien. Mensen met een verstandelijke beperking ervaren beperkingen in verschillende vaardigheidsgebieden, zoals sociale vaardigheden of werk en opleiding, als gevolg van een beneden gemiddeld intellectueel functioneren. Onder ouderen verstaan we in dit rapport mensen van vijfenzestig jaar en ouder. Het doel van de participatiemonitor is het beschrijven van ontwikkelingen in de mate waarin en de wijze waarop bovenstaande groepen deelnemen. In het licht van de veranderingen in de langdurige zorg en ondersteuning is het van belang om hun participatie te monitoren en te vergelijken met de totale bevolking. Daarnaast is het belangrijk om in kaart te brengen of ze, eventueel met ondersteuning, kunnen participeren zoals ze dat graag willen.

Deze rapportage laat zien dat veel mensen met beperkingen en ouderen in staat zijn om op allerlei gebieden actief deel te nemen aan de samenleving. Hun deelname is op enkele gebieden toegenomen. Zo zijn in de periode 2008-2014 meer mensen met een lichamelijke beperking vrijwilligerswerk gaan doen en maken meer mensen gebruik van het openbaar vervoer. Op enkele terreinen zijn mensen echter minder gaan participeren; mensen met een lichamelijke beperking en ouderen maken minder vaak gebruik van buurtvoorzieningen. Een groot gedeelte van de mensen met beperkingen en ouderen geeft in 2014 aan tevreden te zijn met hun (mate van) participatie. Maar er is ook een substantiële groep die de behoefte heeft om meer te participeren, bijvoorbeeld in (betaald) werk of die graag meer sociale contacten zou hebben.

De resultaten van deze rapportage vestigen de aandacht op de kwetsbare positie van enkele specifieke groepen. De participatie van met name mensen met een ernstige lichamelijke beperking en mensen met een verstandelijke beperking blijft op veel gebieden (ver) achter in vergelijking met de totale bevolking. Een substantieel gedeelte van hen geeft aan behoefte te hebben aan meer participatie in de vorm van (betaald) werk, sociale contacten en activiteiten in de vrije tijd. Naasten van mensen met een verstandelijke beperking rapporteren dat de algehele participatie van hun naaste in 2014 is afgenomen.
Wat we ook zien is dat in 2014 de algehele tevredenheid met het leven van mensen met een lichamelijke beperking lager is dan in de jaren ervoor. Daarnaast voelt ruim een derde van de mensen met een verstandelijke beperking zich weleens eenzaam of alleen en geven drie op de tien mensen met een ernstige lichamelijke beperking aan (zeer) sterk eenzaam te zijn. De ervaren kwaliteit van leven kan een belangrijke indicator zijn van de mogelijkheden die mensen hebben om volwaardig mee te doen in de samenleving.
De resultaten uit deze rapportage geven aan dat mensen met beperkingen en ouderen actief meedoen in de samenleving. Tegelijkertijd is er bij een substantiële groep de

behoefte om meer te participeren. Alleen vanuit de doelgroepen zelf is het mogelijk om een goed beeld te krijgen waar de participatiebehoefte precies uit bestaat. Beleid dient aan te sluiten bij de diversiteit in behoefte en ondersteuning om deel te kunnen nemen aan de samenleving. Ook in het licht van de veranderingen in de langdurige zorg en ondersteuning is het belangrijk om de komende jaren de vinger aan de pols te houden en de situatie van mensen met beperkingen en ouderen te blijven monitoren.

Samenvatting en conclusie

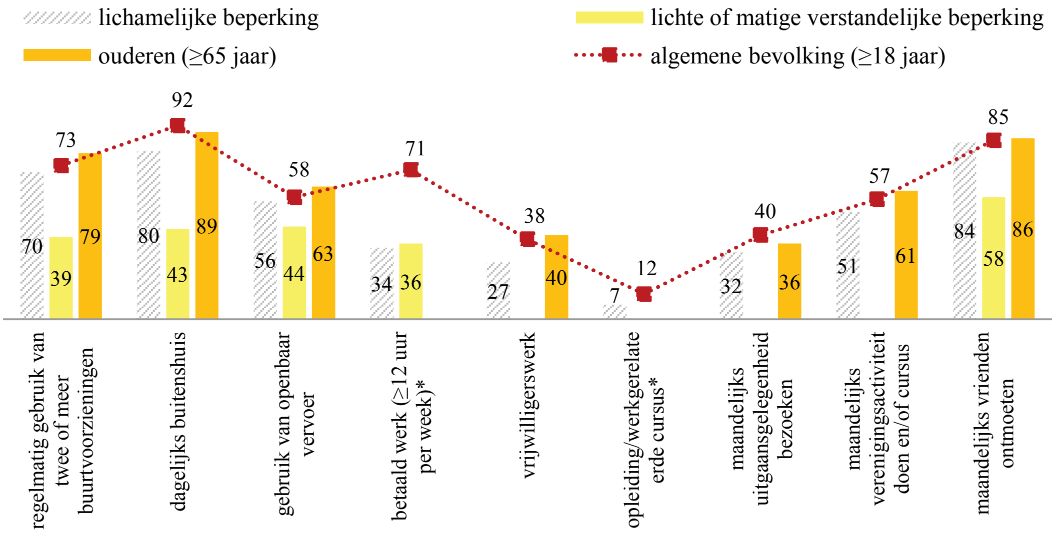
Leeswijzer. In deze samenvatting vindt u een overzicht hoe vanuit verschillende deelgebieden de participatie van mensen met een lichamelijke beperking, verstandelijke beperking en ouderen zich ontwikkelt. Een uitgebreide onderbouwing van deze resultaten en een beschrijving per doelgroep kunt u nalezen in de afzonderlijke hoofdstukken van dit rapport en in de bijbehorende tabellenbijlage (deze is te downloaden vanaf www.nivel.nl).

Participatie - het meedoen in de samenleving - draagt bij aan het individueel welbevinden en de persoonlijke ontplooiing van mensen (o.a. Hortulanus e.a., 2003; RMO, 2008). Het uitgangspunt van de overheid is dat iedereen volwaardig moet kunnen meedoen in de samenleving, ook mensen voor wie het soms moeilijker is om mee te doen, zoals ouderen en mensen met een beperking. Dit uitgangspunt is vastgelegd in de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (Wgbh/cz) en wordt ook beoogd door het VN-verdrag voor de rechten van mensen met een beperking. In het VN-verdrag is zelfbeschikking hierbij een centraal begrip.
Gelijktijdig heeft de overheid een hervorming in gang gezet, met als uitgangspunten betere kwaliteit van ondersteuning en zorg en financiële houdbaarheid van de zorg. Taken en verantwoordelijkheden zijn van het rijk naar gemeenten gegaan en er wordt een groter beroep gedaan op de eigen verantwoordelijkheid van burgers. Het gaat hierbij naast zelfredzaamheid in het meedoen in de samenleving ook om het helpen en zorgen voor anderen. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de ondersteuning van burgers om te kunnen participeren. Uitgangspunt is dat mensen zo veel als mogelijk zelf doen met behulp van het eigen sociale netwerk en dat daarnaast hulp of ondersteuning beschikbaar is voor hen die dat nodig hebben vanuit gemeentelijke voorzieningen (Wmo 2015). Voor intensievere zorg en ondersteuning kunnen mensen gebruik maken van landelijke regelingen zoals de Wet Langdurige Zorg.
Het kunnen deelnemen aan de samenleving heeft betekenis in het leven van mensen. Eenzaamheid is een groot maatschappelijk probleem. Daarom is het belangrijk dat wanneer mensen minder in staat zijn om zelfstandig te participeren, ze voldoende ondersteuning en begeleiding krijgen van hun sociaal netwerk of van professionele voorzieningen.
Het is in deze beleidscontext dat de NIVEL participatiemonitor 2015 is uitgevoerd. Het is belangrijk hoe mensen zelf rapporteren over hun mate en wijze van participeren. En welke behoefte ze hebben aan participatie en eventuele ondersteuning daarbij.

Ouderen doen 'goed' mee, participatie van mensen met beperkingen blijft achter
Zowel ouderen als mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking nemen actief deel aan de samenleving. De participatie van ouderen, mensen van vijfenzestig jaar en

ouder[1], verschilt in 2014 niet veel in vergelijking met die van de algemene (totale) bevolking.
In vergelijking met de algemene bevolking blijkt echter dat mensen met beperkingen op de verschillende gemeten deelgebieden een stuk minder participeren (figuur 1)[2]. Ook uit ander onderzoek blijkt dat gezondheid van invloed is op maatschappelijke participatie (onder andere Harbers en Hoeymans, 2013). De verschillen met de algemene bevolking zijn met name groot op het gebied van betaald werk, maar er zijn ook verschillen zichtbaar op andere gebieden, zoals sociale contacten, het gebruik van buurtvoorzieningen en buitenshuis komen. Vooral de groep mensen met een verstandelijke beperking heeft een lagere participatie op alle deelgebieden. Het overkoepelende beeld van de participatie van mensen met beperkingen en ouderen in vergelijking met de algemene bevolking, is vergelijkbaar met voorgaande rapportages van de participatiemonitor (van den Hoogen e.a., 2008, 2010; Meulenkamp e.a., 2011, 2013).

Figuur 1: Participatie van mensen met een lichamelijke beperking, lichte of matige verstandelijke beperking, ouderen en de algemene bevolking in 2014 (percentages)

* <65 jaar. Bij de groep mensen met een verstandelijke beperking gaat het zowel om betaald werk als onbetaald werk en zijn (daarom) ook 65+-ers in het percentage meegenomen.

---

1 Ook in de groep ‘ouderen’ zitten mensen met een lichamelijke beperking. In de participatiemonitor is de groep ‘ouderen’ als aparte groep opgenomen omdat zij beleidsmatig een belangrijke en omvangrijke doelgroep vormen o.a. binnen de WMO.

2 Er is niet gecorrigeerd voor de verschillende samenstelling van de groepen. In de groep mensen met een lichamelijke beperking zitten bijvoorbeeld meer vrouwen en ouderen dan in de algemene bevolking (zie bijlage 1 voor de samenstelling van de groepen).

Gebruik openbaar vervoer en vrijwilligerswerk neemt toe, gebruik buurtvoorzieningen en verenigingsactiviteiten neemt af

Over de periode 2008-2014 heeft een aantal ontwikkelingen plaatsgevonden in de participatie van ouderen en mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking (zie tabel 1).

Tabel 1: Toe- of afname in participatie van mensen met een lichamelijke beperking, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking en ouderen (≥65 jaar), uitgesplitst naar ernst van de beperking en leeftijd, 2008-2014 of 2009-2014*

	Lichamelijke beperking (2008-2014)			Verstandelijke beperking (2008-2014)		Ouderen (≥65 jaar) (2009-2014)		Algemene bevolking (2009-2014)
	Lichte beperking	**Matige beperking**	**Ernstige beperking**	**Lichte beperking**	**Matige beperking**	**65-74 jaar**	**75 +**	**≥18 jaar**
Regelmatig gebruik van twee of meer buurtvoorzieningen	afname	afname	afname	-	-	afname	-	afname
Dagelijks buitenshuis	-	-	-	-	-	-	-	-
Gebruik van openbaar vervoer	toename	toename	toename	-	-	-	-	-
Betaald werk (≥12 uur per week) (<65 jaar)#	-	-	-	-	-	nb	nb	-
Vrijwilligerswerk	toename	toename	-	nb	nb	-	-	-
Opleiding/werk gerelateerde cursus (<65 jaar)	-	-	-	nb	nb	nb	nb	-
Maandelijks uitgaansgelegenheid bezoeken	-	-	-	nb	nb	-	-	-
Maandelijks verenigingsactiviteiten doen	-	-	afname	nb	nb	afname	-	afname
Maandelijks vrienden ontmoeten	-	-	-	-	-	-	-	-
Totale participatie (optelsom deelgebieden)	-	-	-	-	-	afname	-	afname

* - staat voor geen toe- of afname over de aangegeven jaren, nb staat voor ‘niet berekend’ vanwege leeftijdsgrens (ouderen) of doordat het deelgebied op andere wijze is bevraagd (mensen met een verstandelijke beperking).

\# Bij de groep mensen met een verstandelijke beperking gaat het zowel om betaald werk als onbetaald werk en zijn (daarom) ook 65+-ers in het percentage meegenomen.

Ontwikkelingen in de participatie van mensen met een lichamelijke beperking en ouderen

Wanneer we kijken naar de veranderingen in de periode 2008-2014 zien we het volgende beeld. Minder ouderen en mensen met lichamelijke beperkingen maken gebruik van buurtvoorzieningen. Deze ontwikkeling is er ook bij de algemene bevolking. Er is een toename van het percentage mensen met een lichamelijke beperking dat gebruik maakt van het openbaar vervoer (inclusief de Regiotaxi). Deze toename zien we niet terug bij ouderen.

Mensen met een lichte of matige lichamelijke beperking zijn meer vrijwilligerswerk gaan doen. Dit is een ontwikkeling die niet heeft plaatsgevonden bij de groep mensen met een *ernstige* lichamelijke beperking en ook niet bij de groep ouderen of bij de algemene bevolking.
Bij ouderen en mensen met een ernstige lichamelijke beperking stellen we een afname vast van maandelijkse verenigingsactiviteiten. De achterliggende cijfers laten zien dat minder mensen maandelijks naar een religieuze bijeenkomst gaan, bijvoorbeeld naar de kerk. In de algemene bevolking is de deelname aan verenigingsactiviteiten ook afgenomen.

Daling algehele participatie van mensen met een verstandelijke beperking in 2014
Volgens naasten (familie of vrienden) van mensen met een verstandelijke beperking is er over de gehele periode 2008-2014 geen verandering op de verschillende deelgebieden (tabel 1). Maar als we kijken we naar de afgelopen drie jaar, dan is de participatie van mensen met een verstandelijke beperking volgens hun naasten wel afgenomen (cijfer niet in tabel), en met name in 2014 is hun participatie gedaald. Er zijn geen specifieke deelgebieden waarop de daling significant is, het is dus een algehele afname. Dit kan er op duiden dat participatie voor mensen met een verstandelijke beperking de afgelopen jaren lastiger is geworden.
Mensen met een verstandelijke beperking zelf (niet in tabel) geven aan dat zij over de periode 2008-2014 vaker activiteiten in de vrije tijd zijn gaan doen, ook zonder (dat het georganiseerd is voor) mensen met een verstandelijke beperking. Meer mensen sporten bij een ‘gewone’ sportvereniging, niet speciaal voor mensen met een verstandelijke beperking.

Ontmoetingen op straat en ervaren bejegening
Participatie in de buurt biedt mogelijkheden voor mensen met beperkingen en voor ouderen. Vanwege mogelijk verminderde mobiliteit en energieniveau biedt de leefwereld dichtbij huis kans om sociale contacten aan te gaan.

Mensen met een lichamelijke beperking en ouderen
Het contact met buurtgenoten bestaat met name uit ontmoetingen op straat, in mindere mate gaan mensen ook op bezoek bij buurtgenoten of ondernemen ze activiteiten met hen. Bijna twee derde van de mensen met een lichamelijke beperking heeft wekelijks dit soort ontmoetingen. Drie op de tien mensen bezoekt maandelijks buurtgenoten en één op de tien onderneemt maandelijks activiteiten met hen, zoals wandelen of ergens naar toe gaan. Bij ouderen liggen deze percentages ongeveer even hoog. Bijna negen op de tien mensen met een lichamelijke beperking vindt dat buurtgenoten vrijwel altijd of meestal prettig met hen omgaan; bij mensen met een *ernstige* lichamelijke beperking ligt dit percentage lager (82%).

Mensen met een verstandelijke beperking
Ook voor mensen met een verstandelijke beperking, bestaat het contact voornamelijk uit ontmoetingen op straat. Slechts 4% spreekt regelmatig af met mensen uit de buurt of onderneemt samen met buurtgenoten activiteiten, terwijl ongeveer zes op de tien mensen met een verstandelijke beperking weleens een praatje maakt of even binnenkomt bij

mensen uit de buurt die geen verstandelijke beperking hebben. Voor mensen met een verstandelijke beperking kan contact met buurtgenoten moeilijk zijn; drie op de tien van hen vindt het contact met (sommige) buren niet zo fijn, en een vijfde vindt dat (sommige) buurtgenoten op een niet zo fijne manier met hen omgaan.

Behoefte aan meer participatie

Voorgaande cijfers geven op landelijk niveau inzicht in de feitelijke participatie. We hebben ook onderzocht of mensen behoefte hebben aan meer of minder participatie en of ze tevreden zijn met de huidige situatie.

In vergelijking met de algemene bevolking en in vergelijking met de andere groepen, springt de groep mensen met een ernstige lichamelijke beperking eruit. De uitkomsten laten zien dat zij behoefte hebben om meer te participeren in met name sociale contacten en activiteiten in de vrije tijd (tabel 2).

Van de mensen met een verstandelijke beperking is ruim 80% tevreden over de mate waarin ze participeren in hun vrije tijd en over hun sociale contacten. Alhoewel een kwart van de mensen die nu niet werken betaald werk zou willen doen en bijna een derde een werk gerelateerde opleiding of cursus zou willen volgen. Bij ouderen is de behoefte om meer te participeren vergelijkbaar met de algemene bevolking. Van de ouderen die nu geen gebruik maken van het openbaar vervoer, zou 17% dit wel willen.

Tabel 2: Participatiebehoefte van mensen met een lichamelijke beperking, lichte of matige verstandelijke beperking, ouderen en de algemene bevolking in 2014 (percentages)*

	Lichamelijke beperking			Verstandelijke beperking	Ouderen (≥65 jaar)	Algemene bevolking
	Licht	Matig	Ernstig			
Wil vaker ergens naar toe gaan	27	45	60	22	38	31
Kan in vrije tijd de dingen doen die ik wil doen	83	67	50	84	87	76
Voldoende contact en ontmoetingen *met andere mensen*	86	78	64	82	86	85
Voldoende contact en ontmoetingen *met buurtgenoten*	89	86	72	nb	87	81
Mensen die nu niet participeren op betreffende deelgebied:						
Wil gebruik maken van het openbaar vervoer	7	14	13	nb	17	14
Zou betaald werk willen doen (<65 jaar)#	21	15	15	25	nb	42
Zou vrijwilligerswerk willen doen	9	8	4	nb	6	12
Wil een opleiding of werkgerelateerde cursus volgen (<65 jaar)	22	16	11	31	nb	33

* In de tabel is de groep mensen met een verstandelijke beperking niet uitgesplitst naar ernst van de beperking, omdat er geen verschillen zijn in behoefte, hetzelfde geldt voor ouderen (naar leeftijd). nb staat voor ‘niet berekend’

Bij mensen met een verstandelijke beperking gaat het zowel om betaald als onbetaald werk en zijn daarom ook 65+-ers in dit cijfer meegenomen

Veel eenzaamheid onder mensen met beperkingen, minder bij groep ouderen
Eenzaamheid en tevredenheid met het leven geven een indicatie van de mogelijkheden die mensen ervaren om volwaardig mee te doen in de samenleving. Ouderen voelen zich niet vaker eenzaam dan de algemene bevolking. Wel vinden we in 2014 opnieuw een hoog percentage mensen met een matige of ernstige lichamelijke beperking dat (zeer) sterk eenzaam is; van de mensen met een *ernstige* lichamelijke beperking voelt 28% zich (zeer) sterk eenzaam (tabel 3). In vergelijking met 2012 is de mate van eenzaamheid voor hen niet toe- of afgenomen. Ook in de groep mensen met een verstandelijke beperking speelt eenzaamheid een rol van betekenis: ruim één derde van hen geeft aan zich weleens eenzaam of alleen te voelen.

Tabel 3: Eenzaamheid ((zeer) sterk of weleens) bij mensen met een lichamelijke beperking, lichte of matige verstandelijke beperking, ouderen en de algemene bevolking in 2014 (percentages)

	Lichamelijke beperking			Verstandelijke beperking		Ouderen		**Algemene bevolking**
	Licht	**Matig**	**Ernstig**	**Licht**	**Matig**	**65-74 jaar**	**75 +**	
(Zeer) sterk eenzaam	12	20	28	-	-	8	10	11
Weleens eenzaam of alleen	-	-	-	37	35	-	-	-

Mensen met lichamelijke beperkingen minder tevreden met het leven in 2014
De algehele tevredenheid met het leven is alleen gevraagd aan mensen met een lichamelijke beperking. Opvallend is dat de algehele tevredenheid met het leven bij deze groep substantieel is gedaald (tabel 4). Het is nog onduidelijk waar deze daling mee te maken heeft en of deze ontwikkeling zich doorzet.

Tabel 4: Tevredenheid met het leven dat men leidt bij mensen met een lichamelijke beperking in de periode 2008-2014 (percentages)

Buitengewoon tevreden, zeer tevreden of tevreden	2008	2010	2012	2014
Lichte lichamelijke beperking	81	77	79	70
Matige lichamelijke beperking	60	59	57	48
Ernstige lichamelijke beperking	41	43	41	32

Conclusie
Concluderend zijn er in 2014 nog steeds (grote) verschillen tussen de participatie van mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking en de algemene bevolking, de participatie van ouderen is vergelijkbaar met die van de algemene bevolking. De ontwikkelingen in de feitelijke participatie van de diverse groepen op de verschillende deelgebieden laten een wisselend beeld zien; op enkele deelgebieden is er een toename van participatie, op andere deelgebieden is er een afname. Een substantiële groep geeft

aan meer te willen participeren, zowel op het gebied van (betaald) werk als ook het uitbreiden van hun sociale contacten en activiteiten in de vrije tijd.
De resultaten uit deze monitor laten zien dat mensen met beperkingen en ouderen actief meedoen in de samenleving, maar dat het voor sommige groepen moeilijk is om mee te kunnen doen. Er is bij hen wel grote behoefte om te participeren. De ervaren kwaliteit van leven kan een belangrijke indicator zijn van de mogelijkheden die mensen hebben om volwaardig mee te kunnen doen in de samenleving. We zien dat er in 2014 een grote groep is die zich eenzaam voelt en dat in 2014 de algehele tevredenheid met het leven van mensen met een lichamelijke beperking is gedaald. Een vraag die hierbij opgeroepen wordt is of mensen mee kunnen komen op een manier die past bij hun mogelijkheden. Alleen vanuit de doelgroepen zelf is het mogelijk om een goed beeld te krijgen waar de participatiebehoefte precies uit bestaat en hoe deze ondersteund kan worden. Hierbij hoeft het niet alleen te gaan over 'meer' participatie, maar kan het ook gaan om andere vormen van participatie.
Het aantal mensen van hoge leeftijd stijgt de komende jaren, waardoor zij kwetsbaarder worden. In 2014 geven naasten van mensen met een verstandelijke beperking aan dat de participatie van hun naaste is afgenomen. Ook in het licht van alle veranderingen in de langdurige zorg en ondersteuning is het daarom belangrijk om de komende jaren de vinger aan de pols te blijven houden en participatie van mensen met een beperking en ouderen te blijven monitoren.
De overheid streeft naar een volwaardige deelname aan de samenleving, waarbij mensen die dit kunnen zo veel mogelijk 'regulier' deelnemen en dat zij gebruik kunnen maken van reguliere voorzieningen. Het blijft belangrijk om te monitoren of de reguliere voorzieningen inderdaad voldoende mogelijkheden bieden voor mensen met een beperking en ouderen om te kunnen participeren en welke aanpassingen eventueel nodig zijn. Uit deze monitor blijkt dat mensen met een verstandelijke beperking vaker zijn gaan sporten bij een 'gewone' sportvereniging. Het is belangrijk om te (blijven) volgen of mensen met een beperking ook op andere gebieden 'regulier' mee kunnen doen en wat hun ervaringen hierbij zijn.
Het gebruik van buurtvoorzieningen neemt af bij alle groepen, ook in de algemene bevolking. Dit heeft mogelijk te maken met het feit dat verschillende type buurtvoorzieningen in aantal zijn afgenomen. Buurtvoorzieningen kunnen voor mensen met een kleine actieradius van grote betekenis zijn voor participatie. Naast gebruik van buurtvoorzieningen zijn mensen over het algemeen tevreden met hun sociale contacten in de buurt, maar sommigen ervaren de bejegening naar hen toe als niet prettig of willen uitbreiding van sociale contacten met buurtgenoten. Gemeenten kunnen in gesprek met de doelgroepen specifieke behoeftes in beeld krijgen. En kunnen mensen de juiste ondersteuning bieden om ook in de buurt te kunnen participeren, bijvoorbeeld door buurtinitiatieven te ondersteunen.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Maatschappelijke participatie

Participatie, het ‘meedoen in de samenleving’ draagt bij aan het individueel welbevinden en de persoonlijke ontplooiing van mensen (Hortulanus e.a., 2003; RMO, 2008). Participatie is een breed begrip en heeft een wat andere invulling gekregen met de herziening van de verzorgingsstaat, waarbij het niet alleen gaat om het kunnen meekomen in de maatschappij, maar ook om het helpen en zorgen voor anderen (Putters, 2014). Binnen de Internationale Classificatie van het menselijk Functioneren (ICF, 2001) wordt participatie gedefinieerd in zeer algemene termen als ‘iemands deelname aan het maatschappelijk leven’. Participatieproblemen zijn de problemen die zich kunnen voordoen bij deelname aan de samenleving.
In de Participatiemonitor gaat het over maatschappelijke participatie. Deze term overlapt met sociale participatie (participatie in verenigingen, sociale contacten of vrijwilligerswerk) en met arbeidsparticipatie (het hebben van betaald werk, onbetaald werk of het volgen van een opleiding), maar is breder. Het gaat over wonen in een woonwijk en gebruik maken van winkels en openbare voorzieningen in de buurt, over het ‘face to face’ ontmoeten van andere mensen, over recreëren, werken en over het volgen van een opleiding.

Volwaardig mee kunnen doen

Het uitgangspunt van de overheid is dat iedereen volwaardig mee moet kunnen doen in de samenleving, ook mogelijk kwetsbare groepen zoals mensen met een beperking. Dit is vastgelegd in de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (Wgbh/cz). Hierin is het recht vastgelegd op gelijke behandeling als het gaat om wonen werk, onderwijs en openbaar vervoer. Op dit moment wordt er ook gewerkt aan de vormgeving van de wetsvoorstellen om het verdrag van de VN voor de rechten van mensen met een beperking te ratificeren. Het doel van dit verdrag is het creëren van een inclusieve samenleving, waarin niemand obstakels ervaart om te kunnen deelnemen aan de samenleving. Zelfbeschikking, het kunnen maken van vrije keuzes, staat hierin centraal. Voor een inclusieve samenleving, is het van belang dat mensen voldoende ondersteuning ontvangen bij participatie, maar ook dat voorzieningen (bijvoorbeeld in de buurt) bereikbaar zijn voor iedereen.
De overheid heeft een hervorming in gang gezet van de langdurige zorg en ondersteuning, waarbij een groter beroep wordt gedaan op de eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid van burgers. Het gaat hierbij naast de zelfredzaamheid en het meedoen in de samenleving ook om het helpen en zorgen voor anderen. Uitgangspunten van de hervormingen betreffen een betere kwaliteit van ondersteuning en zorg en financiële houdbaarheid van de langdurige zorg. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de ondersteuning van burgers om te kunnen participeren. Uitgangspunt is dat mensen zo veel als mogelijk zelf doen (met behulp van het eigen sociale netwerk) en dat daarnaast hulp of ondersteuning beschikbaar is voor hen die dat nodig hebben vanuit gemeentelijke voorzieningen (Wmo 2015). In de Wmo 2015 is het maatschappelijk hoofddoel dat

mensen zo lang als mogelijk in hun eigen leefomgeving kunnen blijven wonen en volwaardig kunnen participeren in de maatschappij. Voor intensievere zorg en ondersteuning kunnen mensen gebruik maken van landelijke regelingen zoals de Wlz.

Participatie en kwaliteit van leven
Om te identificeren in hoeverre verschillende groepen er in slagen naar wens en vermogen te participeren in de samenleving, is niet alleen de feitelijke en gewenste participatie van belang maar ook de subjectieve evaluatie van de kwaliteit van leven door mensen zelf. Kwaliteit van leven behelst het functioneren van mensen op fysiek, sociaal en psychisch gebied. Eenzaamheid is een belangrijk thema als het gaat om kwaliteit van leven en kan een belangrijke indicator zijn van de mogelijkheden die mensen hebben om volwaardig mee te doen. Participatie kan zorgen voor een vermindering van eenzaamheid; zo geven mensen die vrijwilligerswerk doen aan dat zij daardoor minder eenzaam zijn geworden (TNS Nipo/Coalitie Erbij, 2013). Echter, eenzaamheid kan ook een barrière vormen voor participatie. Eenzame mensen ondernemen minder activiteiten dan mensen die niet eenzaam zijn en ervaren belemmeringen om de deur uit te gaan (Snel en Plantinga, 2012).
De meest kwetsbare groepen bestaan uit degenen die zelf niet voldoende toegerust zijn om volwaardig mee te doen in de samenleving, en die ook een sociaal netwerk missen dat hen kan ondersteunen. Wanneer mensen een sociaal netwerk missen, of wanneer het sociaal netwerk niet beschikbaar is, kan de buurt mogelijk een belangrijke rol vervullen en ook een laagdrempelige bron zijn voor sociale contacten.

1.2 De participatiemonitor

Het uitgangspunt van het overheidsbeleid is dat iedereen volwaardig moet kunnen meedoen in de samenleving. Dit geldt ook voor mensen met een beperking en ouderen. In het licht van alle veranderingen in de langdurige zorg en ondersteuning is het van belang om te monitoren hoe het hiermee staat en mogelijke kwetsbare groepen te identificeren. De minister van VWS heeft systeemverantwoordelijkheid en van daaruit is het van belang om op landelijk niveau te weten hoe het staat met de participatie van mensen met beperkingen en ouderen, ook in vergelijking met de algemene bevolking.

Doelstelling
Het belangrijkste doel van de Participatiemonitor is het beschrijven van ontwikkelingen in de wijze en mate van maatschappelijke participatie van mensen met een lichamelijke beperking, mensen met een verstandelijke beperking, ouderen en de algemene bevolking (als referentiegroep) in Nederland. Oorspronkelijk richtte de monitor zich vanaf het jaar 2006 op het volgen van de participatie van mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking. Sinds 2009 wordt ook de participatie van ouderen en de algemene bevolking gemonitord. Gaandeweg is er in de monitor meer aandacht gekomen ook voor kwaliteit van leven van mensen met een beperking en ouderen. Er zijn tot nu toe zes rapportages verschenen over de resultaten van de participatiemonitor (Cardol e.a., 2006, 2007; van den Hoogen e.a., 2008, 2010; Meulenkamp e.a., 2011, 2013). Het onderzoek wordt gesubsidieerd door het ministerie van VWS.
Binnen de participatiemonitor wordt een brede opvatting van maatschappelijke

participatie gehanteerd. Niet alleen het hebben van betaald werk of vrijwilligerswerk kan belangrijk zijn voor mensen, ook het hebben van voldoende sociale contacten en een waardevolle invulling van de vrije tijd zijn belangrijke aspecten voor kwaliteit van leven. Om de maatschappelijke participatie te kunnen meten zijn negen indicatoren of deelgebieden vastgesteld (Box 1.1)[3]. Deze indicatoren vormen de kern bij het volgen van ontwikkelingen in participatie en worden samen omgerekend als indicator voor de 'totale' participatie. Zij bevinden zich vooral buitenshuis en in de maatschappij, op de domeinen wonen, mobiliteit, arbeid, vrije tijd en sociaal contact. Bij mensen met een verstandelijke beperking wordt ook geëvalueerd hoe ze wonen en hoe ze meedoen (wel/niet speciaal voor mensen met een verstandelijke beperking). De gekozen indicatoren sluiten aan bij het onderdeel 'Activiteiten en participatie' uit de ´International Classification of Functioning, Disability and Health´ (ICF). Onderdelen die in de ICF zijn opgenomen, maar welke niet worden gemeten in de Participatiemonitor zijn de participatie binnenshuis, communicatie en het toepassen van kennis.

Box 1.1: De indicatoren van maatschappelijke participatie in de Participatiemonitor

Mensen met een lichamelijke beperking, ouderen (≥65 jaar) en de algemene bevolking	Mensen met een verstandelijke beperking
1. Gebruik van buurtvoorzieningen (minimaal twee regelmatig) 2. Buitenshuis komen (dagelijks) 3. Gebruik van openbaar vervoer (weleens) 4. Doen van betaald werk (≥12 uur per week) 5. Doen van vrijwilligerswerk 6. Volgen van een opleiding en/of werk gerelateerde cursus 7. Bezoeken van uitgaansgelegenheid (minimaal maandelijks) 8. Ondernemen van georganiseerde-/verenigingsactiviteiten (minimaal maandelijks) 9. Vrienden ontmoeten (minimaal maandelijks) Aanvullende indicatoren: - Gebruik van internet - Participatie in de buurt - Eenzaamheid - Tevredenheid met het leven (alleen mensen met een lichamelijke beperking)	1. Woonvorm (woonwijk of instellingsterrein) 2. Gebruik van buurtvoorzieningen (minimaal twee regelmatig) 3. Buitenshuis komen (dagelijks) 4. Gebruik van openbaar vervoer (weleens) 5. Naar dagactiviteitencentrum en/of (on)betaald werk doen 6. Volgen van een opleiding en/of werkgerelateerde cursus 7. Activiteiten in vrije tijd (minimaal maandelijks) 8. Vrienden ontmoeten (minimaal maandelijks) *Extra onderdeel bij alle vragen met uitzondering van 'gebruik buurtvoorzieningen' en 'buitenshuis komen': participeert iemand (ook) met mensen zonder verstandelijke beperking?* Aanvullende indicatoren: - Gebruik van internet - Participatie in de buurt - Eenzaamheid

[3] Deze deelgebieden zijn vastgesteld in de begeleidingscommissie, bij het begin van het onderzoek bestaande uit vertegenwoordigers van het ministerie van VWS, het ministerie van SZW, de CG-Raad (nu Ieder(in)), het SCP en NIVEL.

Binnen de participatiemonitor wordt niet alleen gekeken naar hoe mensen feitelijk participeren op de gekozen indicatoren, maar ook wat hun wensen zijn en welke ondersteuning zij ontvangen of nodig hebben. Daarnaast is de monitor afgelopen jaren verder uitgebreid met indicatoren over internetgebruik, participatie in de buurt en eenzaamheid.

Rapportage 2015
In de eerste plaats richt de participatiemonitor zich op wat mensen feitelijk doen, dus bijvoorbeeld of ze betaald werk hebben en/of maandelijks uitgaansgelegenheden bezoeken. Ontwikkelingen in de feitelijke participatie worden jaarlijks gemonitord waarbij wordt getoetst of er sprake is van een toe- of afname over de jaren. Om meer zicht te krijgen in hoeverre de gerealiseerde participatie overeenkomt met de door hen gewenste participatie wordt ook in kaart gebracht of mensen de behoefte hebben om meer te participeren. Daarnaast wordt de kwaliteit van leven gemeten in de vorm van eenzaamheid (alle groepen) en algehele tevredenheid met het leven (alleen mensen met een lichamelijke beperking).

De volgende onderzoeksvragen staan in deze rapportage centraal:
1. In welke mate participeren mensen met een lichamelijke beperking, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking en ouderen in 2014? Hoe verhoudt dit zich tot de participatie van de algemene bevolking in 2014?
2. Verschilt de participatie naar de mate van ernst van de lichamelijke of verstandelijke beperking en naar leeftijd (ouderen)?
3. Is de participatie van mensen met een lichamelijke beperking, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking en ouderen toe- of afgenomen in de afgelopen jaren?
4. In hoeverre hebben mensen met een lichamelijke beperking, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking en ouderen de behoefte om meer te participeren dan zij nu doen?
5. In hoeverre zijn mensen met een lichamelijke beperking, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking en ouderen eenzaam en in hoeverre zijn mensen met een lichamelijke beperking tevreden met het leven dat zij leiden?

Opbouw
Per doelgroep worden de resultaten beschreven. Elk hoofdstuk beschrijft allereerst de feitelijke participatie, ook in verhouding tot de algemene bevolking. Daarbij wordt in het bijzonder aandacht geschonken aan verschillen in participatie naar de mate van ernst van de beperking en naar leeftijd (ouderen). Vervolgens wordt beschreven of er veranderingen zijn in de participatie en op welke deelgebieden deze veranderingen hebben plaatsgevonden. In de hoofdstukken wordt ook aandacht geschonken aan de behoefte aan participatie die mensen hebben en wordt in het bijzonder aandacht besteed aan participatie in de buurt, vrijwilligerswerk (mensen met een lichamelijke beperking en ouderen), sociale contacten en eenzaamheid, ondersteuning bij participatie (mensen met een verstandelijke beperking) en mobiliteit. Bij dit onderzoeksrapport is een aparte tabellenbijlage beschikbaar. Deze is te downloaden vanaf www.nivel.nl. In deze tabellenbijlage kunt u de cijfers vinden waarnaar in de hoofdstukken verwezen wordt.

2 Participatie van mensen met een lichamelijke beperking

Belangrijkste bevindingen

- In 2014 participeert de groep mensen met een lichamelijke beperking minder dan de algemene bevolking op verschillende deelgebieden, met name op het gebied van betaald werk.
- In de periode 2008-2014 is er een toename van het percentage mensen met een lichamelijke beperking dat vrijwilligerswerk doet.
- In de periode 2008-2014 is er een toename in het percentage mensen met een lichamelijke beperking dat gebruikmaakt van het openbaar vervoer.
- Het gebruik van buurtvoorzieningen door mensen met een lichamelijke beperking is afgenomen in de periode 2008-2014; er is minder gebruik van de bank/het postkantoor/de pinautomaat en van de bibliotheek.
- Mensen met een matige of ernstige lichamelijke beperking participeren op meerdere deelgebieden minder dan mensen met een lichte lichamelijke beperking.
- Mensen met een ernstige lichamelijke beperking kunnen minder vaak gebruik maken van de buurtvoorzieningen die zij willen dan mensen met een lichte lichamelijke beperking en vinden minder vaak dat zij voldoende contacten en ontmoetingen hebben met buurtgenoten.
- 28% van de mensen met een ernstige lichamelijke beperking is (zeer) sterk eenzaam.
- (zeer) sterke eenzaamheid komt vaker voor bij mensen met een lichamelijke beperking die geen vrijwilligerswerk doen en minder vaak contact hebben met hun buren.
- De algehele tevredenheid met het leven van mensen met een lichamelijke beperking is afgenomen in 2014.

Dit hoofdstuk beschrijft de participatie van mensen met een lichte, matige of ernstige lichamelijke beperking[4]. Mensen met een lichte beperking hebben moeite met enkele activiteiten. Het gaat bij activiteiten om activiteiten op het gebied van ADL en mobiliteit, huishoudelijke activiteiten en om het zien en horen. Denk bij huishoudelijke activiteiten en mobiliteit bijvoorbeeld aan het doen van zwaar huishoudelijk werk, het bed verschonen of tien minuten staan. Mensen die moeite hebben met meerdere activiteiten, bijvoorbeeld zowel op het gebied van mobiliteit als de persoonlijke verzorging, maar deze nog wel zelf kunnen verrichten, worden geclassificeerd als mensen met een matige lichamelijke beperking. Degenen met een ernstige lichamelijke beperking kunnen minimaal één activiteit helemaal niet zelf uitvoeren, en hebben hierbij ondersteuning nodig.

[4] De ernst van de lichamelijke beperking is vastgesteld aan de hand van de activiteiten die men nog (zelfstandig) kan doen, hiervoor is een schaal ontwikkeld door het SCP (de Klerk e.a., 2006).

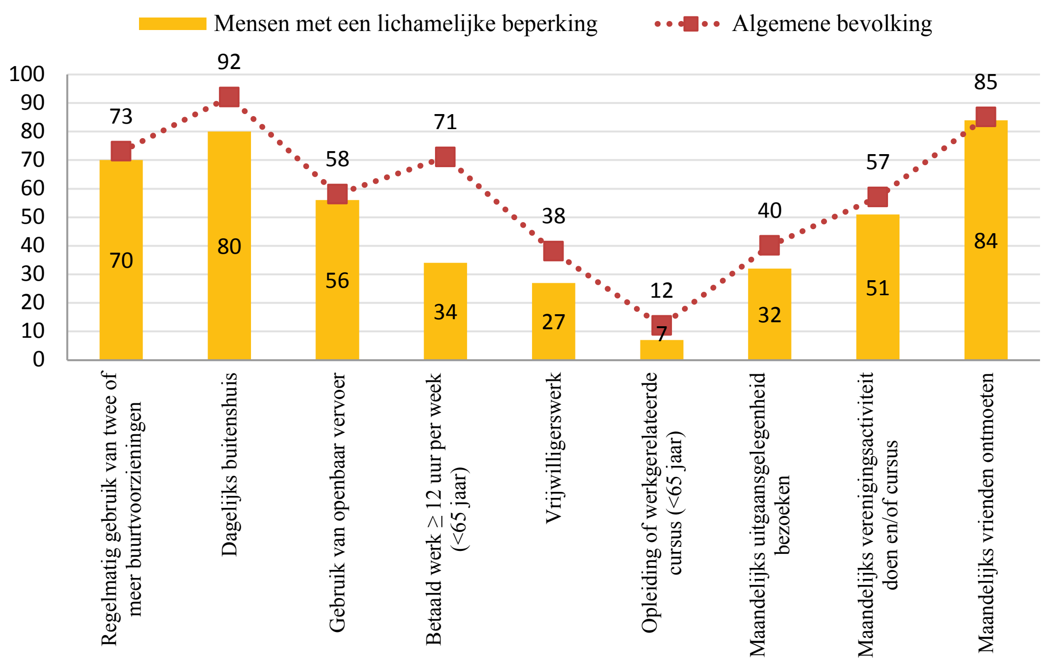
Er zijn in Nederland naar schatting 3,9 miljoen zelfstandig wonende mensen (≥20 jaar) met een lichamelijke beperking (de Klerk e.a., 2012). Van deze mensen hebben bijna 1,6 miljoen mensen een lichte lichamelijke beperking en 2,3 miljoen mensen een matige of ernstige lichamelijke beperking.
Het gaat hierbij om mensen met langdurige motorische en/of zintuiglijke beperkingen. Bij drie kwart van de mensen met ADL- en motorische beperkingen ligt de oorzaak van de beperking bij chronische aandoeningen, voor het overige is de oorzaak van de beperking een ongeval, aangeboren afwijking, psychische problematiek of veroudering (www.nationaalkompas.nl). Over de jaren heen is het percentage mensen dat beperkingen heeft in het horen, zien, bewegen of ADL overwegend stabiel gebleven (www.nationaalkompas.nl).

2.1 Participatie

2.1.1 Participatie op deelgebieden in 2014

Mensen met een lichamelijke beperking nemen actief deel aan de samenleving op meerdere deelgebieden (figuur 2.1). Er zijn echter wel verschillen met de algemene bevolking in de mate van participatie; mensen met een lichamelijke beperking participeren voornamelijk op het gebied van betaald werk minder vaak dan de algemene bevolking[5].

Figuur 2.1: Participatie van mensen met een lichamelijke beperking en de algemene bevolking op negen deelgebieden, 2014 (percentages)

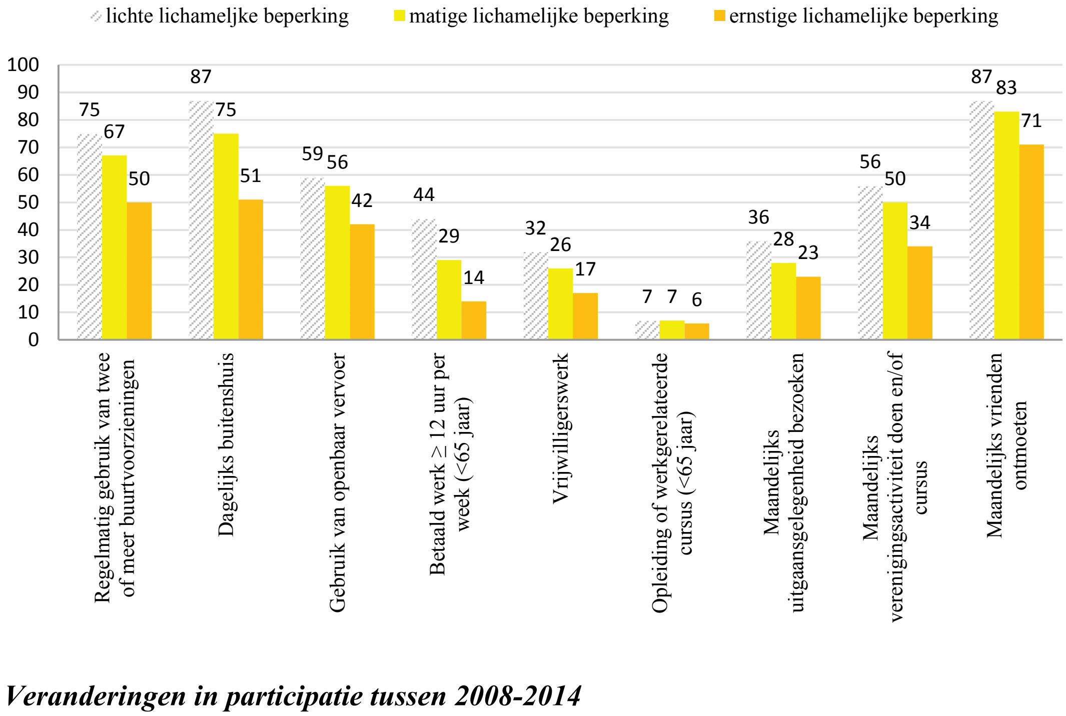

5 Er is niet gecorrigeerd voor de verschillende samenstelling van de groep mensen met een lichamelijke beperking en de algemene bevolking (zie bijlage 1 voor de samenstelling van de groepen).

Mensen met een matige of ernstige lichamelijke beperking participeren minder dan mensen met een lichte beperking

Mensen met een matige of ernstige lichamelijke beperking participeren op bijna alle deelgebieden (met uitzondering van het volgen van een opleiding of werk gerelateerde cursus) significant minder dan mensen met een lichte lichamelijke beperking (figuur 2.2). Bij participatie van mensen met een lichamelijke beperking speelt ook opleidingsniveau een rol. Mensen met een lichamelijke beperking met een hoog opleidingsniveau hebben vaker een betaalde baan, doen vaker vrijwilligerswerk en ondernemen vaker activiteiten in hun vrije tijd dan mensen met een lichamelijke beperking met een lager opleidingsniveau (zie tabellenbijlage B2.5 t/m B2.9). Verschillen naar opleidingsniveau komen niet alleen voor binnen de groep mensen met een lichamelijke beperking; ook binnen de algemene bevolking hebben hoogopgeleiden vaker een betaalde baan en ondernemen vaker activiteiten in hun vrije tijd dan mensen met een laag opleidingsniveau (zie tabellenbijlage B5).

Figuur 2.2: Participatie van mensen met een lichamelijke beperking op negen deelgebieden, naar ernst van de lichamelijke beperking, 2014 (percentages)

2.1.2 *Veranderingen in participatie tussen 2008-2014*

Totale participatie van mensen met een lichamelijke beperking gelijk gebleven

Voor de periode 2008-2014 is onderzocht of er sprake is van een verandering in de totale participatie van mensen met een lichamelijke beperking[6]. De totale participatie van mensen met een lichamelijke beperking is in de afgelopen jaren niet veranderd. Binnen de algemene bevolking is de totale participatie afgenomen in de periode 2009-2014 (zie

---

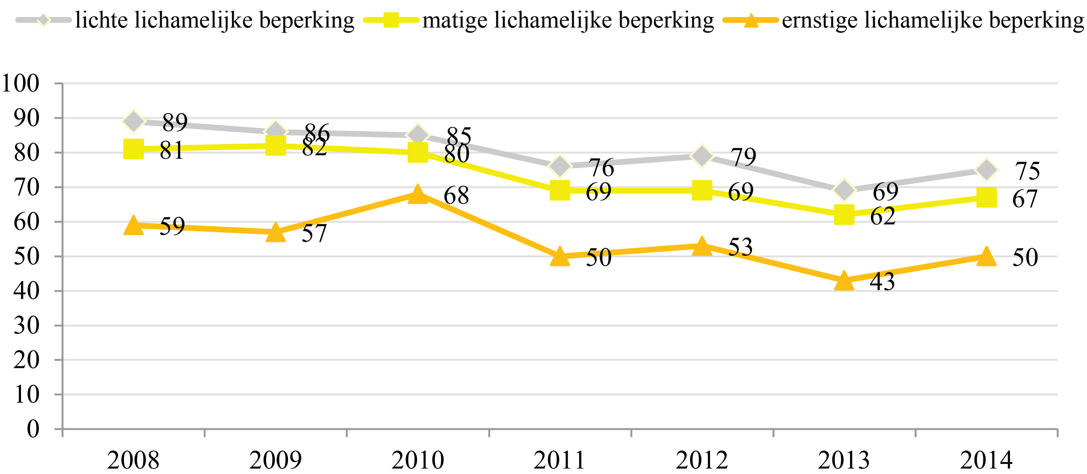
[6] De totale participatie bestaat uit een optelsom van de negen deelgebieden, waarbij alle deelgebieden even zwaar meewegen.

tabellenbijlage B5.1). Dit kan verklaard worden door een afname in het gebruik van buurtvoorzieningen en een afname in het doen van verenigingsactiviteiten.
De totale participatie van ouderen (≥65 jaar) met een lichamelijke beperking is in de periode 2008-2014 toegenomen[7] (zie tabellenbijlage B2.1). Dit hangt samen met een toename in het percentage ouderen met een lichamelijke beperking dat gebruik maakt van het openbaar vervoer en dat vrijwilligerswerk doet in de periode 2008-2014, tevens is er een toename in het percentage ouderen met een lichamelijke beperking dat maandelijks een uitgaansgelegenheid bezoekt in de periode 2012-2014 .

Er zijn in de participatie van de totale groep van mensen met een lichamelijke beperking veranderingen op drie deelgebieden over de periode 2008-2014; in het gebruik van buurtvoorzieningen, het verrichten van vrijwilligerswerk en het gebruik van het openbaar vervoer.

Gebruik van buurtvoorzieningen afgenomen
Er is een afname in het regelmatig gebruik van twee of meer buurtvoorzieningen over de periode 2008-2014, bij alle subgroepen van mensen met een lichamelijke beperking (figuur 2.3). Deze afname kan (deels) worden verklaard door een afname in het gebruik van de bank/postkantoor/pinautomaat en de bibliotheek. De afname in het gebruik van buurtvoorzieningen heeft ook plaatsgevonden binnen de algemene bevolking (zie tabellenbijlage B5.2).

Figuur 2.3: Regelmatig gebruik van minimaal twee buurtvoorzieningen door mensen met een lichamelijke beperking, naar ernst van de lichamelijke beperking, 2008-2014 (percentages)*

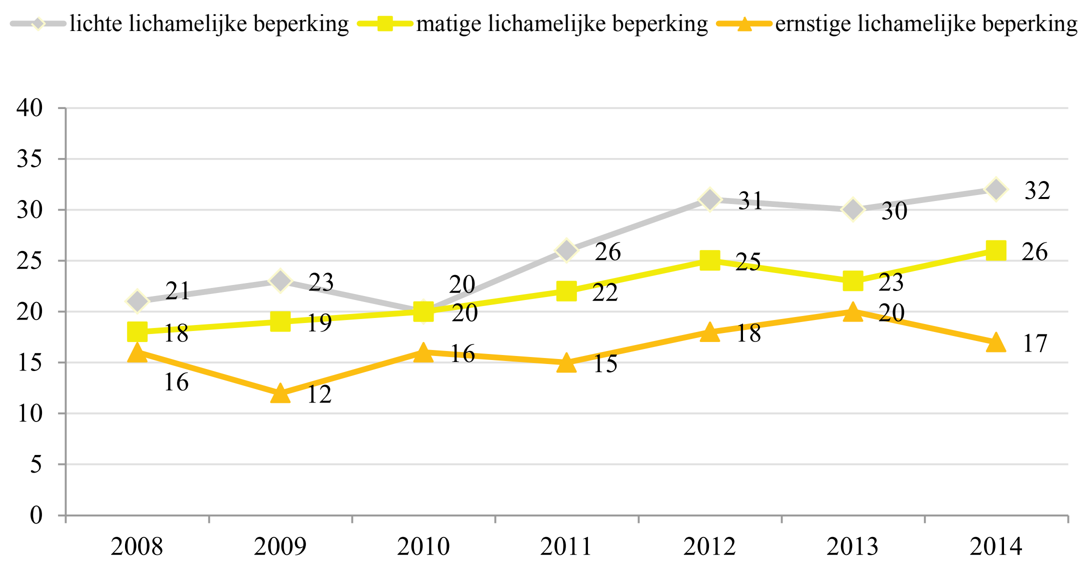

* Door vraagwijzigingen over de jaren heen fluctueren de percentages op dit deelgebied. Rekening houdend met deze vraagwijzigingen, kunnen we met grote waarschijnlijkheid concluderen dat er sprake is van een afname over de periode 2008-2014. De volgende buurtvoorzieningen zijn opgenomen: winkels (supermarkt, andere winkels), bank/postkantoor/pinautomaat, bibliotheek, buurthuis, park/groenvoorziening).

[7] De totale participatie bestaat uit een optelsom van de negen deelgebieden en wordt weergegeven door middel van het participatie-indexcijfer. In dit cijfer tellen alle negen deelgebieden even zwaar mee.

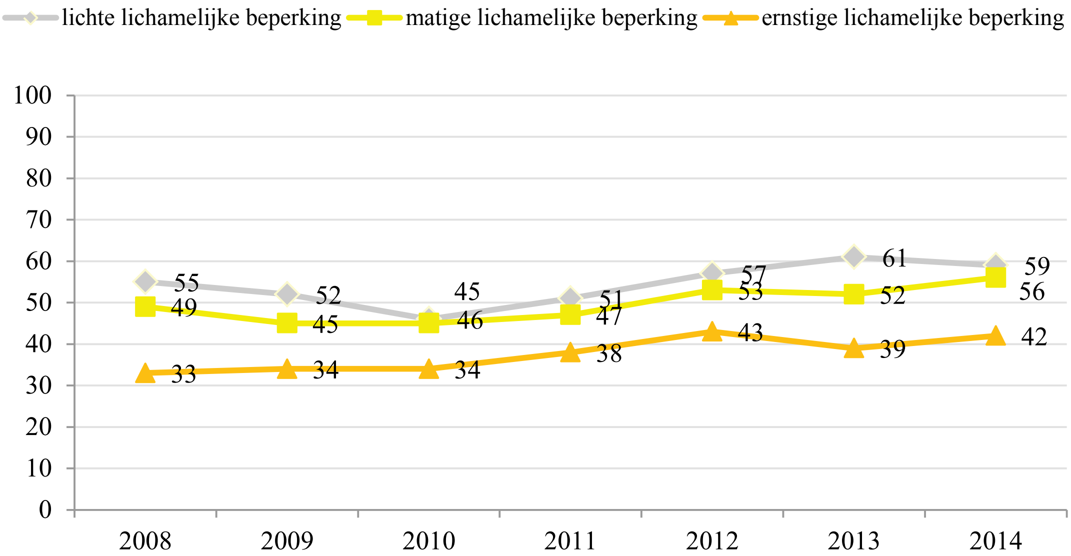
Participatie in vrijwilligerswerk toegenomen
Mensen met een lichamelijke beperking zijn vaker vrijwilligerswerk gaan doen in de periode 2008-2014, met uitzondering van mensen met een ernstige lichamelijke beperking (figuur 2.4). Binnen de algemene bevolking is het percentage mensen dat vrijwilligerswerk doet niet gestegen (zie tabellenbijlage B5.6).

Figuur 2.4: Vrijwilligerswerk door mensen met een lichamelijke beperking, naar ernst van de lichamelijke beperking, 2008-2014 (percentages)

Gebruik openbaar vervoer toegenomen
Het gebruik van het openbaar vervoer kan mensen met een lichamelijke beperking helpen zich buitenshuis te verplaatsen wanneer zij de mogelijkheden missen om auto te rijden of anderszins (grotere) afstanden af te leggen. Het percentage mensen met een lichamelijke beperking dat weleens gebruik maakt van het openbaar vervoer is toegenomen (figuur 2.5). De toename is significant bij bijna alle subgroepen (zie tabellenbijlage B2.4): mensen t/m 39 jaar en mensen met een middelbare opleiding zijn niet vaker gebruik gaan maken van het openbaar vervoer. Binnen de algemene bevolking is het gebruik van het openbaar vervoer niet toegenomen in de afgelopen jaren (zie tabellenbijlage B5.4).

Figuur 2.5: Gebruik van openbaar vervoer door mensen met een lichamelijke beperking, naar ernst van de lichamelijke beperking, 2008-2014 (percentages)*

* In 2010 is er een afwijkende vraagstelling waardoor het percentage in 2010 lager uitvalt.

2.1.3 *Behoefte aan participatie*

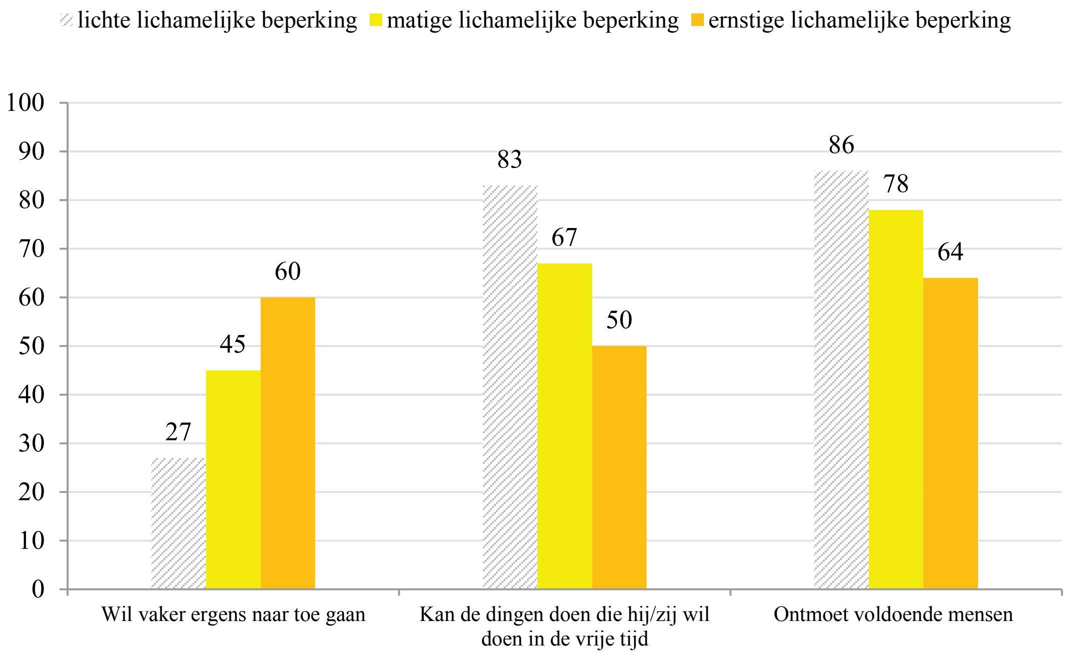
Hoewel mensen met een lichamelijke beperking op veel terreinen actief meedoen in de samenleving, is er mogelijk een discrepantie tussen hun feitelijke participatie en hun behoefte aan participatie. Mogelijk hebben mensen met een lichamelijke beperking op verschillende terreinen de behoefte om meer of anders te participeren dan zij nu doen.

Mensen met een ernstige lichamelijke beperking hebben een grotere onvervulde participatiebehoefte dan mensen met een lichte lichamelijke beperking

Er is aan mensen met een lichamelijke beperking gevraagd of zij vaker ergens naar toe willen gaan, of zij in hun vrije tijd de dingen kunnen doen die zij willen en of zij voldoende contact en ontmoetingen met andere mensen hebben. Drie kwart van de mensen met een lichamelijke beperking vindt dat zij de dingen kunnen doen die zij willen doen in hun vrije tijd. Van de mensen met een lichamelijke beperking heeft een gedeelte behoefte om hun vrije tijd anders in te vullen; zo heeft 10% van hen behoefte om vaker iets alleen te doen en heeft 11% behoefte om vaker iets met andere mensen samen te doen in niet-georganiseerd verband. Ruim drie kwart (81%) van de mensen met een lichamelijke beperking geeft aan dat zij voldoende mensen ontmoeten. Eén tiende (12%) van de mensen met een lichamelijke beperking heeft behoefte om de mensen die zij goed kennen vaker te ontmoeten en 8% wil meer nieuwe mensen ontmoeten.

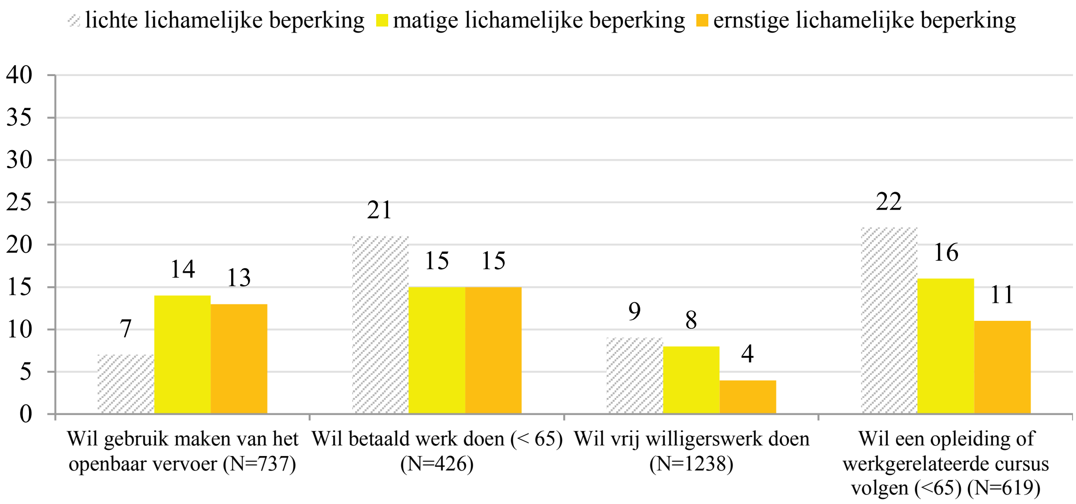
Voornamelijk mensen met een ernstige lichamelijke beperking geven aan dat zij in hun sociale contacten en hun vrije tijd nog dingen zouden willen veranderen. Zo geeft van de mensen met een ernstige lichamelijke beperking 60% aan dat zij de behoefte hebben om vaker ergens naar toe te gaan in vergelijking met 27% van de mensen met een lichte beperking (figuur 2.6 en tabellenbijlage B2.11 t/m B2.13).

Figuur 2.6: Behoefte aan participatie van mensen met een lichamelijke beperking, naar ernst van de lichamelijke beperking, 2014 (percentages)

Aan de mensen die geen gebruik maken van het openbaar vervoer, die nu geen betaald werk hebben, die geen vrijwilligerswerk doen en die geen opleiding of werkgerelateerde cursus volgen is gevraagd of zij dit graag zouden willen doen. Bijna één vijfde (16%) van de mensen met een lichamelijke beperking zou graag betaald werk verrichten of een opleiding of werkgerelateerde cursus volgen (figuur 2.7, tabellenbijlage B2.14 t/m B2.17). Daarnaast zegt een kwart (22%) van de mensen met een lichamelijke beperking (<65 jaar) dat zij niet weten of zij betaald werk willen doen (niet in tabel). Ook bijna één vijfde (19%) van de mensen met een lichamelijke beperking (<65 jaar) zegt dat zij niet weten of zij een opleiding of werk gerelateerde cursus willen volgen en 15% weet niet of zij vrijwilligerswerk willen doen.

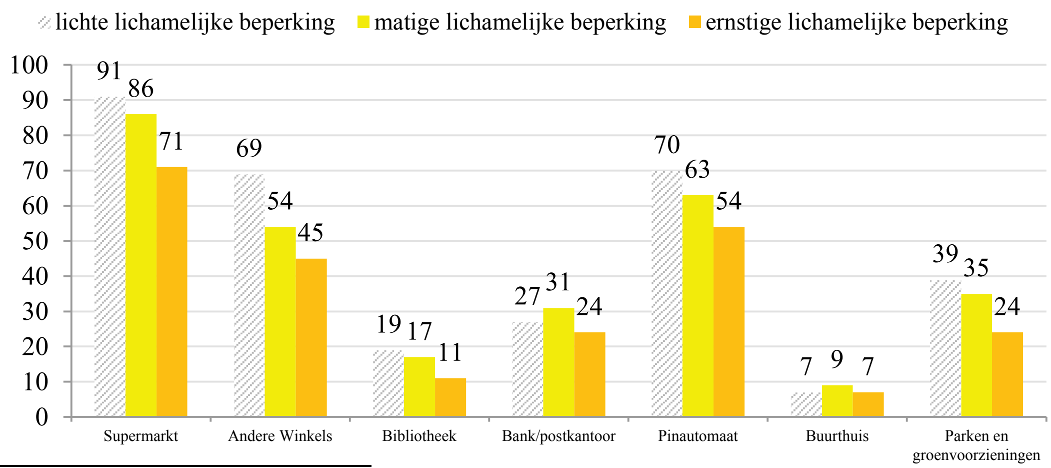
Figuur 2.7: Behoefte aan participatie van mensen met een lichamelijke beperking die op verschillende deelgebieden nu niet participeren, naar ernst van de lichamelijke beperking, 2014 (percentages)

2.1.4 *Participatie in de buurt*

Mensen met een lichamelijke beperking kunnen door verminderde mobiliteit in het bijzonder baat hebben bij het gebruik van voorzieningen in hun eigen woonomgeving. Mensen met een lichamelijke beperking maken regelmatig gebruik van verschillende buurtvoorzieningen[8]. Het is niet verwonderlijk dat de supermarkt daarbij de voorziening is waar de meeste mensen regelmatig gebruik van maken (figuur 2.8).

Figuur 2.8: Regelmatig gebruik van buurtvoorzieningen door mensen met een lichamelijke beperking, naar ernst van de lichamelijke beperking, 2014 (percentages)

---

8 Onder het gebruik van buurtvoorzieningen valt het gebruik van winkels (supermarkt, andere winkels), bibliotheek, bank/postkantoor/ pinautomaat, buurthuis, park/groenvoorziening.

Mensen met een matige of ernstige lichamelijke beperking maken minder vaak gebruik van de verschillende buurtvoorzieningen dan mensen met een lichte lichamelijke beperking (figuur 2.8 en tabellenbijlage B2.18 t/m B2.24). Het gebruik van verschillende buurtvoorzieningen is met name lager onder mensen met een ernstige lichamelijke beperking.

Mensen met een ernstige lichamelijke beperking kunnen minder vaak gebruik maken van de buurtvoorzieningen dan zij zouden willen

Hoewel er door veel mensen met een lichamelijke beperking regelmatig gebruik wordt gemaakt van verschillende buurtvoorzieningen, kan één tiende van de mensen met een lichamelijke beperking geen gebruik maken van de buurtvoorzieningen die zij willen. Van de mensen met een ernstige lichamelijke beperking kan één vijfde geen gebruik maken van de buurtvoorzieningen die zij willen, in vergelijking met 9% van de mensen met een lichte lichamelijke beperking.

Mensen met een lichamelijke beperking die in 2014 aangeven dat zij niet gebruik maken van de voorzieningen in de buurt zoals zij dat willen, willen vooral (vaker) gebruik maken van de supermarkt of andere winkels, de bank/het postkantoor en de pinautomaat.

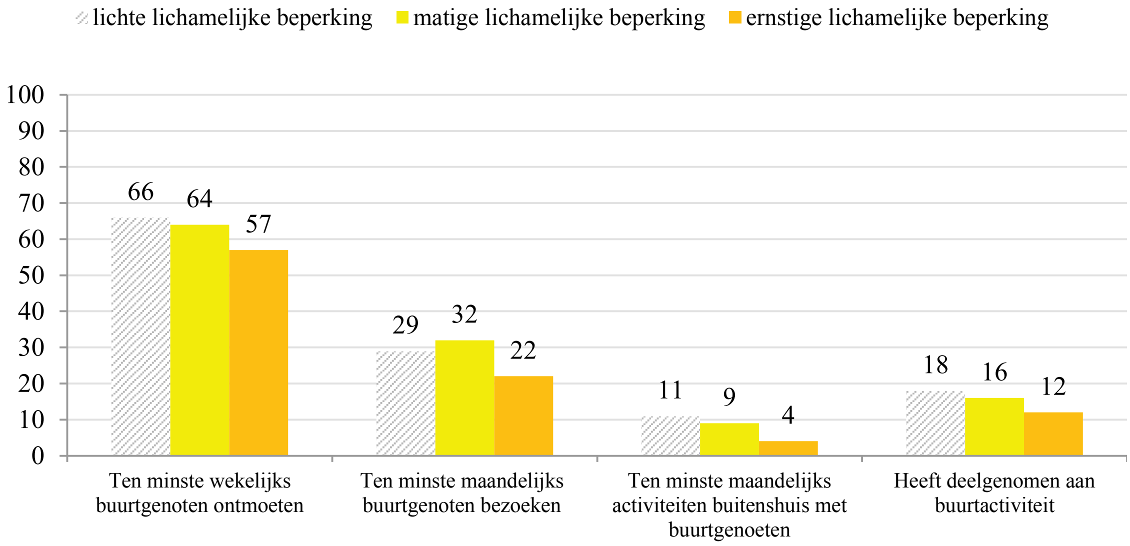
Mensen met een lichamelijke beperking hebben regelmatig contact met de mensen uit hun buurt

De sociale contacten in de buurt kunnen een belangrijk onderdeel zijn van het sociale netwerk van mensen met een lichamelijke beperking.

Twee derde van de mensen met een lichamelijke beperking ontmoet hun buurtgenoten tenminste wekelijks (figuur 2.9). Het gaat hierbij om ontmoetingen met mensen uit de buurt die zij tegenkomen, bijvoorbeeld op straat of in de supermarkt. Deze contacten met de mensen uit hun buurt zijn wel meer dan alleen een begroeting; het gaat hierbij tenminste om een kort gesprek. Het lijkt erop dat de contacten met de mensen uit de buurt voor veel mensen beperkt blijven tot deze ontmoetingen. Het aandeel mensen met een lichamelijke beperking dat hun buurgenoten tenminste eens per maand thuis bezoekt ligt namelijk aanzienlijk lager, evenals het percentage mensen met een lichamelijke beperking dat tenminste eens per maand activiteiten buitenshuis doet met hun buurtgenoten. Niet alleen mensen met een lichamelijke beperking bezoeken hun buurtgenoten weinig en doen weinig met hen samen, ook binnen de algemene bevolking is het percentage mensen dat maandelijks hun buurtgenoten bezoekt en activiteiten met hen onderneemt laag (tabellenbijlage B5.25 t/m B5.28).

Er zijn geen verschillen naar de ernst van de beperking in het contact dat mensen met een lichamelijke beperking hebben met de mensen uit hun buurt. Wel ligt het percentage mensen dat ten minste wekelijks buurtgenoten ontmoet en ten minste maandelijks buurtgenoten bezoekt hoger onder mensen met een lichamelijke beperking van 65 jaar en ouder dan onder mensen in de leeftijd van 40- 64 jaar oud (tabellenbijlage B2.25 t/m B2.28).

Figuur 2.9: Participatie in de buurt van mensen met een lichamelijke beperking, naar ernst van de lichamelijke beperking, 2014 (percentages)

Mensen met een ernstige lichamelijke beperking minder vaak tevreden met het contact met mensen uit hun buurt

Circa 90% van de mensen met een lichamelijke beperking is tevreden met hun buurt en de contacten met hun buurtgenoten (figuur 2.10, tabellenbijlage B2.28 t/m B2.31). Zij beoordelen hun buurt positief. Wel geeft ook een gedeelte van de mensen met een lichamelijke beperking aan dat zij zich niet altijd prettig of veilig voelen in hun buurt en dat buurtgenoten niet altijd op een prettige manier met hen omgaan. Bij de manier waarop buurtbewoners met hen omgaan, gaat het bijvoorbeeld om de manier waarop mensen hen aanspreken, of zij ervaren dat zij serieus genomen worden en of mensen uit de buurt begrip hebben voor hun situatie.

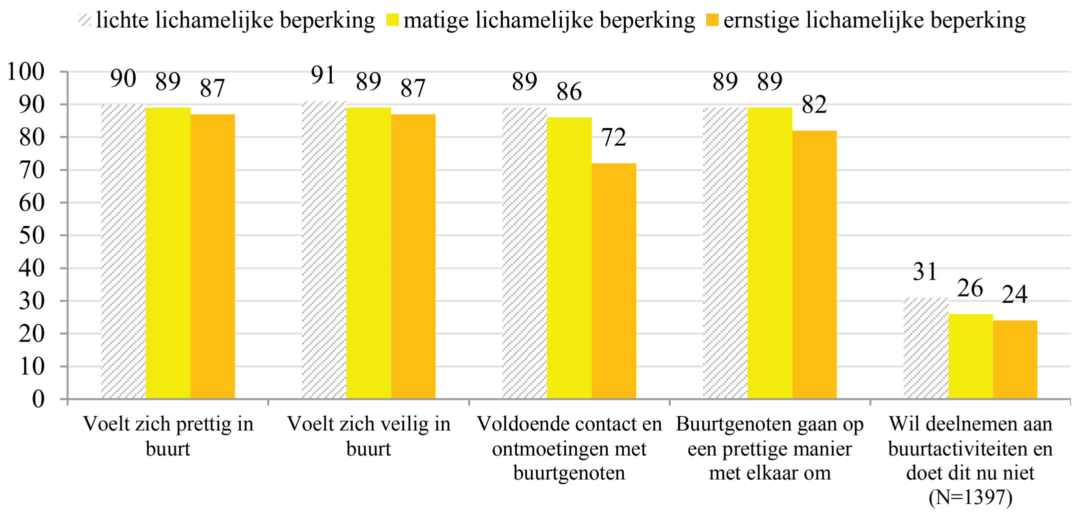
Van de mensen met een ernstige lichamelijke beperking vindt bijna één vijfde (18%) dat buurtgenoten niet altijd op een prettige manier met hen omgaan (figuur 2.10). Dit percentage ligt lager onder mensen met een lichte lichamelijke beperking. Mensen met een ernstige lichamelijke beperking zijn ook minder vaak van mening dat zij voldoende contact en ontmoetingen hebben met buurtgenoten dan mensen met een lichte lichamelijke beperking (figuur 2.10). Zij geven vaker aan dat zij de buurtgenoten die zij goed kennen vaker willen ontmoeten; elf procent van de mensen met een ernstige lichamelijke beperking wil de buurtgenoten die zij goed kennen vaker ontmoeten, ten opzichte van 5% van de mensen met een lichte lichamelijke beperking (niet in tabel).

Behoefte om deel te nemen aan buurtactiviteiten

In een groot aantal buurten worden geen buurtactiviteiten georganiseerd door bewoners. Minder dan de helft (42%) van de mensen met een lichamelijke beperking geeft aan dat er in hun buurt af en toe of geregeld activiteiten georganiseerd worden. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het opzetten van een gezamenlijke tuin, een buurtfeest, of een gezamenlijke maaltijd.

Van de mensen met een lichamelijke beperking die niet deelnemen aan buurtactiviteiten (bijvoorbeeld omdat er geen buurtactiviteiten georganiseerd worden), zou 27% wel als organisator of als deelnemer betrokken willen zijn bij buurtactiviteiten. Het aandeel mensen met een lichamelijke beperking dat wil deelnemen aan buurtactiviteiten verschilt niet naar de ernst van de lichamelijke beperking (figuur 2.10 en tabellenbijlage B2.33).

Figuur 2.10: Tevredenheid met (participatie in) de buurt van mensen met een lichamelijke beperking, naar ernst van de lichamelijke beperking, 2014 (percentages)

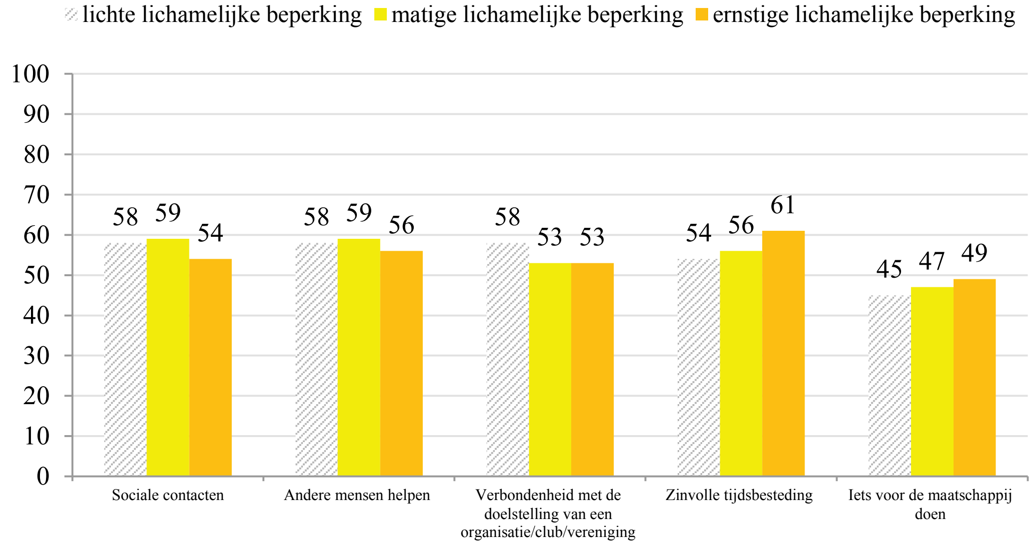
2.1.5 *Vrijwilligerswerk*

In 2014 doet 27% van de mensen met een lichamelijke beperking vrijwilligerswerk. Zoals eerder in dit hoofdstuk beschreven, is de participatie in vrijwilligerswerk onder mensen met een lichamelijke beperking toegenomen tussen 2008 en 2014. Deze toename vond niet plaats bij mensen met een ernstige lichamelijke beperking. De redenen waarom mensen met een lichamelijke beperking vrijwilligerswerk doen kunnen divers zijn en uiteenlopen van het verbeteren van hun kansen op de arbeidsmarkt tot het willen helpen van andere mensen of verbondenheid met een organisatie, club of vereniging.

Sociale contacten meest genoemde reden voor vrijwilligerswerk

Figuur 2.11 geeft de top vijf weer van de meest genoemde redenen voor vrijwilligerswerk door mensen met een lichamelijke beperking. Als motivatie voor het doen van vrijwilligerswerk noemen mensen met een lichamelijke beperking het meest vaak de sociale contacten met bijvoorbeeld andere vrijwilligers of de doelgroep. Door weinig mensen wordt genoemd dat zij vrijwilligerswerk doen om werkervaring op te doen, kennis op te doen of hun CV te verbeteren (minder dan 10%) (niet in figuur). Er zijn geen verschillen naar de ernst van de beperking in de motivatie die mensen hebben om vrijwilligerswerk te doen.

Figuur 2.11: Motivatie van mensen met een lichamelijke beperking voor het doen van vrijwilligerswerk, naar ernst van de lichamelijke beperking, 2014 (N=423) (percentages)

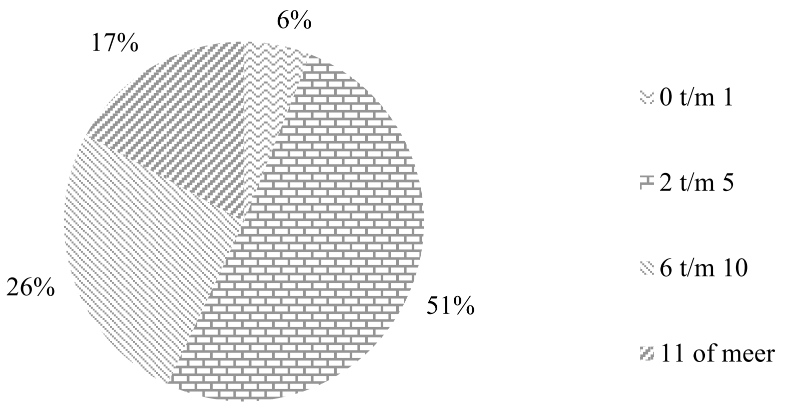
Twee derde van de mensen met een lichamelijke beperking met vrijwilligerswerk (N=421) doet dit minimaal wekelijks. De helft (52%) van de mensen met een lichamelijke beperking met vrijwilligerswerk doet dit ook al meer dan tien jaar en één vijfde (21%) tussen de vijf en tien jaar.

Mensen met een lichamelijke beperking tevreden met vrijwilligerswerk
De grote meerderheid (87%, N=423) van de mensen met een lichamelijke beperking is (zeer) tevreden met het vrijwilligerswerk dat zij doen. Dit verschilt niet naar de ernst van de lichamelijke beperking of andere achtergrondkenmerken. Van de mensen met een lichamelijke beperking die niet (zeer) tevreden zijn met hun vrijwilligerswerk, geeft 84% (N=213) aan dat er geen veranderingen nodig zijn om hun vrijwilligerswerk naar volle tevredenheid te kunnen doen, 5% heeft behoefte aan uitdagender vrijwilligerswerk en 6% heeft behoefte aan meer begrip voor de gevolgen van hun ziekte of beperking voor het functioneren in hun vrijwilligerswerk.

2.1.6 Sociale contacten en eenzaamheid

De meeste mensen met een lichamelijke beperking spreken regelmatig vrienden of familie; bijna iedereen (94%) heeft tenminste één keer per twee weken contact met meerdere familieleden en vrienden (figuur 2.12). Dit betreft ook contacten die bijvoorbeeld via telefoon of internet plaatsvinden, maar gaat niet over contacten met mensen waarmee zij samenwonen (zie vraagstelling bijlage 1). Ongeveer de helft van de mensen met een lichamelijke beperking ziet hun (klein)kinderen en vrienden/goede kennissen wekelijks. Ruim een kwart (27%) van de mensen met een lichamelijke beperking ziet hun (schoon) familie wekelijks. Mensen met een lichamelijke beperking hebben ongeveer even vaak contact met hun familie en vrienden als mensen binnen de algemene bevolking (zie tabellenbijlage B5.34 t/m B5.36).

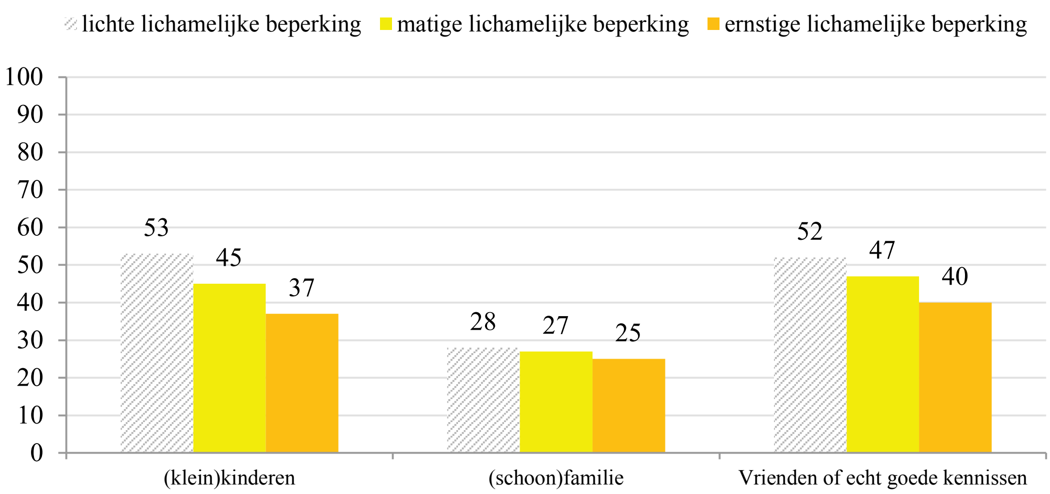
Figuur 2.12: Aantal mensen waarmee mensen met een lichamelijke beperking tenminste eens per twee weken contact hebben, mensen met een lichamelijke beperking, 2014 (percentages)

Mensen met een ernstige lichamelijke beperking hebben minder contact met familie en vrienden

Mensen met een ernstige lichamelijke beperking zien hun (klein)kinderen en vrienden/goede kennissen minder vaak dan mensen met een lichte beperking (figuur 2.13)[9]. Het percentage mensen dat tenminste wekelijks hun (schoon)familie ziet is lager onder mensen van 65 jaar en ouder dan onder mensen in de leeftijd van 40-64 jaar (zie tabellenbijlage B2.34 t/m B2.36).

Figuur 2.13: Wekelijkse sociale contacten van mensen met een lichamelijke beperking, naar ernst van de lichamelijke beperking, 2014 (percentages)

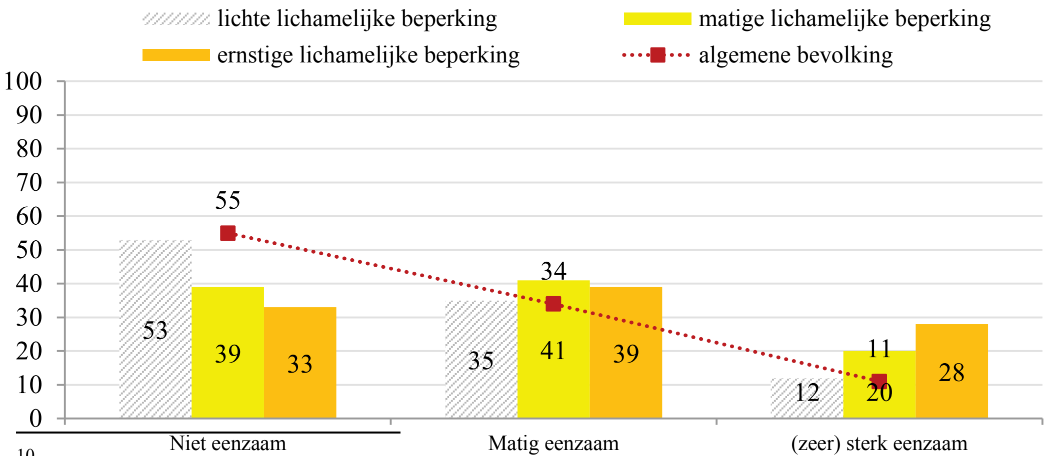

9 Mensen die geen (klein)kinderen, (schoon)familie of vrienden/goede kennissen hebben zijn geïncludeerd in de analyses en zijn gerekend tot het percentage mensen dat geen contact heeft.

Sociale contacten via internet
Er is inmiddels een verscheidenheid aan mogelijkheden om sociale contacten te onderhouden via het internet, zoals e-mail, chatten en sociale netwerksites (zoals Facebook of Twitter). Ook een gedeelte van de mensen met een lichamelijke beperking maakt hiervan gebruik. Bijna de helft (46%) van de mensen met een lichamelijke beperking maakt tenminste eens per week gebruik van het internet om sociale netwerksites te bezoeken en 39% van de mensen met een lichamelijke beperking onderhoudt contacten met vrienden via sociale netwerksites. Ook bijna de helft (42%) van de mensen met een lichamelijke beperking maakt gebruik van de email om contact te onderhouden met vrienden of goede bekenden. In de tabellenbijlage (B2.37 en B2.38) staat een overzicht van het internetgebruik van mensen met een lichamelijke beperking.

Mensen met een ernstige lichamelijke beperking vaker (zeer) sterk eenzaam
Van de mensen met een lichamelijke beperking is 38% matig eenzaam en 46% voelt zich niet eenzaam[10]. Hoewel een groot gedeelte van de mensen met een lichamelijke beperking regelmatig contact heeft met hun (klein)kinderen, andere familieleden en andere mensen uit hun sociale netwerk, is 16% van de mensen met een lichamelijke beperking in 2014 (zeer) sterk eenzaam. Van de mensen met een ernstige lichamelijke beperking is dit 28%. Dit percentage ligt significant lager onder mensen met een lichte beperking (figuur 2.14). Mensen van 65 jaar en ouder en mensen die deel uitmaken van een meerpersoonshuishouden zijn minder vaak (zeer) sterk eenzaam dan mensen in de leeftijd van 40-64 jaar en mensen die alleen wonen (zie tabellenbijlage B2.39). Mensen met een lichamelijke beperking zijn vaker (zeer) sterk eenzaam dan mensen binnen de algemene bevolking[11] (tabellenbijlage B5.39). Het percentage mensen met een lichamelijke beperking dat (zeer) sterk eenzaam is niet toe- of afgenomen in de afgelopen jaren.

Figuur 2.14: De mate van eenzaamheid van mensen met een lichamelijke beperking, naar ernst van de lichamelijke beperking, en de algemene bevolking, 2014 (percentages)

[10] Eenzaamheid is gemeten met de schaal van de Jong Gierveld en Kamphuis (1985), deze schaal meet zowel sociale als emotionele eenzaamheid.

[11] Er is niet gecorrigeerd voor de verschillende samenstelling van de groep mensen met een lichamelijke beperking en de algemene bevolking (zie bijlage 2 voor de samenstelling van de groepen).

Mensen met een lichamelijke beperking vaker (zeer) sterk eenzaam bij minder contact met familie, vrienden en buren
In de voorgaande paragraaf is beschreven dat mensen met een ernstige lichamelijke beperking minder vaak contact hebben met hun (klein)kinderen, (schoon)familie en hun vrienden/goede kennissen dan mensen met een lichte lichamelijke beperking. Tevens vinden mensen met een ernstige lichamelijke beperking minder vaak dat zij voldoende contact en ontmoetingen hebben met hun buren. Mensen die tenminste wekelijks contact hebben met hun (klein)kinderen, (schoon)familie, vrienden/goede kennissen, en buren zijn significant minder vaak (zeer) sterk eenzaam dan mensen die hun (klein)kinderen, (schoon)familie, vrienden/echt goede kennissen, en buren minder dan één keer per week of zelden of nooit spreken. Ook de subjectieve evaluatie van het contact met de buren is belangrijk, (zeer) sterke eenzaamheid komt ook vaker voor bij mensen met een lichamelijke beperking die aangeven dat zij niet voldoende contact en ontmoetingen hebben met hun buren.

(Zeer) sterke eenzaamheid groter onder mensen die geen vrijwilligerswerk doen
Ook het doen van vrijwilligerswerk houdt verband met de mate waarin mensen met een lichamelijke beperking zich eenzaam voelen. Mensen met een lichamelijke beperking die vrijwilligerswerk doen zijn minder vaak (zeer) sterk eenzaam dan mensen met een lichamelijke beperking die geen vrijwilligerswerk doen. Eerder is beschreven dat mensen met een lichamelijke beperking de sociale contacten, met bijvoorbeeld andere vrijwilligers of de doelgroep, het meest vaak noemen als reden voor vrijwilligerswerk. Mensen met een ernstige lichamelijke beperking doen minder vaak vrijwilligerswerk dan mensen met een lichte lichamelijke beperking en missen dus ook vaker de sociale contacten die zij hierdoor opdoen. Een onderzoek binnen de algemene bevolking laat zien dat vrijwilligers en niet-vrijwilligers niet van elkaar verschillen in de mate van eenzaamheid, maar dat eenzame vrijwilligers wel aangeven dat het doen van vrijwilligerswerk van invloed is (geweest) op het verminderen van hun eenzaamheid. Zonder vrijwilligerswerk waren deze mensen wellicht nog in sterkere mate eenzaam geweest (TNS Nipo/Coalitie Erbij, 2013).

2.1.7 Mobiliteit

Maandelijks gebruik van verschillende vormen van het openbaar vervoer door mensen met een lichamelijke beperking is laag
Eerder is beschreven dat 56% van de mensen met een lichamelijke beperking weleens gebruik maakt van het openbaar vervoer. Op maandbasis ligt het gebruik van verschillende vervoersmogelijkheden door mensen met een lichamelijke beperking vrij laag. Ruim één tiende (14%) van de mensen met een lichamelijke beperking maakt tenminste maandelijks gebruik van de bus, 6% maakt maandelijks gebruik van de trein en 4% maakt maandelijks gebruik van de Regiotaxi.
Twee derde (64%) van de mensen met een lichamelijke beperking die van het openbaar vervoer gebruik maakt is hierover (zeer) tevreden. Dit verschilt niet naar de mate van ernst van de lichamelijke beperking.

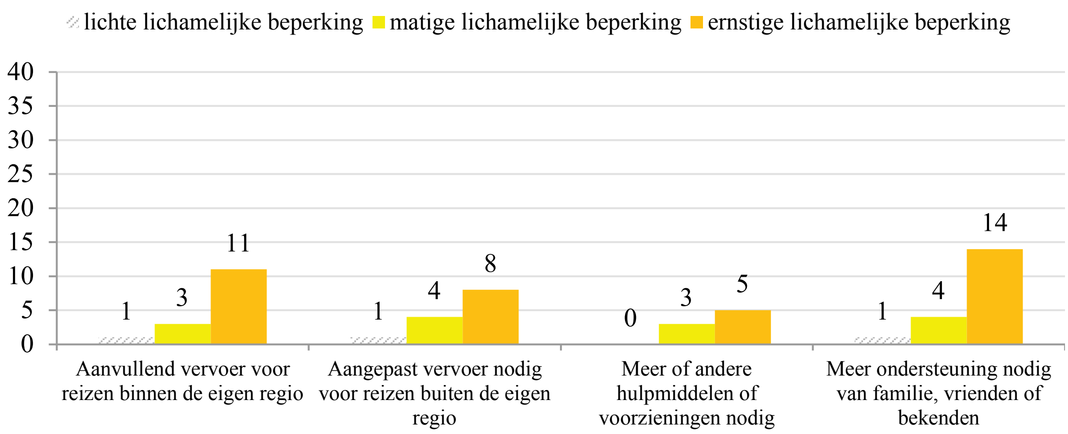
Meer gebruik aanvullend vervoer door mensen met een ernstige lichamelijke beperking
Een substantieel gedeelte van de mensen met een matige of ernstige lichamelijke

beperking maakt gebruik van aanvullend vervoer binnen de eigen regio (zoals de ouderenbus, de Wmo-deeltaxi of de Regiotaxi). Dertig procent van de mensen met een ernstige lichamelijke beperking en 15% van de mensen met een matige lichamelijke beperking maakt hier gebruik van. Van de mensen met een lichte beperking is dit slechts 4% (zie tabellenbijlage B2.40).

Mensen met een ernstige lichamelijke beperking hebben vaker ondersteuning nodig bij het verplaatsen

De helft (59%) van de mensen met een lichamelijke beperking kan gebruik maken van de vervoermiddelen, hulpmiddelen of ondersteuning die zij nodig hebben om zichzelf te verplaatsen. Eén derde van de mensen met een lichamelijke beperking (34%) heeft hierbij geen hulpmiddelen of ondersteuning nodig. Zeven procent geeft aan dat zij behoefte hebben aan een of meerdere vormen van extra ondersteuning om zichzelf te verplaatsen, bijvoorbeeld (meer) aanvullend vervoer voor reizen binnen de eigen regio (zoals de ouderenbus, de Wmo-deeltaxi of de Regiotaxi), of (meer) vervoer voor buiten de eigen regio (zoals het Valys-vervoer). Mensen met een ernstige lichamelijke beperking hebben vaker dan mensen met een lichte beperking nog meer ondersteuning nodig om zichzelf te verplaatsen dan zij nu al krijgen (figuur 2.15).

Figuur 2.15: Behoefte van mensen met een lichamelijke beperking aan extra vervoermiddelen, hulpmiddelen of ondersteuning om zichzelf te verplaatsen, naar ernst van de lichamelijke beperking, 2014 (percentages)*

* Meerdere antwoorden mogelijk.

2.2 Tevredenheid met het leven en om kunnen gaan met beperkingen

Mensen met een matige of ernstige lichamelijke beperking minder vaak tevreden met het leven dan mensen met een lichte lichamelijke beperking

De ervaren kwaliteit van leven van mensen met een lichamelijke beperking kan een indicator zijn voor de mate waarin zij er in slagen om naar wens en behoefte mee te doen in de maatschappij. Er is aan mensen met een lichamelijke beperking gevraagd in welke mate zij tevreden zijn met het leven dat zij op dit moment leiden. Ruim de helft (58%) van de mensen met een lichamelijke beperking is in 2014 ‘buitengewoon tevreden’, ‘zeer

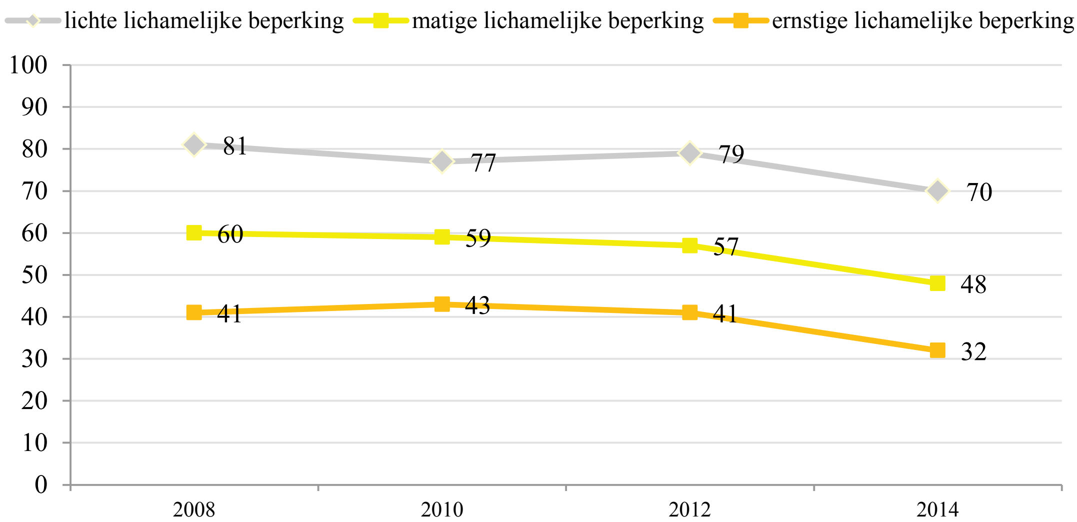
tevreden' of 'tevreden' met het leven dat zij op dit moment leiden (versus 'tamelijk tevreden' of 'niet zo tevreden').

Mensen met een matige of ernstige lichamelijke beperking zijn significant minder vaak (buitengewoon/zeer) tevreden met het leven dat zij op dit moment leiden dan mensen met een lichte lichamelijke beperking (figuur 2.16). Van de mensen met een ernstige lichamelijke beperking is in 2014 32% (buitengewoon/zeer) tevreden met het leven dat zij leiden. Dit betekent dat twee derde van de mensen met een ernstige lichamelijke beperking tamelijk of niet zo tevreden is met hun leven. Mensen met een lichamelijke beperking van 65 jaar of ouder zijn vaker (buitengewoon/zeer) tevreden met het leven dan mensen in de leeftijd van 40-64 jaar (zie tabellenbijlage B2.41).

Algehele tevredenheid met het leven in 2014 afgenomen onder mensen met een lichamelijke beperking

Het percentage mensen met een lichamelijke beperking dat (buitengewoon/zeer) tevreden is met het leven dat zij op dit moment leiden is afgenomen tussen 2008 en 2014 (figuur 2.16). Deze afname heeft plaatsgevonden bij bijna alle subgroepen, met uitzondering van mensen in de leeftijd van 15-39 jaar, mensen met een ernstige lichamelijke beperking en mensen die alleen wonen. Bij mensen met een ernstige lichamelijke beperking is er wel een procentuele afname in de tevredenheid met het leven, maar deze afname is niet significant.

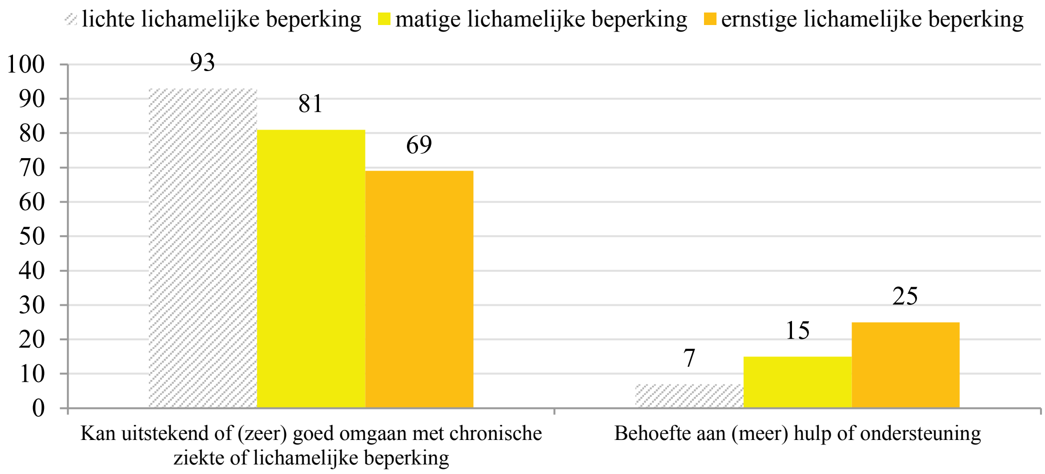
Figuur 2.16: Percentage mensen met een lichamelijke beperking dat (buitengewoon/zeer) tevreden is met het leven dat zij op dit moment leiden, naar ernst van de beperking, 2014 (percentages)

Mensen met een matige of ernstige lichamelijke beperking kunnen minder goed omgaan met hun beperking
Een groot gedeelte (88%) van de mensen met een lichamelijke beperking geeft in 2014 aan dat zij, met behulp van professionele zorgverleners en mensen uit hun naaste omgeving, 'uitstekend', 'zeer goed' of 'goed' (versus 'matig' of 'slecht') met hun chronische ziekte of lichamelijke beperking om kunnen gaan.
Het percentage mensen dat uitstekend of (zeer) goed met hun chronische ziekte of lichamelijke beperking om kan gaan is lager onder mensen met een matige of ernstige lichamelijke beperking dan onder mensen met een lichte lichamelijke beperking (figuur 2.17). Het percentage mensen dat uitstekend of (zeer) goed met hun chronische ziekte of lichamelijke beperking om kan is hoger onder mensen van 65 jaar of ouder (zie tabellenbijlage B2.42).

Een kwart van de mensen met een ernstige lichamelijke beperking heeft behoefte aan meer hulp, zorg of ondersteuning
Mensen met een lichamelijke beperking kunnen bij de omgang met hun chronische ziekte of lichamelijke beperking behoefte hebben aan meer hulp, zorg of ondersteuning van professionele zorgverleners en/of mensen uit hun naaste omgeving.
Mensen met een matige of ernstige lichamelijke beperking hebben vaker behoefte aan meer hulp, zorg of ondersteuning van professionele zorgverleners of mensen uit hun naaste omgeving dan mensen met een lichte lichamelijke beperking (figuur 2.17). Mensen met een lichamelijke beperking die ouder zijn dan 65 jaar geven minder vaak aan dat zij behoefte hebben aan meer hulp, zorg of ondersteuning dan mensen in de leeftijd van 40-64 jaar (tabellenbijlage B2.43).

Figuur 2.17: Percentage mensen met een lichamelijke beperking dat, met behulp van professionele zorgverleners en mensen uit hun naaste omgeving, uitstekend of (zeer) goed kan omgaan met hun chronische ziekte of lichamelijke beperking in 2014 en het percentage mensen met een lichamelijke beperking dat in 2014 behoefte heeft aan meer hulp of ondersteuning van professionele zorgverleners of mensen uit hun naaste omgeving.

3 Participatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking

Belangrijkste bevindingen

- Mensen met een matige verstandelijke beperking doen minder vaak activiteiten met andere mensen zonder een verstandelijke beperking dan mensen met een lichte verstandelijke beperking.
- Over de periode 2008-2014 is de totale participatie van mensen met een verstandelijke beperking toegenomen. Meer mensen met een verstandelijke beperking zijn in deze periode activiteiten in de vrije tijd gaan ondernemen ook zonder (dat deze georganiseerd zijn) voor mensen met een verstandelijke beperking. Deze ontwikkeling wordt niet gerapporteerd door naasten.
- In de afgelopen drie jaar (2012-2014) is de totale participatie van mensen met een verstandelijke beperking volgens naasten (familie, vrienden) afgenomen.
- Eén derde van de mensen met een verstandelijke beperking vind het contact met (sommige van) hun buren niet zo fijn.
- Mensen met een matige verstandelijke beperking ontmoeten minder vaak buurtgenoten zonder verstandelijke beperking dan mensen met een lichte verstandelijke beperking.
- Ruim één derde van de mensen met een verstandelijke beperking voelt zich weleens eenzaam of alleen.
- Mensen met een matige verstandelijke beperking hebben minder regelmatig contact met vrienden, maar zijn niet vaker eenzaam, dan mensen met een lichte verstandelijke beperking.
- 46% van de mensen met een verstandelijke beperking ontvangt ondersteuning bij sociale contacten, 83% krijgt ondersteuning bij werk of dagactiviteiten.
- Eén derde van de mensen met een verstandelijke beperking kan niet altijd de plaatsen of mensen bezoeken die zij willen.

Het aantal mensen met een verstandelijke beperking in Nederland is niet precies bekend, omdat de uitkomsten van verschillende onderzoeken nogal verschillen. Dit is het gevolg van het gebruik van verschillende methoden, definities of populaties (Van Schrojenstein Lantman-de Valk, 2002; De Klerk, 2002). In Nederland liggen de schattingen in 2008 voor het totale aantal mensen met een verstandelijke beperking (IQ lager dan 70) tussen de 112.000 en 231.000 (Ras e.a., 2010). De prevalentie van mensen met een verstandelijke beperking is het afgelopen decennium iets toegenomen door de toegenomen levensverwachting en doordat handicaps op jongere leeftijd vaker worden ontdekt (Ras e.a., 2010). De gemiddelde leeftijd van mensen met een verstandelijke beperking gaat in de toekomst naar verwachting stijgen (van Staalduinen en ten Voorde, 2011).

Dit hoofdstuk beschrijft de participatie van mensen met een verstandelijke beperking zoals gedefinieerd door de American Association of Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD) in 2002. Dit houdt in dat mensen: a. een beneden gemiddeld

intellectueel functioneren hebben (een IQ onder de 70-75); b. dat voor het 18e levensjaar is ontstaan, en; c. als gevolg daarvan beperkingen hebben in twee of meer vaardigheidsgebieden, bijvoorbeeld in sociale vaardigheden, zelfredzaamheid, ontspanning, werk of schoolse vaardigheden. In deze rapportage gaat het over mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking. Mensen met een lichte verstandelijke beperking kunnen zich meestal redelijk uitdrukken en kunnen in veel gevallen lezen en met geld omgaan. Zij kunnen zich vrij zelfstandig in de samenleving bewegen en kunnen redelijk goed leren om voor zichzelf te zorgen. Mensen met een matige verstandelijke beperking kunnen meestal wel aangeven wat ze willen. Ze kunnen leren zichzelf te verzorgen. Ze kunnen vaak niet zelfstandig reizen, werken of wonen. Zij hebben meestal op alle gebieden ondersteuning nodig. Over de groep mensen met een ernstige verstandelijke beperking wordt dus niet gerapporteerd. Mensen met een ernstige verstandelijke beperking hebben op alle terreinen intensieve ondersteuning nodig.

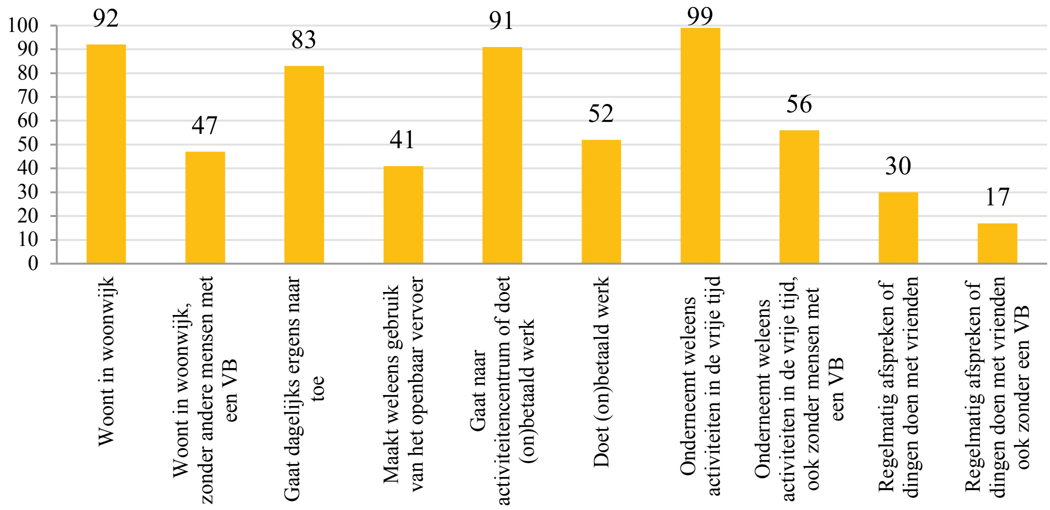
In dit hoofdstuk worden resultaten gepresenteerd zoals gerapporteerd door mensen met een verstandelijke beperking. Daarnaast worden ook enkele resultaten besproken die gerapporteerd zijn door naasten (meestal familie of vrienden); dit is het geval wanneer resultaten van naasten afwijken van die van mensen met een beperking zelf, of wanneer de vraagstelling afwijkt. Indien het gegevens van de naasten betreft is dit in de tekst aangegeven. Gegevens van mensen met een beperking zelf en naasten staan in de tabellenbijlage, bijlage 3.

3.1 Participatie

3.1.1 Participatie op deelgebieden in 2014

Figuur 3.1 toont de participatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking op verschillende deelgebieden.

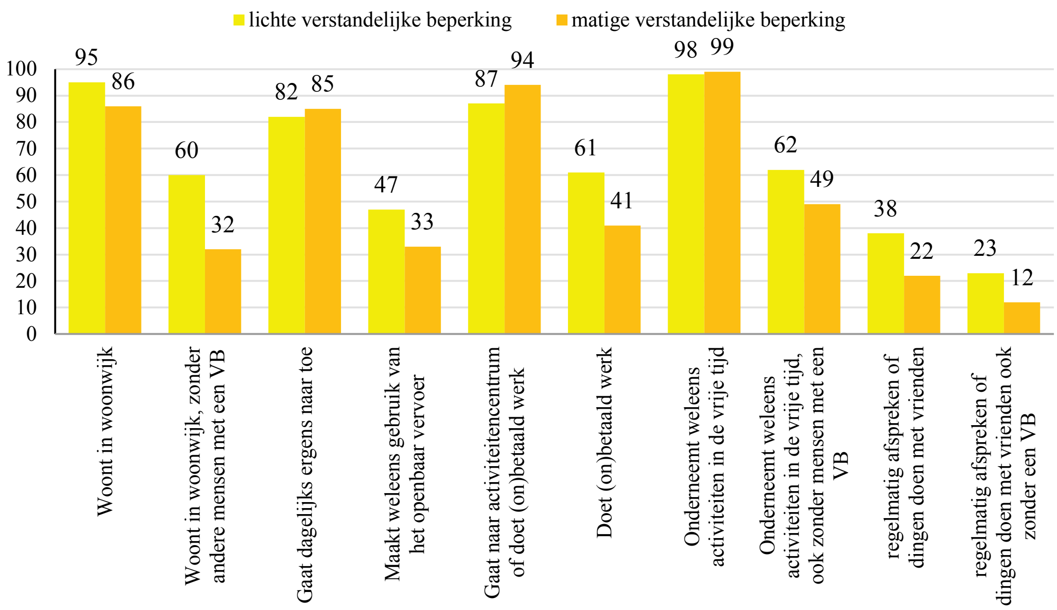
Figuur 3.1: Participatie op deelgebieden van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking (VB), volgens mensen met een verstandelijke beperking, 2014 (percentages)

De grote meerderheid van de mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking woont in een woonwijk en niet op een instellingsterrein (figuur 3.1). Ook heeft een groot gedeelte van de mensen met een verstandelijke beperking (on)betaald werk of dagbesteding in 2014 en ondernemen veel mensen activiteiten in hun vrije tijd (zie ook tabellenbijlage B3.1 t/m B3.22).

Participatie lager onder mensen met een matige verstandelijke beperking
Mensen met een matige verstandelijke beperking participeren op veel gebieden minder dan mensen met een lichte verstandelijke beperking (figuur 3.2). Mensen met een matige verstandelijke beperking hebben wel net zo vaak dagactiviteiten als mensen met een lichte verstandelijke beperking. Deze dagactiviteiten bestaan echter minder vaak uit (on)betaald werk, en vaker uit het bezoek aan een dagactiviteitencentrum, dan bij mensen met een lichte verstandelijke beperking. Mensen met een matige verstandelijke beperking ondernemen ook even vaak activiteiten in hun vrije tijd als mensen met een lichte verstandelijke beperking, maar zij ondernemen wel minder vaak activiteiten in hun vrije tijd zonder (dat deze speciaal georganiseerd zijn voor) mensen met een verstandelijke beperking.

Figuur 3.2: Participatie op deelgebieden van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking (VB), volgens mensen met een verstandelijke beperking, naar ernst van de verstandelijke beperking, 2014 (percentages)

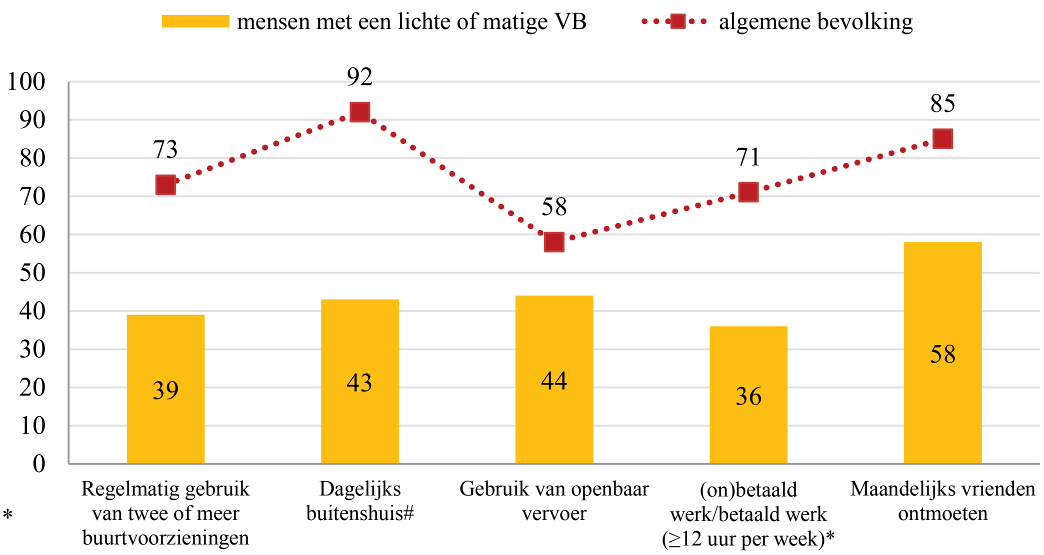

Participatie van mensen met een verstandelijke beperking in 2014 lager volgens naasten
De participatie van mensen met een verstandelijke beperking zoals gerapporteerd door naasten is op een aantal gebieden lager dan de participatie zoals gerapporteerd door mensen zelf (figuur 3.3 en tabellenbijlage B3.1 t/m B3.22). Deze verschillen kunnen te maken hebben met verschillen in de vraagstelling tussen mensen met een verstandelijke beperking en naasten (zie bijlage 1). Mensen met een verstandelijke beperking zelf geven

vaker aan dat zij dagelijks buitenshuis komen en dat zij dingen ondernemen in hun vrije tijd. Naasten rapporteren vaker dan mensen met een verstandelijke beperking dat zij maandelijks vrienden ontmoeten. Mogelijk verschillen mensen met een verstandelijke beperking en hun naasten in de definitie van wat zij een vriend noemen. Daarnaast wijkt ook de vraagstelling af (zie bijlage 1).

De participatie van mensen met een verstandelijke beperking zoals gerapporteerd door naasten ligt op alle gebieden lager dan in de algemene bevolking (figuur 3.3)[12]. Volgens naasten komen mensen met een verstandelijke beperking minder vaak dagelijks buitenshuis dan de algemene bevolking. Ook zijn er grote verschillen als het gaat om het gebruik van buurtvoorzieningen en het verrichten van werk.

Figuur 3.3: Participatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking (VB) volgens naasten en van de algemene bevolking, 2014 (percentages)

* Aan naasten van mensen met een verstandelijke beperking is gevraagd of hun naasten betaald werk doen bij een gewone werkgever, betaald werk bij een apart bedrijf van de sociale werkvoorziening/werkplaats, onbetaald werk of vrijwilligerswerk buitenshuis, of stage. Aan mensen in de algemene bevolking is gevraagd of zij betaald werk verrichten voor ten minste 12 uur per week. Gegevens over de arbeidsparticipatie van de algemene bevolking zijn van toepassing op mensen jonger dan 65 jaar. Gegevens van mensen met een verstandelijke beperking zijn van toepassing op de gehele groep.

\# De vraagstelling op dit gebied verschilt enigszins tussen naasten van mensen met een verstandelijke beperking en de algemene bevolking (zie bijlage 1).

Woonsituatie hangt samen met activiteiten in de vrije tijd

De woonomgeving kan van belang zijn voor mensen met een verstandelijke beperking; wonen in een woonwijk kan hen helpen zich onderdeel te voelen van de samenleving,

[12] De vraagstelling van de algemene bevolking sluit beter aan bij die van de naasten dan die aan de mensen zelf is bevraagd, daarom wordt alleen bij naasten een vergelijking gemaakt met de algemene bevolking. Er is niet gecorrigeerd voor de verschillende samenstelling van de groep mensen met een verstandelijke beperking en de algemene bevolking (zie bijlage 1 voor de samenstelling van de groepen).

alsmede contacten op te bouwen en te onderhouden met andere mensen zonder een verstandelijke beperking. Van de mensen met een verstandelijke beperking die in een woonwijk wonen zonder andere mensen met een verstandelijke beperking (N=229) doet 65% activiteiten in hun vrije tijd zonder (dat deze speciaal georganiseerd zijn voor) mensen met een verstandelijke beperking. Mensen die op een instellingsterrein wonen of samenwonen in een woonwijk met anderen met een verstandelijke beperking doen niet minder activiteiten in hun vrije tijd, maar gaan relatief vaker naar activiteiten die speciaal georganiseerd zijn voor mensen met een verstandelijke beperking; bijna een kwart (24%) van de mensen die op een instellingsterrein wonen (N=41) en de helft (50%) van de mensen die in een woonwijk samenwonen met anderen met een verstandelijke beperking (N=185)[13].

3.1.2 *Veranderingen in participatie tussen 2008-2014*

De totale participatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, zoals gerapporteerd door henzelf, is toegenomen over de periode 2008-2014. De totale participatie bestaat uit een optelsom van verschillend deelgebieden van participatie. De totale participatie is toegenomen voor mensen in de leeftijd van 40-64 jaar, mannen en mensen met een lichte verstandelijke beperking (zie tabellenbijlage B3.1).
Op basis van de gegevens verstrekt door naasten is er geen toe- of afname in de totale participatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking over de periode 2008-2014 (tabellenbijlage B3.2). Wel is er een significante afname in de totale participatie, zoals gerapporteerd door naasten, over de afgelopen drie jaar (2012 - 2014). De afname in totale participatie hangt samen met relatief kleine dalingen in participatie op deelgebieden. De afnames op deze deelgebieden zijn elk afzonderlijk niet significant, maar kunnen wel bijdragen aan een afname in de totale participatie.

Er is op één deelgebied een significante toename in de participatie van mensen met een verstandelijke beperking, zoals gerapporteerd door henzelf.

Mensen met een verstandelijke beperking ondernemen vaker activiteiten in de vrije tijd zonder (dat deze speciaal georganiseerd zijn voor) mensen met een verstandelijke beperking

Het percentage mensen met een verstandelijke beperking dat activiteiten onderneemt in de vrije tijd is alle jaren hoog. Er is een toename in het percentage mensen met een verstandelijke beperking dat weleens activiteiten in de vrije tijd doet, ook zonder (dat deze georganiseerd zijn voor) mensen met een verstandelijke beperking. Deze toename is significant voor zowel mannen als vrouwen, mensen in de leeftijd van 40-64 jaar, en mensen met een lichte verstandelijke beperking. Deze toename is niet gevonden op basis van de door naasten gerapporteerde gegevens (zie tabellenbijlage B3.17 en B3.18).

Binnen de groep mensen met een verstandelijke beperking die lid zijn van een sportvereniging, is over de periode 2010-2014 een toename in het percentage mensen dat lid is van een gewone sportvereniging in plaats van een sportvereniging specifiek voor mensen met een verstandelijke beperking (figuur 3.4). Mogelijk is dit (deels) een

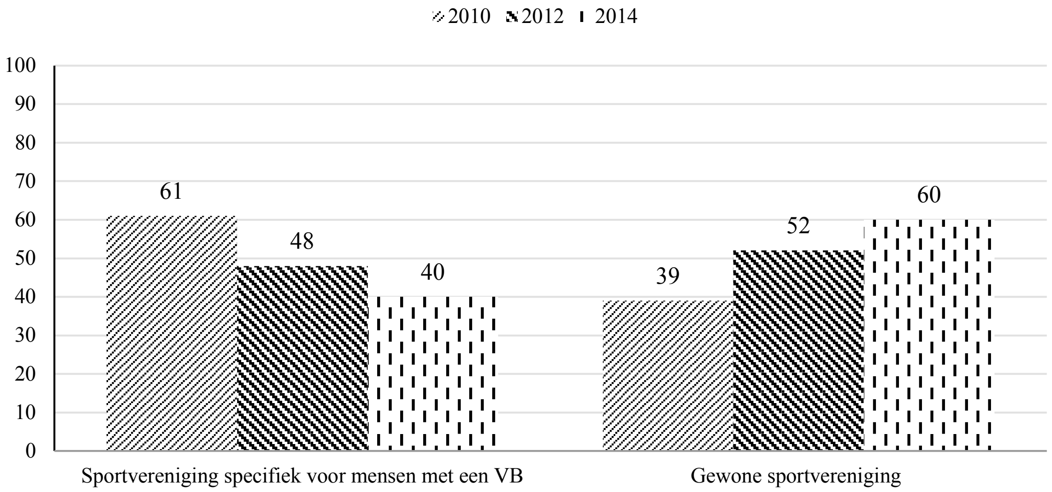
---

[13] Deze verschillen blijven bestaan indien rekening wordt gehouden met verschillen in geslacht, leeftijd en ernst van de beperking.

verklaring voor de door mensen met een verstandelijke beperking gerapporteerde toename in participatie. Binnen de totale groep mensen met een verstandelijke beperking is er in de periode 2010-2014 geen toename in het percentage mensen met een verstandelijke beperking dat lid is geworden van een sportvereniging.

Op de overige deelgebieden (wonen, mobiliteit, werk en activiteiten met vrienden) zijn er geen veranderingen in de participatie van mensen met een verstandelijke beperking over de periode 2008-2014 en de periode 2012-2014, zowel op basis van de gegevens van mensen met een verstandelijke beperking zelf als op basis van de door hun naasten gerapporteerde gegevens.

Figuur 3.4: Percentage mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking (<65 jaar)* dat lid is van een gewone sportvereniging# of van een sportvereniging specifiek voor mensen met een verstandelijke beperking, van degenen die lid zijn van een sportvereniging, volgens mensen met een verstandelijke beperking, 2010- 2014 (percentages)

*Omdat slechts een klein gedeelte van de mensen met een verstandelijke beperking van 65 jaar en ouder lid is van een sportvereniging, zijn de analyses uitgevoerd voor mensen met een verstandelijke beperking jonger dan 65 jaar.
Dit kan een gewone sportvereniging zijn zonder groep(en) voor mensen met een verstandelijke beperking of een gewone sportvereniging met aparte groep(en) voor mensen met een verstandelijke beperking.

3.1.3 *Behoefte aan participatie*

Mogelijk voldoet de participatie van mensen met een verstandelijke beperking niet op alle terreinen aan de behoefte die zij hebben om te participeren. Er is aan mensen met een verstandelijke beperking gevraagd of zij op verschillende terreinen behoefte hebben om (meer/anders) te participeren.

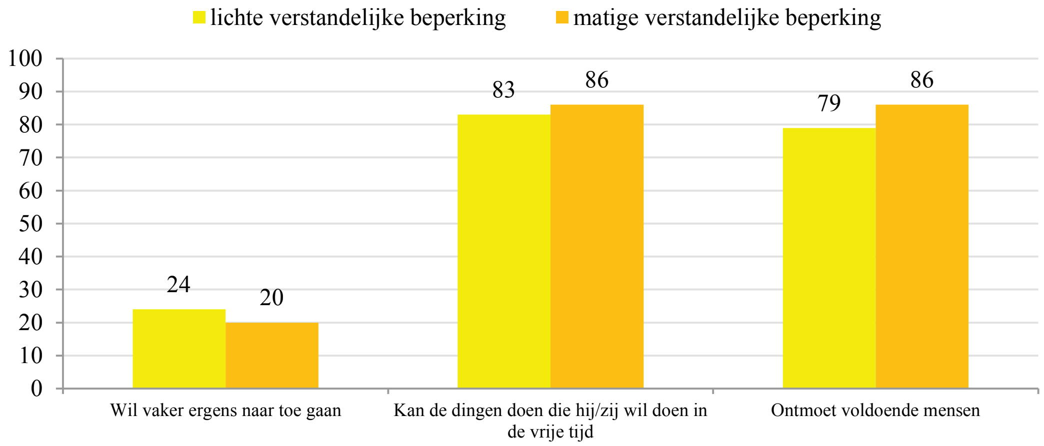
Geen verschillen naar ernst van de beperking in behoefte om te participeren

Een deel van de mensen met een verstandelijke beperking heeft behoefte om meer/anders mee te doen (figuur 3.5 en figuur 3.6). Bijna een kwart (22%) van de mensen met een

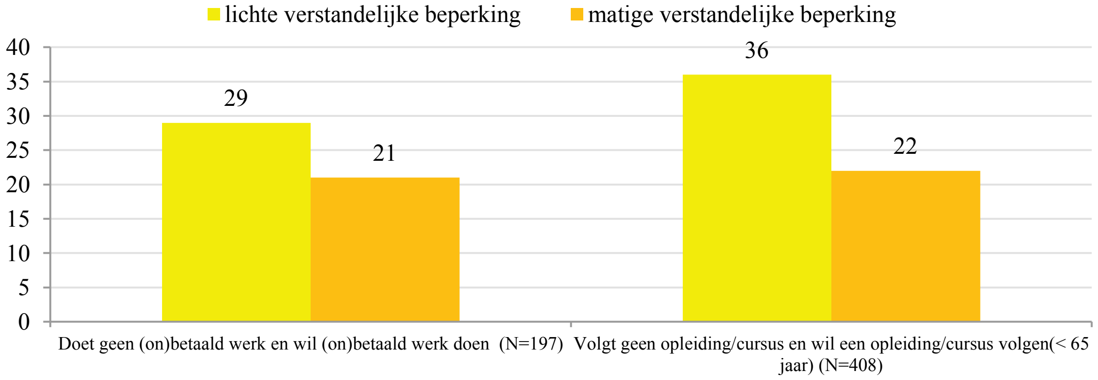
lichte of matige verstandelijke beperking zou vaker ergens naar toe willen gaan en 16% geeft aan dat zij niet de dingen kunnen doen die zij willen doen in hun vrije tijd. Mensen met een verstandelijke beperking die graag andere dingen willen doen in hun vrije tijd, zeggen onder andere dat zij meer willen sporten en er op vaker op uit willen, bijvoorbeeld de stad in om te winkelen of op bezoek bij hun vrienden of familie.

Bijna één derde van de mensen met een verstandelijke beperking onder de 65 jaar, die nu geen opleiding of cursus volgen, zou een opleiding of cursus willen volgen; bijvoorbeeld een computercursus, een tekencursus of muziekles. Een kwart van de mensen met een verstandelijke beperking die nu geen (on)betaald werk heeft zou betaald werk willen verrichten. Dit percentage ligt lager onder mensen van 65 jaar en ouder; 12% van de mensen met een verstandelijke beperking van 65 jaar en ouder zou (on)betaald werk willen verrichten.
Hoewel de feitelijke participatie wel verschilt tussen mensen met een lichte verstandelijke beperking en mensen met een matige verstandelijke beperking, verschilt de participatiebehoefte niet naar de mate van ernst van de beperking (zie tabellenbijlage B3.23 t/m B3.27). De enige uitzondering hierop is het volgen van een opleiding of cursus; mensen met een matige verstandelijke beperking willen minder vaak een opleiding of cursus volgen dan mensen met een lichte verstandelijke beperking.

Figuur 3.5: Behoefte aan participatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking op drie gebieden, volgens mensen met een verstandelijke beperking, naar ernst van de beperking, 2014 (percentages)

Figuur 3.6: Behoefte aan participatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking op twee gebieden, onder degenen die nu niet participeren, volgens mensen met een verstandelijke beperking, naar ernst van de beperking, 2014 (percentages)

3.1.4 *Participatie in de buurt*

Gebruik van buurtvoorzieningen

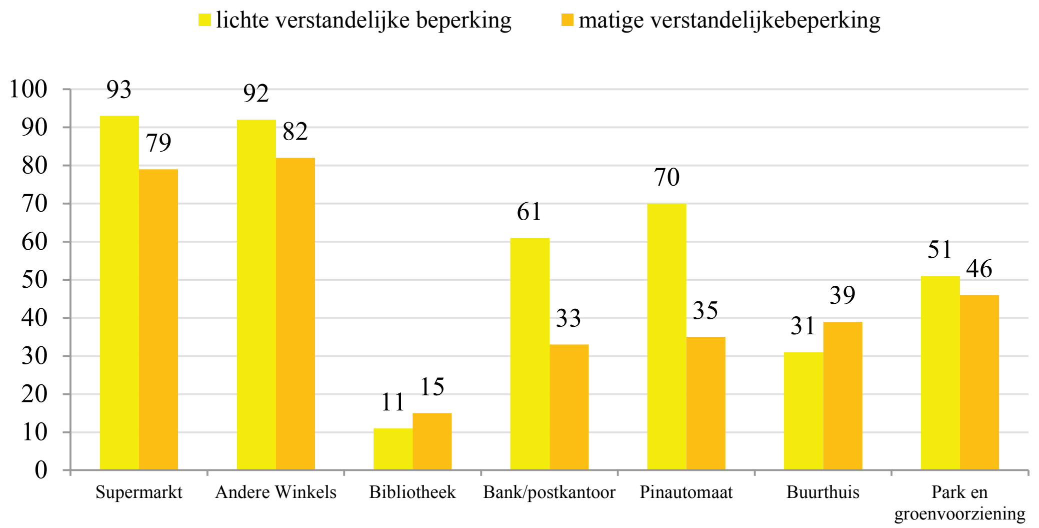
Het grootste gedeelte van de mensen met een verstandelijke beperking woont in een woonwijk, en participeert mogelijk op diverse manieren in de wijk waarin zij wonen. Een belangrijk onderdeel van participatie in de buurt is het gebruik van voorzieningen die aanwezig zijn.

Een groot gedeelte van de mensen met een verstandelijke beperking maakt weleens gebruik van de supermarkt of andere winkels. Ook ongeveer de helft van de mensen met een verstandelijke beperking maakt naar eigen zeggen weleens gebruik van de bank/het postkantoor, de pinautomaat en komt wel eens in een park (figuur 3.7). Het maandelijks gebruik van voorzieningen zoals gerapporteerd door naasten ligt lager dan het gebruik van voorzieningen zoals gerapporteerd door mensen met een verstandelijke beperking zelf (zie tabellenbijlage B3.29 t/m B3.41). Deze verschillen zijn ook het gevolg van de verschillende vraagstellingen (bijlage 1) onder mensen met een verstandelijke beperking zelf en hun naasten.

Buurtvoorzieningen bereikbaar voor mensen met een verstandelijke beperking

Het merendeel van de mensen met een verstandelijke beperking (85%) geeft aan dat zij makkelijk bij buurtvoorzieningen kunnen komen. Mensen met een matige verstandelijke beperking kunnen net zo makkelijk bij buurtvoorzieningen komen als mensen met een lichte verstandelijke beperking (zie tabellenbijlage B3.42). Mensen met een verstandelijke beperking die aangeven dat voorzieningen niet altijd goed bereikbaar zijn, zeggen onder andere dat dat komt doordat er niet altijd iemand is om met hen mee te gaan, dat sommige voorzieningen te ver weg zijn, of dat sommige plaatsen niet goed toegankelijk zijn met de rolstoel.

Figuur 3.7: Percentage mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking dat weleens buurtvoorzieningen gebruikt, volgens mensen met een verstandelijke beperking, naar ernst van de beperking, 2014 (percentages)

Twee derde van de mensen met een verstandelijke beperking tevreden met hun woonsituatie

Mensen met een verstandelijke beperking wonen vaak samen met huisgenoten, op een instellingsterrein of in een woonwijk. Deze mensen kiezen elkaar meestal niet uit om samen te wonen. Huisgenoten kunnen gezellig zijn, maar mensen kunnen zich ook storen door hun huisgenoten of het contact met hen als onprettig ervaren.

Twee derde (64%) van de mensen met een verstandelijke beperking zegt dat zij zich meestal of altijd fijn voelen bij alle mensen met wie zij wonen (zie tabellenbijlage B3.43). Eén derde van hen voelt zich dus niet fijn bij (alle) mensen waarmee zij wonen. De mensen met een verstandelijke beperking die aangeven dat zij zich niet fijn voelen bij (alle) mensen waarmee zij wonen, geven onder andere aan dat zij ervaren dat er een niveauverschil is tussen hen en de anderen, dat hun medebewoners te druk zijn of te veel herrie maken, dat zij te dominant zijn of dat zij ruzie maken.

Helft van mensen met een verstandelijke beperking ontmoet weleens buurtgenoten zonder verstandelijke beperking

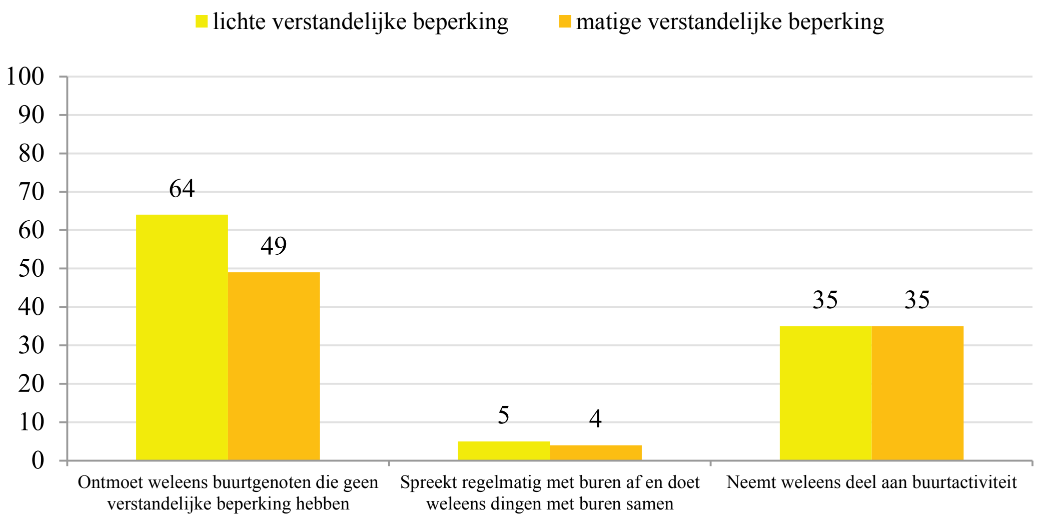
Buurtbewoners zouden een bijdrage kunnen leveren aan de integratie van mensen met een beperking. Uit onderzoek blijkt dat ruim de helft van de buurtbewoners zonder verstandelijke beperking geen enkel contact heeft met mensen met een verstandelijke beperking (Bredewold, 2013). Wanneer buurtbewoners wel contact hebben met mensen met een verstandelijke beperking zijn deze contacten vaak oppervlakkig. Deze oppervlakkige contacten zijn wel van belang, voor zowel mensen met als zonder een verstandelijke beperking. Voor mensen met een verstandelijke beperking geldt bijvoorbeeld dat een simpele groet, zwaai of een praatje bij de bakker kunnen bijdragen aan het gevoel van erkenning en 'zich thuis voelen' in de buurt (Bredewold, 2013).

Ruim de helft (58%) van de mensen met een verstandelijke beperking maakt weleens een praatje of komt weleens binnen bij buurtgenoten die geen verstandelijke beperking hebben. Dit percentage ligt lager onder mensen met een matige verstandelijke beperking (zie figuur 3.8 en tabellenbijlage B3.44). Het percentage mensen met een verstandelijke beperking dat weleens buurtgenoten ontmoet die geen verstandelijke beperking hebben is ook lager onder mensen die op een instellingsterrein wonen (28%, N=43) dan onder mensen die in een woonwijk wonen zonder andere mensen met een verstandelijke beperking (68%, N=238). Deze verschillen blijven aanwezig wanneer er rekening gehouden wordt met de mate van ernst van de verstandelijke beperking. Mensen die in een woonwijk wonen met andere mensen met een verstandelijke beperking (56%, N=191) ontmoeten bijna net zo vaak weleens buurtgenoten als mensen die in een woonwijk wonen zonder andere mensen met een verstandelijke beperking.

De contacten van mensen met een verstandelijke beperking beperken zich voornamelijk tot korte ontmoetingen en het maken van een praatje met mensen uit hun buurt. Slechts een klein gedeelte van de mensen met een verstandelijke beperking geeft aan dat zij regelmatig afspreken met hun buren of dingen met hun buren samen doen (al dan niet met een verstandelijke beperking) (zie figuur 3.8 en tabellenbijlage B3.45).
Aan naasten is ook naar de wekelijkse frequentie gevraagd van contact. Naasten zeggen dat 30% van de mensen met een verstandelijke beperking tenminste wekelijks afspreekt met de buren of activiteiten onderneemt met mensen uit de buurt (tabellenbijlage B3.46).

Tot slot neemt ruim één derde van de mensen met een verstandelijke beperking weleens deel aan buurtactiviteiten (bijvoorbeeld een buurtmaaltijd of een straatfeest) (figuur 3.8).

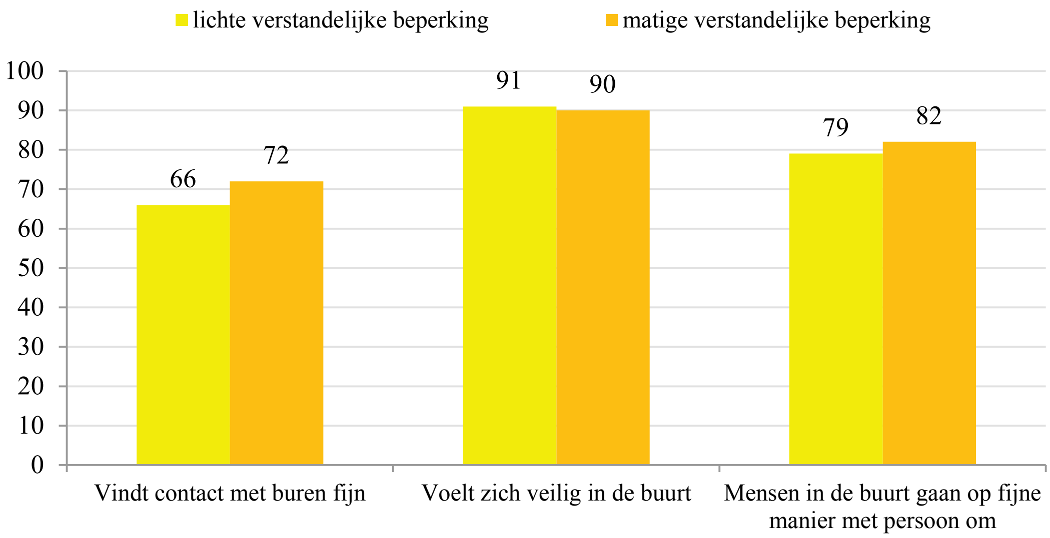
Figuur 3.8: Feitelijke participatie in de buurt van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, volgens mensen met een verstandelijke beperking, naar ernst van de beperking, 2014 (percentages)

Contact met buurtgenoten
De contacten tussen mensen met een verstandelijke beperking en buurtgenoten kunnen waardevol zijn, maar mensen met een verstandelijke beperking kunnen ook negatieve ervaringen hebben met mensen uit de buurt. Zo geven sommige mensen met een verstandelijke beperking bijvoorbeeld aan dat zij ervaren dat er grapjes over hen gemaakt worden of dat mensen uit de buurt hen negeren.
Hoewel twee derde van de mensen met een verstandelijke beperking het contact met hun buren fijn vindt, vindt één derde van hen het contact met (sommige van) hun buren niet zo fijn (figuur 3.9). Negen op de tien mensen met een verstandelijke beperking geeft aan dat zij zich (best wel/heel erg) veilig voelen in hun buurt en de meeste mensen met een verstandelijke beperking vinden dat de mensen in hun buurt hen positief bejegenen (daarbij gaat het bijvoorbeeld om het gevoel dat er naar hen geluisterd wordt, of niet gepest worden). Eén vijfde van de mensen met een verstandelijke beperking vindt echter dat (sommige van) de mensen uit hun buurt op een niet zo fijne manier met hen omgaan.

De ervaringen die mensen hebben met hun buurt en hun buurtgenoten verschillen niet tussen mensen met een lichte en mensen met een matige verstandelijke beperking (zie tabellenbijlage B3.48 t/m B3.50). Tevens verschillen de ervaringen met de buurt en hun buurtgenoten niet tussen mensen die op een instellingsterrein wonen en mensen met een verstandelijke beperking die in een woonwijk wonen.

Figuur 3.9: Tevredenheid met de buurt en contacten met mensen uit de buurt van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, volgens mensen met een verstandelijke beperking, naar ernst van de beperking, 2014 (percentages)

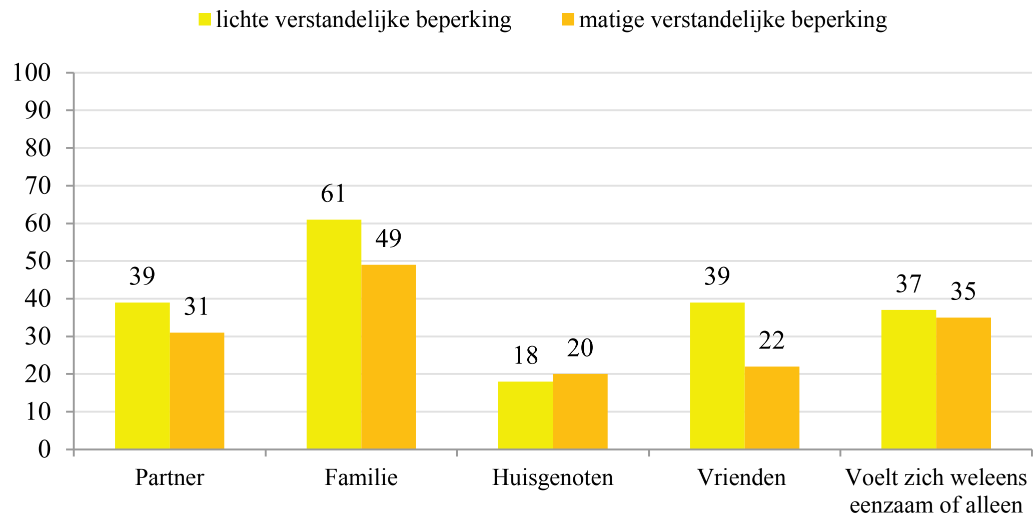

3.1.5 *Sociale contacten en eenzaamheid*
Ruim de helft van de mensen met een verstandelijke beperking ontmoet regelmatig familie
Het kan voor mensen met een verstandelijke beperking lastig zijn om contacten te onderhouden met anderen, al dan niet zonder een verstandelijke beperking. In sommige

gevallen zijn mensen met een verstandelijke beperking voor hun sociale contacten voornamelijk afhankelijk van hun begeleiders (Smit & van Gennep, 2002). Om een beeld te krijgen van de sociale contacten van mensen met een verstandelijke beperking is aan hen gevraagd of zij regelmatig afspreken of dingen samendoen met hun partner, huisgenoten, vrienden of familie.
Ruim de helft van de mensen met een verstandelijke beperking ontmoet regelmatig familie (bijvoorbeeld ouders, broers/zussen, kinderen, ooms/tantes, etc.) (figuur 3.10). Mensen met een verstandelijke beperking in de leeftijd van 15-39 jaar ontmoeten vaker regelmatig familie dan mensen in de leeftijd van 40-64 jaar (zie tabellenbijlage B3.52). Eén derde van de mensen met een verstandelijke beperking heeft regelmatig contact met vrienden. Mensen met een matige verstandelijke beperking hebben minder vaak regelmatig contact met vrienden dan mensen met een lichte verstandelijke beperking (figuur 3.10). Het percentage mensen met een verstandelijke beperking wat op basis van gegevens door naasten wekelijks contact heeft met familie of vrienden, verschilt niet van wat mensen met een verstandelijke beperking zelf aangeven (zie tabellenbijlage B3.52, B3.53, B3.55 en B3.56).

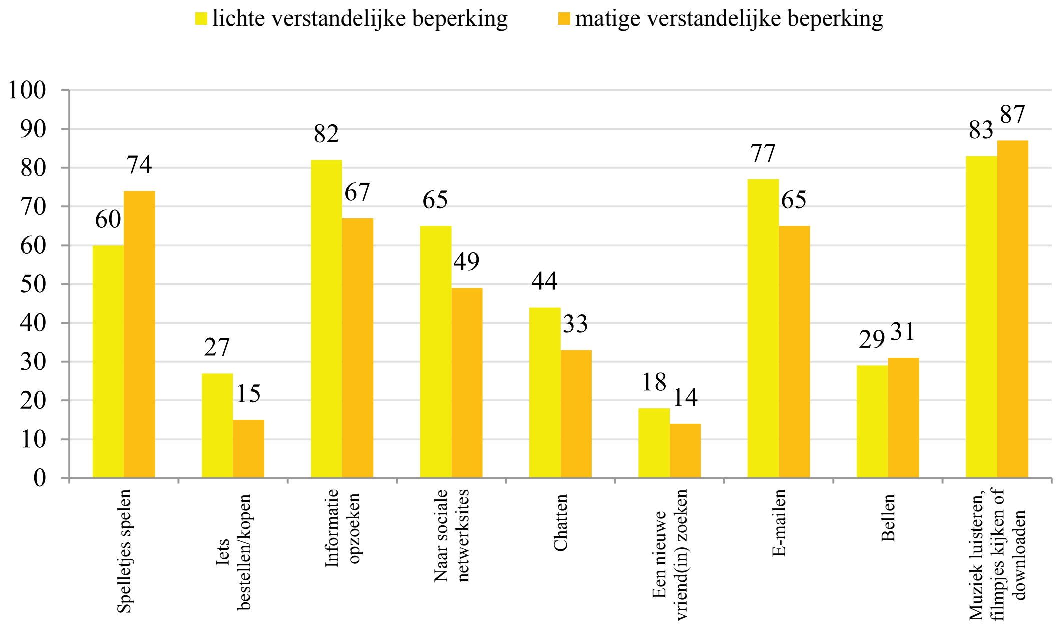
Eén derde van de mensen met een verstandelijke beperking voelt zich weleens eenzaam
Hoewel mensen met een matige verstandelijke beperking minder vaak vrienden of buurtgenoten ontmoeten, zijn zij niet vaker eenzaam dan mensen met een lichte verstandelijke beperking (figuur 3.10). Mensen met een verstandelijke beperking van 65 jaar en ouder voelen zich wel vaker eenzaam dan mensen in de leeftijd van 40-64 jaar (tabellenbijlage B3.58). Eén derde (36%) van de mensen met een verstandelijke beperking voelt zich weleens eenzaam of alleen. Mensen met een verstandelijke beperking geven aan dat zij zich soms alleen voelen als hun partner weg is, of als er in hun huis niemand thuis is en zij alleen op hun kamer zitten. Ook zeggen sommige mensen dat zij hun overleden familie missen, dat de mensen die zij kennen ver weg wonen en dat niemand hen opzoekt.

Figuur 3.10: Regelmatige sociale contacten en eenzaamheid van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, volgens mensen met een verstandelijke beperking, naar ernst van de beperking, 2014 (percentages)

Gebruik van internet voor sociale contacten
Ongeveer de helft (49%) van de mensen met een verstandelijke beperking maakt weleens gebruik van het internet. Onder mensen met een verstandelijke beperking in de leeftijd van 15-39 jaar is dit 79%. Mensen met een matige verstandelijke beperking maken minder vaak gebruik van het internet dan mensen met een lichte verstandelijke beperking (zie tabellenbijlage B3.59).
Door verminderde mobiliteit en mogelijk lage sociale vaardigheden kan het voor mensen met een verstandelijke beperking lastig zijn sociale contacten op te bouwen en te onderhouden. Voor mensen met een verstandelijke beperking kan het internet een manier zijn om hun sociale contacten te verrijken. Van de mensen met een verstandelijke beperking die gebruik maken van internet (N=242) maakt ruim de helft (60%) weleens gebruik van het internet om sociale netwerksites (zoals Facebook) te bezoeken. Ook maakt 40% van hen van het internet gebruik om te chatten en zoekt 17% weleens via het internet naar een nieuwe vriend of vriendin. Drie kwart (74%) van de mensen met een verstandelijke beperking die gebruik maken van het internet maakt hiervan gebruik om te e-mailen. In figuur 3.11 en in de tabellenbijlage B3.60 staat een overzicht van het internetgebruik van mensen met een verstandelijke beperking.

Figuur 3.11: Activiteiten op internet van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking die gebruik maken van internet (N=242), volgens mensen met een verstandelijke beperking, naar ernst van de beperking, 2014 (percentages)

Mensen met een verstandelijke beperking die eenzaam zijn gebruiken het internet vaker om nieuwe vrienden te zoeken dan mensen die niet eenzaam zijn. Van de mensen met een verstandelijke beperking die eenzaam zijn (N=179), gebruikt 14% het internet om nieuwe

vrienden te zoeken in vergelijking met 5% van de mensen met een verstandelijke beperking die niet eenzaam zijn (N=313).

3.1.6 *Ondersteuning bij participatie*

Er is aan mensen met een verstandelijke beperking gevraagd of zij hulp/ondersteuning krijgen, of een hulpmiddel gebruiken, bij contacten met andere mensen[14], bij de activiteiten die zij doen in hun vrije tijd[15] en bij hun werk of dagactiviteiten[16]. Er is specifiek gevraagd van welke personen zij hulp of ondersteuning krijgen (figuur 3.13 en figuur 3.14). Mensen kunnen bijvoorbeeld hulp krijgen van een partner, familie, vrienden of goede bekenden, vrijwilliger of bezoekvriend(in), of van begeleiders of de leiding van de instelling of de thuiszorg.

Ondersteuning bij sociale contacten, activiteiten in de vrije tijd en bij werk of dagactiviteiten

Ongeveer de helft van de mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking krijgt hulp of ondersteuning bij hun sociale contacten en bij het doen van activiteiten in de vrije tijd (figuur 3.12). Ruim drie kwart van de mensen met een verstandelijke beperking krijgt hulp of ondersteuning bij het verrichten van (on)betaald werk of andere dagactiviteiten. Mensen met een matige verstandelijke beperking krijgen vaker ondersteuning bij hun sociale contacten of bij het uitvoeren van hun werk of dagactiviteiten dan mensen met een lichte verstandelijke beperking (zie tabellenbijlage B3.61 t/m B3.66).

Mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking die hulp/ondersteuning krijgen bij hun sociale contacten of bij activiteiten in hun vrije tijd, krijgen het meest vaak ondersteuning van begeleiders of de leiding (bijvoorbeeld van de instelling) en van hun partner of partner (figuur 3.13 en figuur 3.14). Op hun werk of dagactiviteiten krijgen mensen naast hulp van begeleiders ook regelmatig hulp van collega's.

Volgens naasten van mensen met een verstandelijke beperking maken mensen met een verstandelijke beperking minder vaak gebruik van een of meerdere vormen van hulp/ondersteuning of van hulpmiddelen bij het ondernemen van activiteiten in de vrije tijd dan volgens mensen met een verstandelijke beperking zelf (tabellenbijlage B3.63 en B3.64).

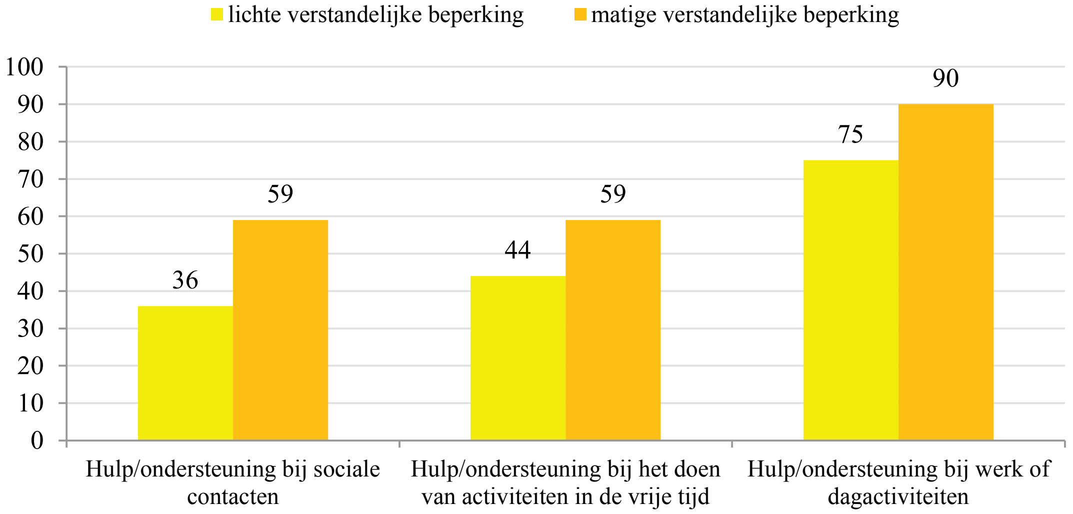
---

14 Bij hulp of ondersteuning bij sociale contacten gaat het bijvoorbeeld om hulp of ondersteuning bij het brengen en halen, het maken van een afspraak met iemand, of het gebruik van hulpmiddelen zoals een doventelefoon of spraakcomputer.

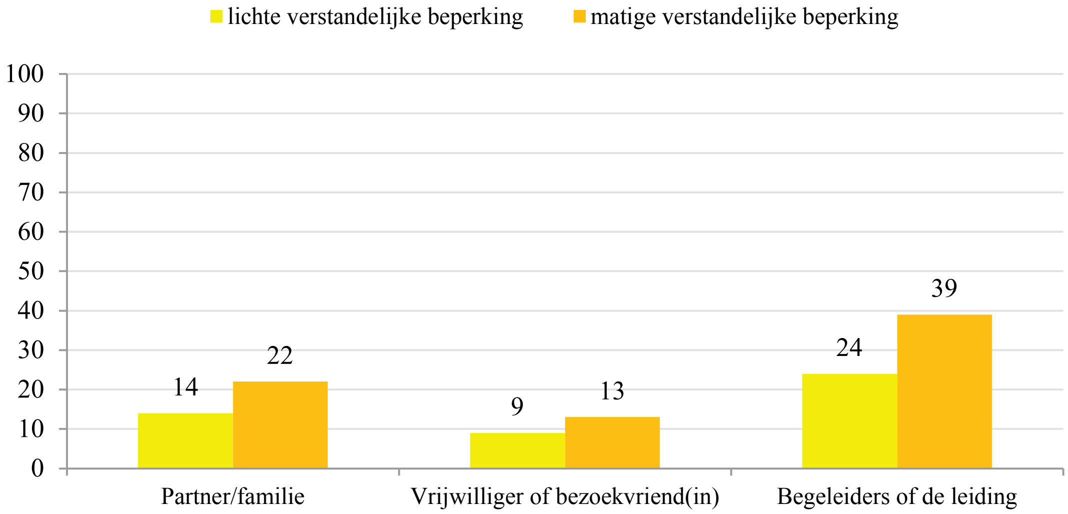
15 Bij hulp of ondersteuning bij het doen van dingen in de vrije tijd gaat het bijvoorbeeld om iemand die meegaat bij activiteiten.

16 Mensen met een verstandelijke beperking kunnen ook hulp krijgen van collega's of van een jobcoach. Ook kunnen zij hulpmiddelen of aanpassingen gebruiken, zoals een aangepaste stoel of werkplek, aangepaste computer, speciaal takenpakket of een aangepast werkrooster.

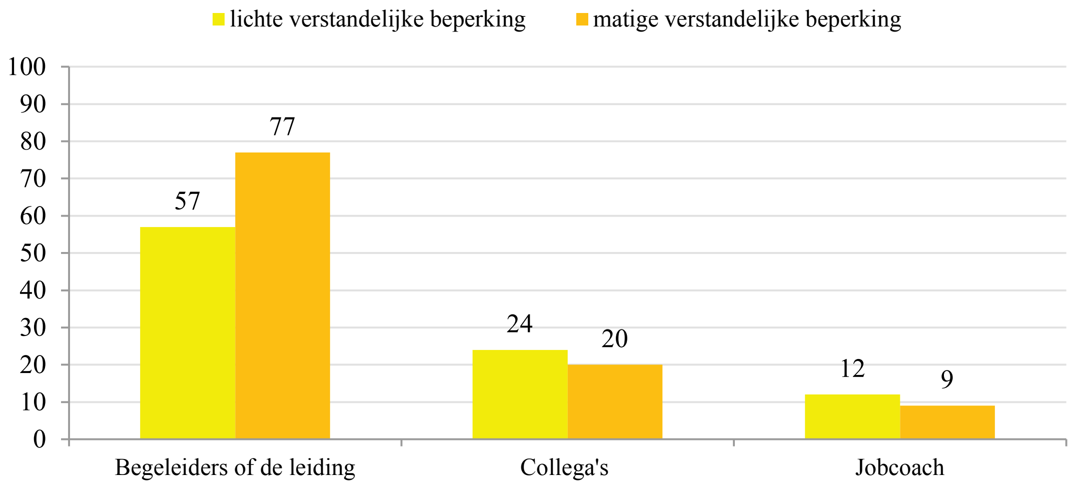
Figuur 3.12: Hulp of ondersteuning bij sociale contacten, vrije tijd en werk/dag-activiteiten, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, volgens mensen met een verstandelijke beperking, naar ernst van de beperking, 2014 (percentages)

Figuur 3.13: Percentage mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking dat ondersteuning krijgt bij **activiteiten in de vrije tijd** van verschillende personen, volgens mensen met een verstandelijke beperking, naar de ernst van de beperking, 2014 (percentages)

Figuur 3.14: Percentage mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking dat ondersteuning krijgt bij **werk of dagactiviteiten** van verschillende personen, volgens mensen met een verstandelijke beperking, naar de ernst van de beperking, 2014 (percentages)

3.1.7 *Mobiliteit*

Eén derde van de mensen met een verstandelijke beperking kan niet altijd de plaatsen of mensen bezoeken die zij willen

Eén derde (33%) van de mensen met een verstandelijke beperking zegt dat zij weleens ergens naar toe, of naar iemand toe, willen gaan terwijl dit niet kan. Dit verschilt niet naar de mate van ernst van de beperking (zie tabellenbijlage B3.67).

Ongeveer de helft (54%) van de naasten vindt dat hun naaste met een verstandelijke beperking gebruik kan maken van de vervoermiddelen, hulpmiddelen of ondersteuning die hij/zij nodig heeft bij het verplaatsen. Bijna één vijfde (18%) van de naasten geeft aan dat hun naaste met een verstandelijke beperking meer/andere hulp nodig heeft van familie, vrienden of goede bekenden. Eén tiende (11%) van de naasten vindt dat hun naaste met een verstandelijke beperking meer/andere hulp nodig heeft van begeleiders of de leiding en 18% vindt dat hun naaste meer/beter speciaal vervoer nodig heeft. Het percentage naasten dat vindt dat hun naasten meer/andere vervoermiddelen, hulpmiddelen of ondersteuning heeft, is hoger als hun naaste een matige verstandelijke beperking heeft (tabellenbijlage B3.68).

Gebruik openbaar en speciaal vervoer

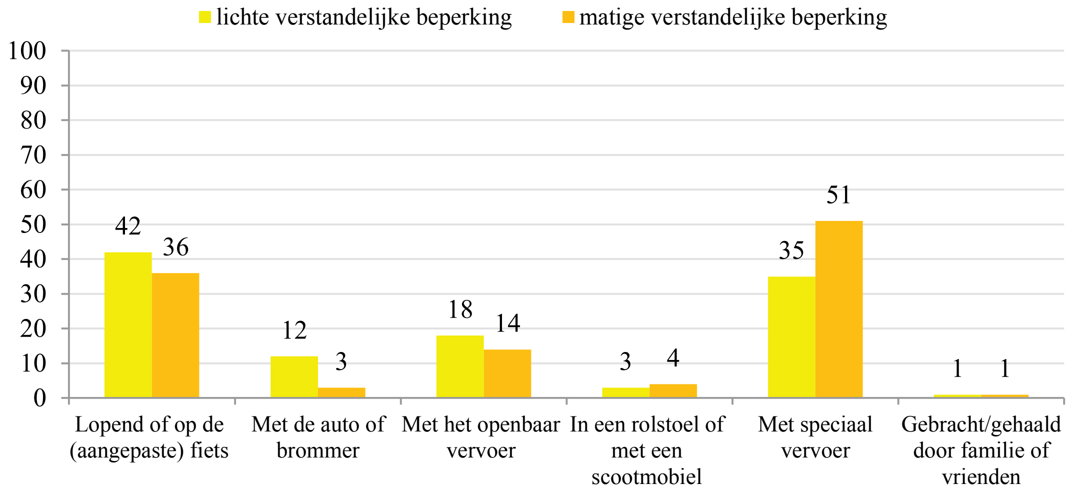
Om buitenshuis activiteiten te ondernemen kan het openbaar vervoer een belangrijke rol spelen voor mensen met een verstandelijke beperking. Eerder in dit hoofdstuk werd gerapporteerd dat bijna de helft (41%) van de mensen met een verstandelijke beperking weleens gebruikmaakt van het openbaar vervoer. Ongeveer een derde van de mensen met een verstandelijke beperking maakt gebruik van de trein (31%) en van de Regiotaxi (35%). Minder dan 10% maakt gebruik van de tram, de metro of de taxi.

Bijna twee derde (63%) van de mensen met een verstandelijke beperking maakt gebruik van het speciaal vervoer (bijvoorbeeld een speciale taxi, met de bus van de instelling of met het Valys-vervoer) (zie tabellenbijlage B3.69).

Vervoer naar werk of dagactiviteiten

Zestien procent van de mensen met een verstandelijke beperking die werk of dagactiviteiten hebben (N=451) maakt gebruik van het openbaar vervoer om hiernaar toe te gaan. Bijna de helft (41%, N=451) van de mensen maakt gebruik van het speciaal vervoer om naar hun werk of dagactiviteiten te gaan. Mensen met een matige verstandelijke beperking gaan minder vaak met de auto of brommer naar hun werk of dagactiviteiten dan mensen met een lichte verstandelijke beperking en maken vaker gebruik van het speciaal vervoer om naar hun werk of dagactiviteiten toe te gaan (figuur 3.15).

Figuur 3.15: Manier waarop mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking naar werk of dagactiviteiten gaan, als zij werk of dagactiviteiten hebben, volgens mensen met een verstandelijke beperking, naar ernst van de beperking, 2014 (percentages) (N=451)

Mensen met een verstandelijke beperking overwegend positief over het reizen met het openbaar en speciaal vervoer

Een groot gedeelte (87%) van de mensen met een verstandelijke beperking die reizen met het openbaar vervoer (N=358) vindt dit fijn. Mensen met een verstandelijke beperking die het reizen met het openbaar vervoer niet fijn vinden geven aan dat het soms te druk is in het openbaar vervoer en dat de Regiotaxi vaak niet op tijd komt, of helemaal niet komt. Ruim negen op de tien mensen met een verstandelijke beperking (93%) die reizen met het speciaal vervoer is hierover tevreden.

4 Participatie van ouderen

Belangrijkste bevindingen

- Ouderen van 75 jaar en ouder doen minder vaak vrijwilligerswerk dan ouderen in de leeftijd van 64-74 jaar.
- Minder ouderen van 75 jaar en ouder maken gebruik van het openbaar vervoer dan ouderen in de leeftijd van 65-74 jaar.
- De totale participatie van ouderen in de leeftijd van 65-74 jaar is afgenomen in de periode 2009-2014. Dit hangt samen met een afname in het gebruik van buurtvoorzieningen en het doen van georganiseerde- en verenigingsactiviteiten.
- 9% van de ouderen is (zeer) sterk eenzaam.
- Ouderen die minder contact hebben met buren zijn vaker (zeer) sterk eenzaam.

Op 1 januari 2014 waren er in Nederland 2,9 miljoen mensen van 65 jaar of ouder (CBS Statline). De komende decennia zal het aantal ouderen flink stijgen, doordat de 'babyboomgeneratie' de leeftijd van 65 passeert en door de toegenomen levensverwachting. De komende jaren zal vooral het aandeel 65-79-jarigen sterk stijgen en vanaf 2025 neemt ook de groep 80-plussers sterk toe. Er is met andere woorden sprake van een dubbele vergrijzing. Volgens de CBS Bevolkingsprognose zullen er in 2020 3,4 miljoen 65-plussers zijn wat nog verder zal stijgen tot 4,7 miljoen in 2041 (bron:www.nationaalkompas.nl). Het percentage 65-plussers binnen de totale bevolking zal tegen die tijd dan ook sterk veranderd zijn; van ruim 17% in 2014 tot 26% in 2041.
In dit hoofdstuk wordt gesproken over ouderen in de leeftijd van 65-74 jaar en 75 jaar en ouder. Vanwege de samenstelling van de onderzoekspopulatie (zie bijlage 1) is de groep 'oudere ouderen' (vanaf 85 jaar) in dit onderzoek ondervertegenwoordigd.

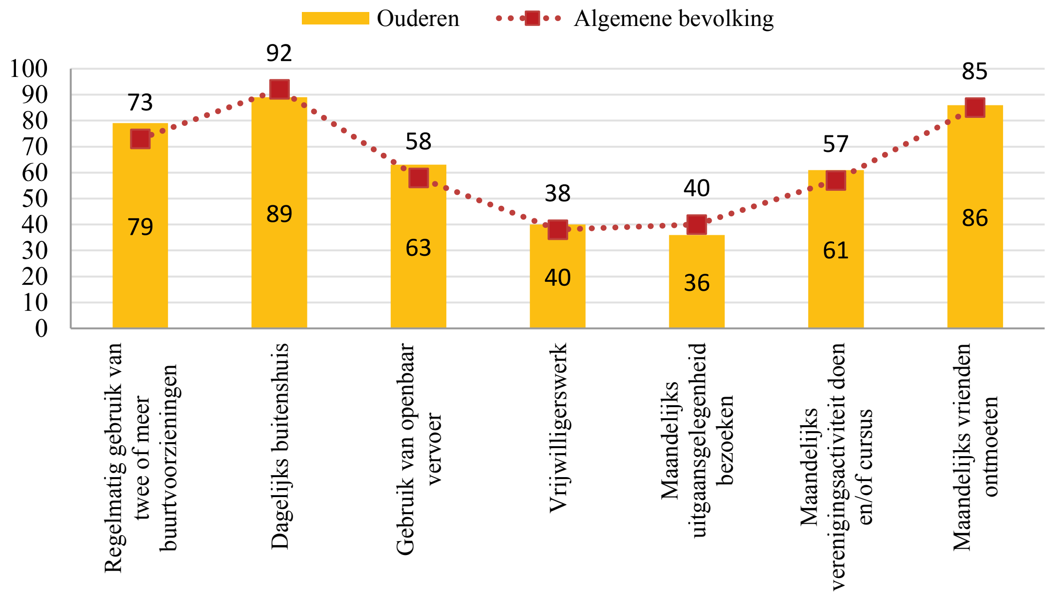
4.1 Participatie

4.1.1 Participatie op deelgebieden in 2014

Ouderen participeren actief op meerdere deelgebieden. Ouderen participeren ongeveer in gelijke mate als de algemene bevolking (figuur 4.1)[17]. Een groot gedeelte van de ouderen geeft aan dat zij regelmatig gebruik maken van buurtvoorzieningen en dat zij maandelijks vrienden ontmoeten.

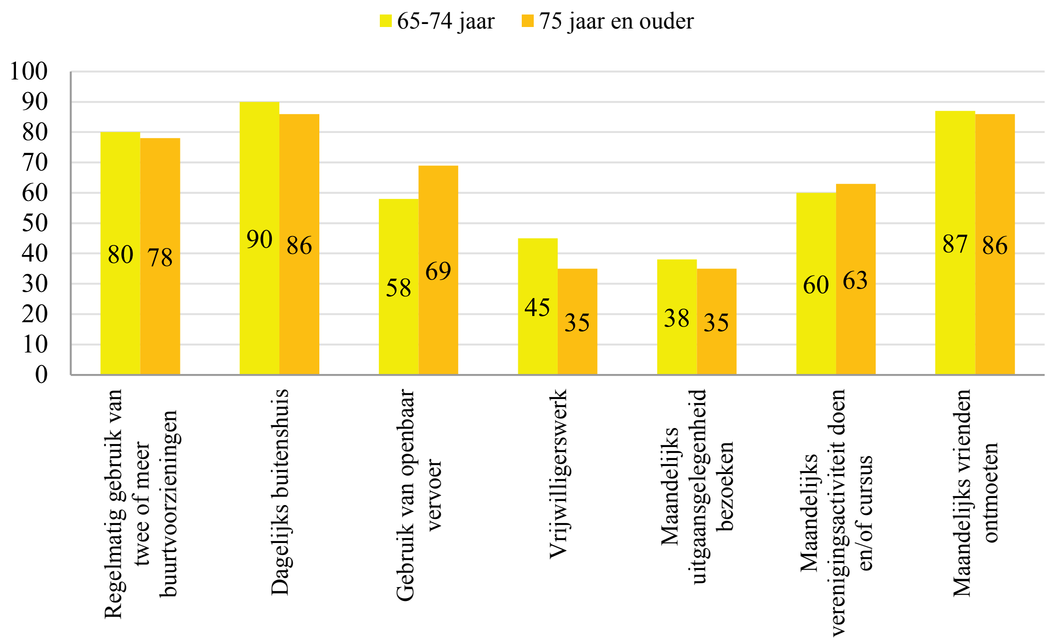
[17] Er is niet gecorrigeerd voor de verschillende samenstelling van de groep ouderen en de algemene bevolking (zie bijlage 1 voor de samenstelling van de groepen).

Figuur 4.1: Participatie van ouderen (≥ 65 jaar) en de algemene bevolking op negen deelgebieden, 2014 (percentages)

Er zijn in de participatie van ouderen bijna geen verschillen naar leeftijd, geslacht of huishoudsamenstelling (zie tabellenbijlage B4.2 t/m B4.8). Uitzondering hierop is het doen van vrijwilligerswerk en het gebruik van het openbaar vervoer (figuur 4.2). Ouderen van 75 jaar en ouder doen minder vaak vrijwilligerswerk dan ouderen in de leeftijd van 64-74 jaar en maken vaker gebruik van het openbaar vervoer.

Figuur 4.2: Participatie van ouderen (≥ 65 jaar) op negen deelgebieden, naar leeftijd, 2014 (percentages)

4.1.2 *Veranderingen in participatie tussen 2009-2014*

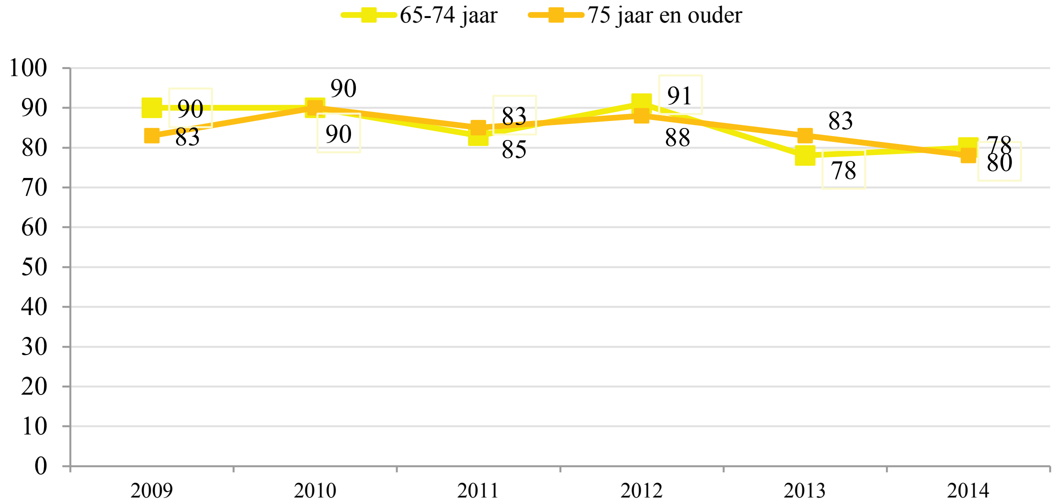
Er is een afname in de totale participatie[18] van ouderen in de leeftijd van 65-74 jaar over de periode 2009-2014. Voor andere subgroepen is er geen afname in de totale participatie over de periode 2009-2014.

Op twee deelgebieden is er voor de totale groep ouderen een afname in participatie in de periode 2009-2014.

Gebruik van buurtvoorzieningen afgenomen

Tussen 2009 en 2014 is het percentage ouderen dat regelmatig gebruik maakt van twee of meer buurtvoorzieningen gedaald (figuur 4.3). Het regelmatig gebruik van buurtvoorzieningen is afgenomen onder ouderen in de leeftijd van 65-74 jaar, mannen en ouderen die alleen wonen (tabellenbijlage B4.2). De afname is (deels) verklaarbaar doordat het gebruik van de bank/postkantoor/pinautomaat is afgenomen in de periode 2009-2014. Er zijn steeds meer mogelijkheden om op internet bankzaken te regelen. Ouderen die regelmatig gebruik maken van internetbankieren bezoeken minder vaak de bank/het postkantoor dan ouderen die hier geen gebruik van maken. De helft van de ouderen (51%) maakt regelmatig gebruik van internetbankieren.
Ook binnen de algemene bevolking is er een afname in het regelmatig gebruik van twee of meer buurtvoorzieningen (zie tabellenbijlage B5.2).

Figuur 4.3: Regelmatig gebruik van minimaal twee buurtvoorzieningen* door ouderen (≥ 65 jaar), naar leeftijd, 2009-2014 (percentages)

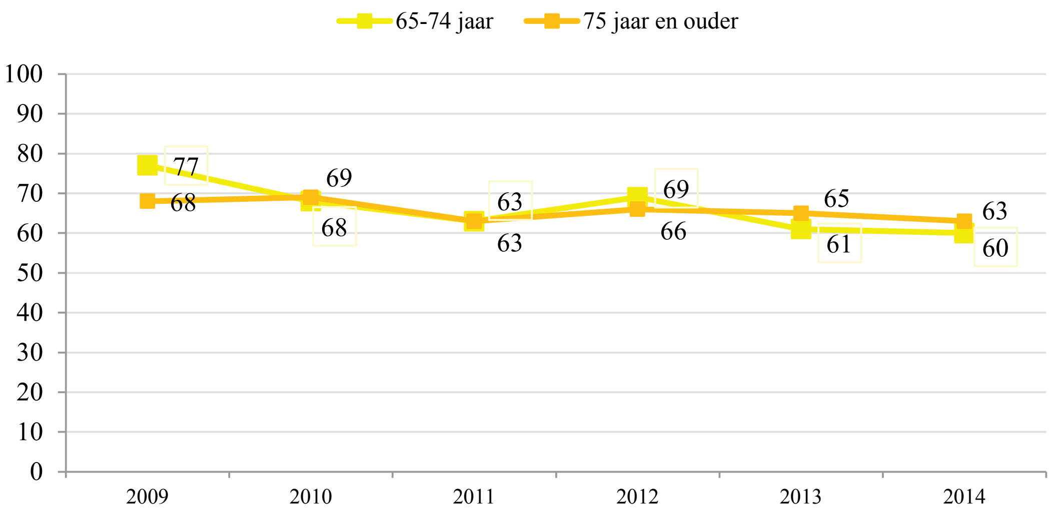
* Hieronder verstaan wij: winkels (supermarkt, andere winkels), bibliotheek, bank/postkantoor/pinautomaat, buurthuis, park/groenvoorziening.

---

[18] De totale participatie bestaat uit een optelsom van de negen deelgebieden (inclusief betaald werk en het volgen van een opleiding of werkgerelateerde cursus (niet weergegeven in figuur 4.1). In dit cijfer tellen alle negen deelgebieden even zwaar mee.

Participatie in verenigingsactiviteiten afgenomen
In de periode 2009-2014 nemen minder ouderen tenminste maandelijks deel aan verenigingsactiviteiten (figuur 4.4). De afname heeft plaatsgevonden bij mensen in de leeftijd van 65-74 jaar en bij ouderen die deel uitmaken van een meerpersoonshuishouden (zie tabellenbijlage B4.9). Deze afname kan (deels) worden toegeschreven aan een daling tussen 2009 en 2014 in het tenminste maandelijks deelnemen aan een religieuze bijeenkomst. Ook binnen de algemene bevolking is de maandelijkse deelname aan verenigingsactiviteiten afgenomen (tabellenbijlage B5.9).

Figuur 4.4: Participatie van ouderen (≥ 65 jaar) in georganiseerde- of verenigingsactiviteiten*, naar leeftijd, 2009-2014 (percentages)

* Hieronder verstaan wij: minimaal maandelijks deelnemen aan een verenigingsactiviteit (sporten in georganiseerd verband, religieuze bijeenkomst, deelname aan verenigingen zoals zang-, muziek- toneel-, of hobbyvereniging) en/of het volgen van een cursus.

4.1.3 Behoefte aan participatie

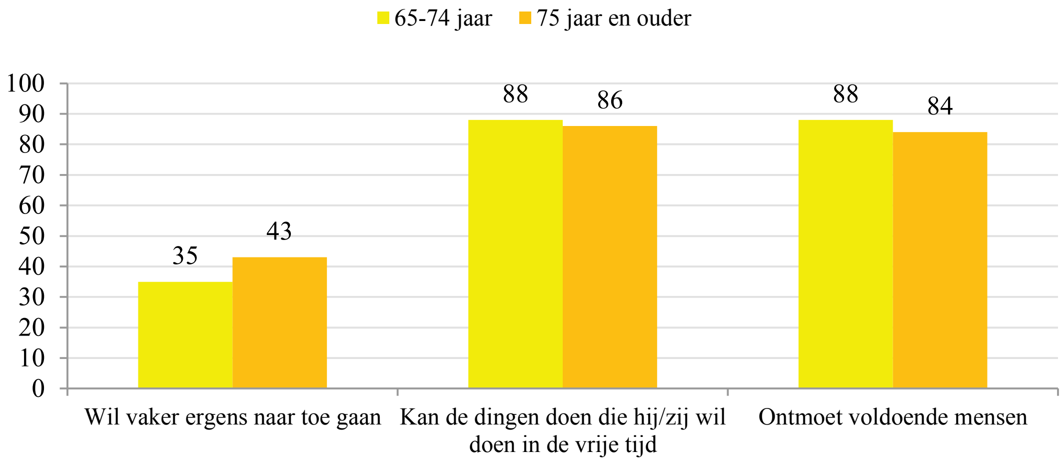
Ouderen zijn op veel terrein actief in de samenleving. Het is echter mogelijk dat een deel van de ouderen niet kan meedoen zoals zij dat willen. Om in kaart te brengen in hoeverre ouderen in 2014 een onvervulde participatiebehoefte hebben, is er aan hen gevraagd of zij op verschillende terreinen behoefte hebben om (meer) te participeren.

Ruim één derde van de ouderen wil vaker ergens naar toe gaan
Figuur 4.5 en figuur 4.6 tonen het percentage ouderen dat op één of meerdere gebieden behoefte heeft om (meer) te participeren. Ruim één derde (38%) van de ouderen zou vaker ergens naar toe willen gaan. Figuur 4.5 betreft de gehele groep ouderen en figuur 4.6 toont de participatiebehoefte van degenen die nu niet participeren op het betreffende deelgebied.
Een groot gedeelte (87%) van de ouderen vindt dat zij de dingen kunnen doen die zij willen doen in hun vrije tijd. Een gedeelte van de ouderen heeft wel behoefte om hun

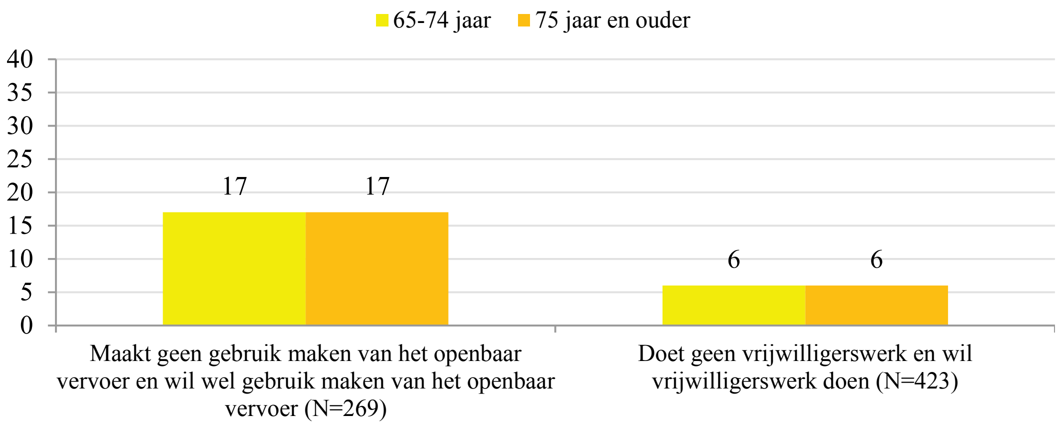
vrije tijd anders in te vullen; zo heeft 8% van hen behoefte om vaker iets alleen te doen en heeft 9% behoefte om vaker iets met andere mensen samen te doen in niet-georganiseerd verband. Van de ouderen vindt 86% dat zij voldoende mensen ontmoeten. Eén tiende (12%) van de ouderen heeft behoefte om de mensen die zij goed kennen vaker te ontmoeten en 5% wil meer nieuwe mensen ontmoeten.

17% van de ouderen die nu geen gebruik maken van het openbaar vervoer zou dit wel willen en 6% zou vrijwilligerswerk willen doen (figuur 4.6). Een gedeelte van de ouderen die nu niet participeert weet niet of zij meer willen participeren op verschillende terreinen; 27% weet niet of zij van het openbaar vervoer gebruik willen maken en 22% weet niet of zij vrijwilligerswerk willen doen (niet in figuur).
Ouderen in de leeftijd van 65-74 jaar verschillen niet in hun participatiebehoefte van ouderen die 75 jaar en ouder zijn (tabellenbijlage B4.9 t/m B4.13). Het percentage ouderen dat hun vrije tijd anders in wil vullen, ligt lager dan het percentage binnen de algemene bevolking dat hieraan behoefte heeft (tabellenbijlage B5.12).

Figuur 4.5: Behoefte aan participatie van ouderen (≥ 65 jaar), naar leeftijd, 2014 (percentages)

Figuur 4.6: Behoefte aan participatie van ouderen (≥ 65 jaar) die nu niet participeren op het betreffende deelgebied, naar leeftijd, 2014 (percentages)

4.1.4 *Participatie in de buurt*

Er is veel aandacht voor het belang van de buurtomgeving voor de kwaliteit van leven van ouderen. Dit hangt samen met het beleid dat ouderen in principe zo lang mogelijk thuis moeten blijven wonen.

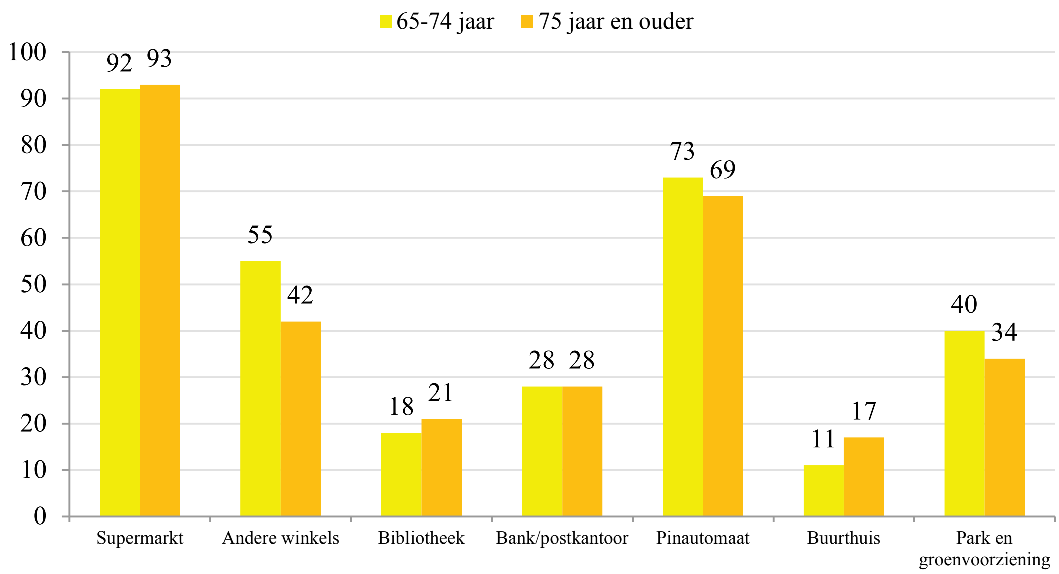
Buurtvoorzieningen

Het is niet verwonderlijk dat de supermarkt de buurtvoorziening is waar door ouderen het meest gebruik van wordt gemaakt; ruim 90% van de ouderen maakt regelmatig gebruik van de supermarkt. Tevens maakt een groot gedeelte van de ouderen regelmatig gebruik van de pinautomaat (figuur 4.7). Er wordt door ouderen relatief weinig regelmatig gebruik gemaakt van de bibliotheek en de bank/het postkantoor. Ouderen bezoeken de bank/het postkantoor en de pinautomaat wel vaker dan de algemene bevolking (zie tabellenbijlage B5.21 en B5.22), mogelijk omdat ouderen minder gebruik maken van internetbankieren. Slechts een klein gedeelte van de ouderen maakt regelmatig gebruik van een buurthuis.

Bijna alle ouderen maken gebruik van de buurtvoorzieningen die zij willen

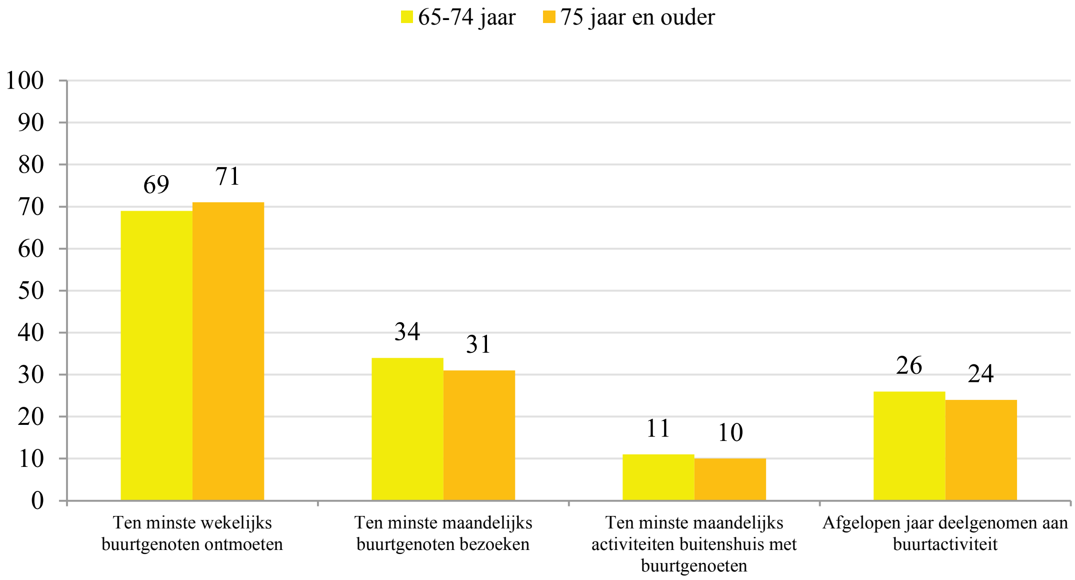
Bijna 90% van de ouderen geeft aan dat zij gebruik maken van de buurtvoorzieningen waar zij gebruik van willen maken. Ouderen die in 2014 aangeven dat zij geen gebruik maken van de voorzieningen in de buurt zoals zij dat willen, willen vooral (vaker) gebruikmaken van de supermarkt, andere winkels, de bank/het postkantoor en de pinautomaat.

Figuur 4.7: Gebruik van buurtvoorzieningen door ouderen (≥ 65 jaar), naar leeftijd, 2014 (percentages)

Veel ouderen hebben wekelijks contact met hun buren
Door verminderde mobiliteit en het wegvallen van contacten of werk, kunnen ouderen baat hebben bij contacten in hun eigen woonomgeving. Uit de resultaten blijkt dat 70% van de ouderen tenminste wekelijks contact heeft met hun buren. Dit contact gaat verder dan alleen een begroeting; het gaat dan om tenminste een kort praatje met buren die zij tegenkomen, bijvoorbeeld op straat of in de supermarkt. Het contact met de buren blijft voor veel ouderen beperkt tot deze ontmoetingen. Een veel kleiner gedeelte van de ouderen gaat ook daadwerkelijk bij hun buren op bezoek of onderneemt activiteiten met hun buren (figuur 4.8). Er zijn geen verschillen in het contact dat ouderen met hun buren hebben naar leeftijd, geslacht of huishoudsamenstelling (zie tabellenbijlage B4.21 t/m B4.24). Ouderen ontmoeten hun buren vaker dan de algemene bevolking en komen ook vaker bij hen op bezoek (tabellenbijlage B5.25 t/m B5.27). Een kwart van de ouderen heeft het afgelopen jaar deelgenomen aan een buurtactiviteit, zoals een buurtmaaltijd, opzetten of onderhouden van een gezamenlijke tuin, of buurtfeest.

Figuur 4.8: Feitelijke participatie in de buurt van ouderen (≥ 65 jaar), naar leeftijd, 2014 (percentages)

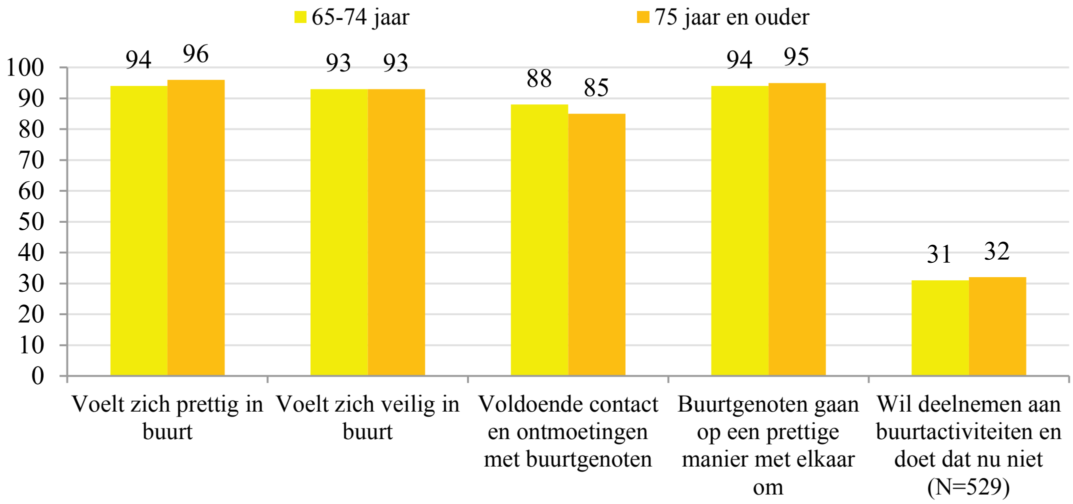
Ouderen beoordelen hun buurt positief
Bijna alle ouderen zijn tevreden met de buurt, en het contact met hun buren. Slechts een klein gedeelte van de ouderen geeft aan dat zij zich soms/meestal niet of nooit veilig of prettig voelt in hun buurt (figuur 4.9). Ook bijna alle ouderen geven aan dat buurtgenoten op een prettige manier met hen omgaan.

Ouderen hebben voldoende contacten met de mensen uit hun buurt
De meeste ouderen hebben voldoende contacten en ontmoetingen met hun buurtgenoten (figuur 4.9). Slechts 7% van de ouderen geeft aan dat zij de buurtgenoten die zij goed

kennen vaker willen ontmoeten en 5% van de ouderen wil meer nieuwe mensen uit de buurt ontmoeten (niet in figuur).
Er zijn geen verschillen naar leeftijd in de tevredenheid met de buurt, en het contact met buurtgenoten dat ouderen hebben (tabellenbijlage B4.25 t/m B4.29). Vrouwen vinden echter vaker dan mannen dat zij onvoldoende contact en ontmoetingen hebben met hun buurtgenoten.

De helft van de ouderen geeft aan dat er in hun buurt geen activiteiten georganiseerd worden
Bijna de helft van de ouderen (44%) geeft aan dat er in hun buurt af en toe of geregeld buurtactiviteiten georganiseerd worden. Daarbij het gaat bijvoorbeeld om een buurtmaaltijd of een buurtfeest. Van de ouderen die niet deelnemen aan buurtactiviteiten (bijvoorbeeld omdat deze niet georganiseerd worden), zou 32% wel als organisator of als deelnemer betrokken willen zijn bij een buurtactiviteit (figuur 4.9).

Figuur 4.9: Tevredenheid met (participatie in) de buurt van ouderen (≥ 65 jaar), naar leeftijd, 2014 (percentages)

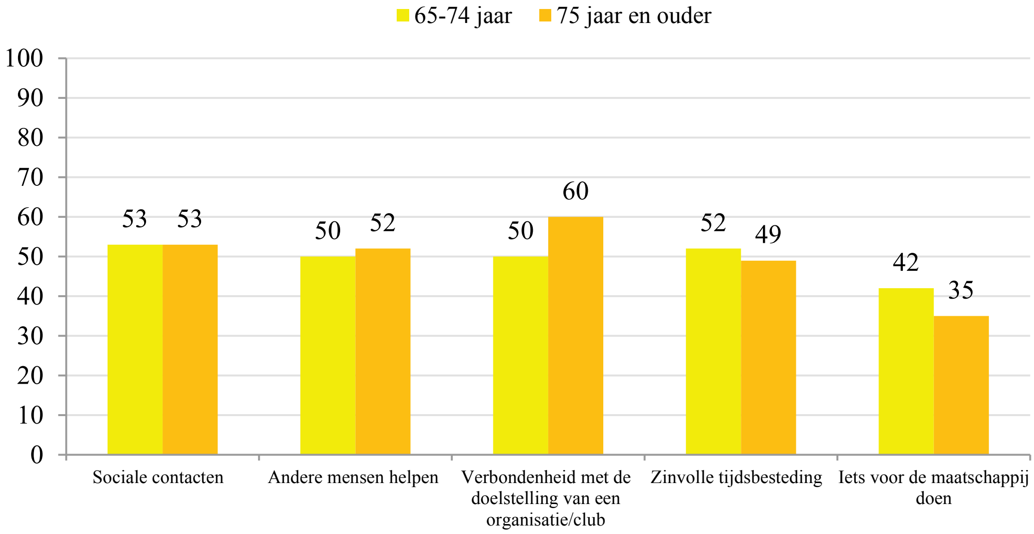

4.1.5 *Vrijwilligerswerk*

Sociale contacten en maatschappelijke betrokkenheid belangrijke redenen voor vrijwilligerswerk
Een substantieel gedeelte van de ouderen (40%) verricht vrijwilligerswerk. Na een (eventuele) uittreding uit het arbeidsproces kan het vervullen van vrijwilligerswerk zorgen voor zingeving en structuur in het dagelijks leven (Elferink en Scholten, 2009). De kennis en ervaring die ouderen hebben opgedaan in hun werkzame leven kan door middel van vrijwilligerswerk nog verder benut worden. Daarnaast is vrijwilligerswerk een manier om betrokken te blijven bij de maatschappij en sociale contacten op te bouwen en te onderhouden met andere vrijwilligers. In het huidige onderzoek geeft een aanzienlijk gedeelte van de ouderen die vrijwilligerswerk doen aan dat zij dit doen voor de sociale contacten die dit met zich meebrengt (bijvoorbeeld met collega's, vrijwilligers of de doelgroep) (figuur 4.10). Ook zeggen veel ouderen dat zij vrijwilligerswerk doen om iets

voor andere mensen of de maatschappij in het algemeen te doen, of omdat zij zich verbonden voelen met de doelstelling van een organisatie/club/vereniging.

Figuur 4.10: Motivatie van ouderen (≥ 65 jaar) voor het doen van vrijwilligerswerk, naar leeftijd, 2014 (percentages) (N=279)

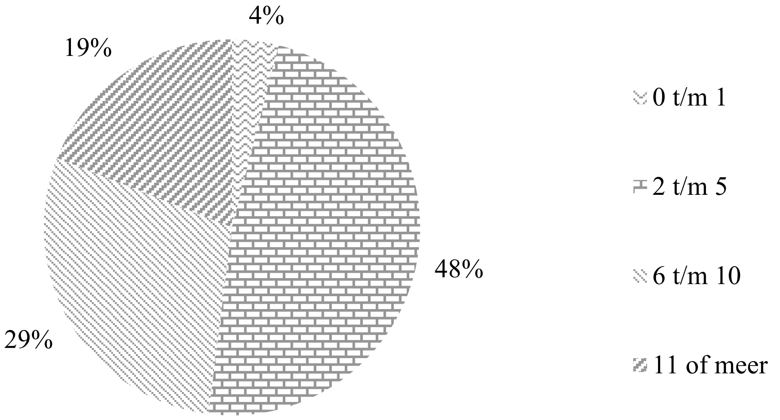

Meerderheid van de ouderen tevreden met vrijwilligerswerk
Bijna drie kwart (71%) van de ouderen die vrijwilligerswerk doen (N=275), doet dit tenminste wekelijks. Ruim de helft (62%) van de ouderen die vrijwilligerswerk doen doet dit al meer dan 10 jaar, ruim één vijfde doet dit tussen de vijf en tien jaar en 10% tussen de drie en vier jaar. Van de ouderen die vrijwilligerswerk doen (N=278) geeft een ruimte meerderheid (85%) aan dat zij (zeer) tevreden zijn met hun vrijwilligerswerk. De mate waarin ouderen tevreden zijn met hun vrijwilligerswerk verschilt niet naar leeftijd, geslacht of huishoudsamenstelling.

4.1.6 Sociale contacten en eenzaamheid

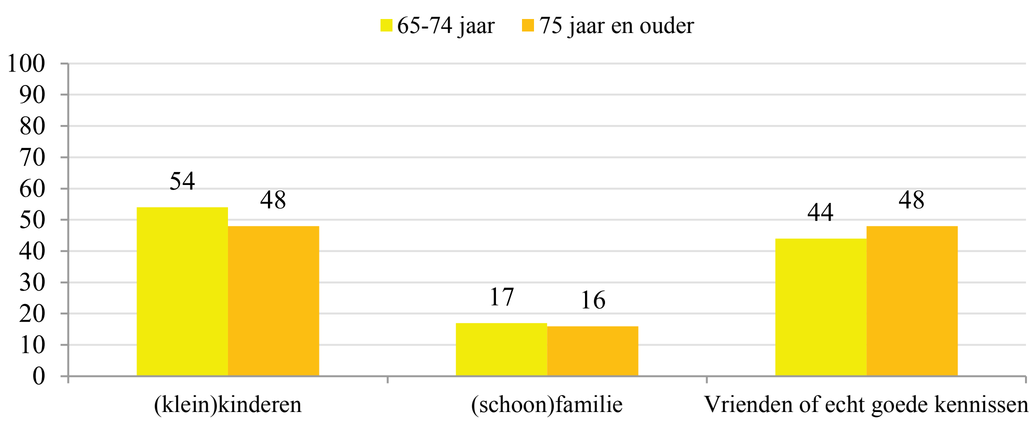
Helft van ouderen heeft wekelijks contact met kinderen of kleinkinderen
Doordat de fysieke afstand tussen familieleden en vrienden groot kan zijn, en ouderen te maken kunnen krijgen met verminderde mobiliteit, kan het voor ouderen lastig zijn om naar mensen toe te gaan en hun sociale contacten te onderhouden. Om inzicht te krijgen in de sociale contacten van ouderen is er aan hen gevraagd met hoeveel familieleden en vrienden zij minstens eens per twee weken contact hebben.
Bijna alle ouderen (96%) hebben ten minste één keer per twee weken contact met meerdere familieleden en vrienden (figuur 4.11). Bijna de helft (48%) van de ouderen heeft tenminste één keer per twee weken contact met twee tot vijf familieleden en vrienden, 29% met zes tot tien familieleden en vrienden en 19% met elf of meer familieleden en vrienden.

Figuur 4.11: Aantal mensen waarmee ouderen (≥ 65 jaar) tenminste eens per twee weken contact hebben, 2014 (percentages)

Tevens is specifiek aan ouderen gevraagd hoe vaak zij contact hebben met hun (klein)kinderen, hun (schoon)familie en hun vrienden of echt goede kennissen[19]. Een groot gedeelte van de ouderen heeft wekelijks contact met hun (klein) kinderen en vrienden of echt goede kennissen (figuur 4.12). Nog geen vijfde van de ouderen heeft wekelijks contact met hun (schoon)familie. Het percentage ouderen dat wekelijks contact heeft met (klein)kinderen, (schoon)familie en vrienden of echt goede kennissen verschilt niet tussen ouderen in de leeftijd van 65-74 jaar en ouderen van 75 jaar en ouder. Wel hebben ouderen die alleen wonen minder vaak wekelijks contact met vrienden of echt goede kennissen dan ouderen die deel uitmaken van een meerspersoonshuishouden (tabellenbijlage B4.32).

Figuur 4.12: Sociale contacten van ouderen (≥ 65 jaar), naar leeftijd, 2014 (percentages)

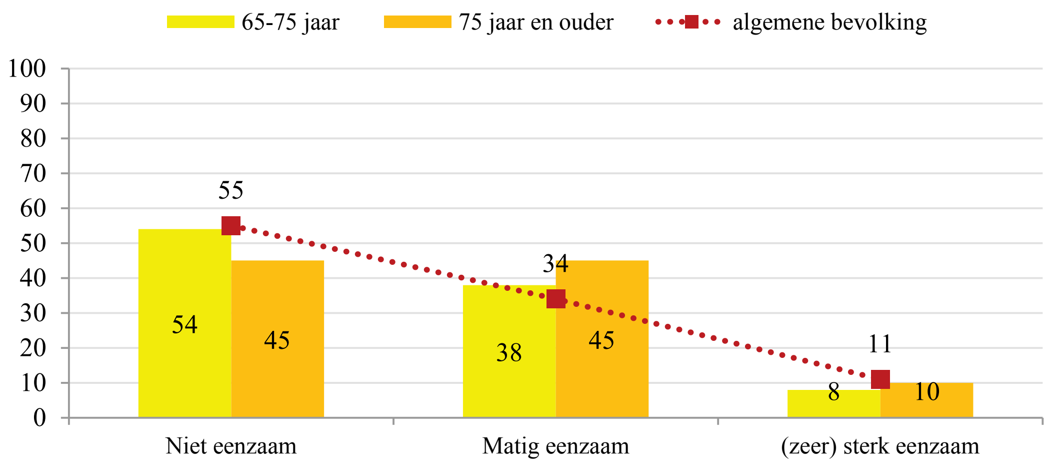
[19] Mensen die geen (klein)kinderen, (schoon)familie of vrienden/goede kennissen hebben zijn geïncludeerd in de analyses en zijn gerekend tot het percentage mensen dat geen contact heeft.

Ouderen hebben vaker wekelijks contact met hun (klein) kinderen dan mensen binnen de algemene bevolking (zie tabellenbijlage B5.34). Dit is mogelijk verklaarbaar doordat er binnen de algemene bevolking een groep jongere mensen zonder kinderen is. Ouderen ontmoeten wel minder vaak (schoon) familie in vergelijking met de algemene bevolking (zie tabellenbijlage B5.35). Het is waarschijnlijk dat ouderen vanwege hun leeftijd minder familie hebben dan mensen binnen de algemene bevolking.

Sociale contacten via internet
Tussen 2005 en 2014 is het percentage ouderen dat dagelijks op internet zit sterk gestegen (CBS, 2015). Vooral het gebruik van een zoekmachine, het versturen van e-mails met bijlagen en het bellen via internet is toegenomen onder ouderen (CBS, 2015).
Uit ons onderzoek blijkt dat een gedeelte van de ouderen ook gebruikmaakt van het internet om hun sociale contacten te onderhouden. Van de ouderen maakt 25% ten minste eens per week gebruik van het internet om sociale netwerksites te bezoeken (zoals Facebook, Twitter of LinkedIn). Tevens maakt 37% van de ouderen tenminste wekelijks gebruik van het internet om contact te onderhouden met vrienden of goede bekenden via de email en maakt 20% tenminste wekelijks gebruik van sociale netwerksites om contact met hun vrienden te onderhouden. In de tabellenbijlage (B4.33 en B4.34) staat een overzicht van het internetgebruik van ouderen.

Eén tiende van ouderen (zeer) sterk eenzaam
Ouderen zijn een kwetsbare groep die risico lopen op eenzaamheid door bijvoorbeeld het verlies van hun partner of vrienden, kleinere sociale netwerken en verminderde mobiliteit. Bijna een tiende (9%) van de ouderen van 65 jaar en ouder is in 2014 (zeer) sterk eenzaam[20]. Van de ouderen is 50% niet eenzaam en 41% is matig eenzaam. Het percentage ouderen dat (zeer) sterk eenzaam is verschilt niet naar leeftijdsgroep (figuur 4.13).

Figuur 4.13: De mate van eenzaamheid van ouderen (≥ 65 jaar) en de algemene bevolking, 2014 (percentages)

[20] Eenzaamheid is gemeten met de schaal van de Jong Gierveld en Kamphuis (1985), deze schaal meet zowel sociale als emotionele eenzaamheid

Het percentage ouderen dat (zeer) sterk eenzaam is verschilt ook niet van het percentage mensen binnen de algemene bevolking dat aangeeft (zeer) sterk eenzaam te zijn. Het percentage ouderen dat (zeer) sterk eenzaam is niet toe- of afgenomen in de afgelopen jaren; in 2012 was 6% van hen eenzaam (tabellenbijlage B4.35).

Ouderen vaker (zeer) sterk eenzaam bij minder contact met familie en vrienden
Het contact met (klein)kinderen kan van belang zijn voor de ervaren kwaliteit van leven van ouderen. Ouderen die niet tenminste wekelijks contact hebben met hun (klein) kinderen en hun vrienden/goede kennissen zijn vaker (zeer) sterk eenzaam dan mensen die wel wekelijks contact hebben met hun (klein)kinderen en hun vrienden/goede kennissen. Van de ouderen die wekelijks contact hebben met hun (klein)kinderen (N=351) is 7% (zeer) sterk eenzaam en dit geldt voor 15% van de ouderen die niet wekelijks contact hebben met hun (klein)kinderen. Er zijn vergelijkbare verschillen in de mate van eenzaamheid bij ouderen die wekelijks en minder dan wekelijks contact hebben met hun vrienden of goede kennissen.

Ouderen vaker (zeer) sterk eenzaam bij minder contact met buurtgenoten
Eerder is in deze rapportage beschreven dat de contacten die ouderen hebben met de mensen uit hun buurt zich voornamelijk beperken tot groeten of het maken van een praatje. Ouderen die wekelijks contact hebben met de mensen uit hun buurt voelen zich minder vaak (zeer) sterk eenzaam dan ouderen die minder vaak of geen contact hebben met de mensen uit hun buurt. Van de ouderen die wekelijks contact hebben met de mensen uit hun buurt (N=498) is 8% (zeer) sterk eenzaam en dit geldt voor 18% van de ouderen die niet wekelijks contact hebben met buurtgenoten.

4.1.7 Mobiliteit

Drie kwart van ouderen (zeer) tevreden met het openbaar vervoer
Eerder is gerapporteerd dat bijna twee derde (63%) van de ouderen weleens gebruik maakt van het openbaar vervoer. Er is tevens bevraagd van welke vervoervoorzieningen ouderen maandelijks gebruikmaken. Ruim een kwart (26%) van de ouderen maakt tenminste maandelijks gebruik van de bus, 14% van hen maakt tenminste maandelijks gebruik van de trein en 11% maakt tenminste maandelijks gebruik van de tram. Slechts een klein gedeelte van de ouderen maakt tenminste maandelijks gebruik van de Regiotaxi (4%).
Van de ouderen die gebruik maken van het openbaar vervoer (N=440) is 72% (zeer) tevreden met het openbaar vervoer.

Literatuur

Art s, K. en S. te Riele (2010) Vrijwilligerswerk. In: H.Schmeets (red.) Sociale Samenhang: Participatie, Vertrouwen en Integratie. Den Haag/Heerlen: CBS.

Brabers AEM, Reitsma-van Rooijen M, de Jong JD. Consumentenpanel Gezondheidszorg: basisrapport met informatie over het panel (2015). Utrecht: NIVEL, 2015.

Bredewold FH. Lof der oppervlakkigheid: Contact tussen mensen met een verstandelijke of psychiatrische beperking en buurtbewoners. Amsterdam: Amsterdam Institute for Social Science Research (AISSR), 2014.

Cardol M, Speet M, Rijken PM. Anders of toch niet? Deelname aan de samenleving van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking. Utrecht: NIVEL, 2007.

Cardol M, Vervloet, Rijken PM. Participatie van mensen met beperkingen. Utrecht: NIVEL, 2006.

CBS. Centraal Bureau voor de Statistiek, www.statline.nl, 2015.

De Jong Gierveld J, Kamphuis FH. The development of a Rasch-type loneliness-scale. Applied Psychological Measurement, 1985;9: p.289-299.

De Klerk M, Fernee H, Woittiez I, Ras M (samenstelling). Factsheet Mensen met lichamelijke of verstandelijke beperkingen. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2012.

De Klerk M, van Campen C, Iedema J. SCP-maat voor lichamelijke beperkingen op basis van AVO 2003. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2006.

De Klerk MMY. Rapportage gehandicapten 2002; maatschappelijke positie van mensen met lichamelijke beperkingen of verstandelijke handicaps. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2002.

Elferink J, Scholten C. Met pensioen als vrijwilliger? Onderzoek naar de inzet van oudere vrijwilligers. Utrecht: Movisie/Vilans, 2009.

Harbers MM, Hoeymans N (redactie). Gezondheid en maatschappelijke participatie. Themarapport Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2014. Bilthoven: RIVM, 2013.

Holt-Lunstad J, Smith TB, Baker M, Harris T, Stephenson D. Loneliness and social isolation as risk factors for mortality: A meta-analytics review. Perspectives on Psychological Science, 2015; 10 (2): 227-237.

Hortulanus RP, Machielse A, Meeuwesen L. Sociaal isolement. Een studie over sociale contacten en sociaal isolement in Nederland. Den Haag: Elsevier, 2003.

International Classification of Functioning, Disability and Health. Dutch translation: WHO-FIC Collaborating Centre, Bilthoven, Netherlands, World Health Organization, 2001.

Maas JMAG, Serail S, Janssen AJM. Frequentie-onderzoek geestelijk gehandicapten 1986. Tilburg: KUB/IVA, 1988.

Meulenkamp T, van der Hoek L, Cardol M. Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking en ouderen. Rapportage participatiemonitor 2011. Utrecht: NIVEL, 2011.

Meulenkamp T, van der Hoek L, Cardol M. Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking en ouderen. Rapportage participatiemonitor 2013. Utrecht: NIVEL, 2013.

Putnam R. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon & Schuster, 2000.

Putters K. Rijk geschakeerd. Op weg naar de participatiesamenleving. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2014.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO). Verkenning participatie: arbeid, vrijwillige inzet en mantelzorg in perspectief. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, 2008.

Ras M, Woittiez I, van Kempen H, Sadiraj K. Steeds meer verstandelijk gehandicapten? Ontwikkelingen in vraag en gebruik van zorg van verstandelijk gehandicapten 1998-2008. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2010.

Smit B, van Gennep A. Netwerken van mensen met een verstandelijke handicap. Werken aan sociale relaties: praktijk en theorie. Utrecht: NIZW Uitgeverij, 2002.

Snel N, Plantinga S. Week tegen eenzaamheid. ‘Kom de deur uit’. Amsterdam: TNS Nipo/Coalitie Erbij, 2012.

TNS Nipo/Coalitie Erbij. Eenzaamheid en vrijwilligerswerk. Amsterdam: 2013.

Van den Hoogen P, Cardol M, Spreeuwenberg P, Rijken M. Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking in 2006-2008: participatiemonitor 2008. Utrecht: NIVEL, 2010.

Van den Hoogen P, Cardol M, Speet M, Spreeuwenberg P, Rijken PM. Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking; participatiemonitor 2007. Utrecht: NIVEL, 2008.

Van Schrojenstein Lantman - de Valk HMJ. Mensen met een verstandelijke beperking in Nederland. Maastricht: Onderzoeksinstituut ExTra; Capaciteitsgroep Huisartsgeneeskunde; Universiteit Maastricht, 2002.

Van Staalduinen W, ten Voorde F. Trendanalyse verstandelijk gehandicaptenzorg. TNO, 2011.

Van Tilburg TG, de Jong Gierveld J. Cesuurbepaling van de eenzaamheidsschaal [Cutting scores on the De Jong Gierveld Loneliness Scale]. Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie, 1999;30:p.158-163.

Bijlage 1: Methodische verantwoording

B.1.1 De indicatoren (deelgebieden) van participatie en bijbehorende vraagstelling

In de participatiemonitor wordt de participatie gemeten op verschillende domeinen: wonen, mobiliteit, werk, opleiding, vrije tijdsbesteding en sociale contacten. Om een indicatie te kunnen geven van de feitelijke participatie op een bepaald domein, zijn indicatoren[21] vastgesteld. Deze indicatoren zijn dus de maat voor de feitelijke participatie op een bepaald domein. Per domein zijn er één of twee indicatoren vastgesteld.
Tabel B1.1-B1.3 geeft voor de groep mensen met een lichamelijke beperking, verstandelijke beperking, ouderen en de algemene bevolking een overzicht van de domeinen, indicatoren en de bijbehorende vraagstelling in de vragenlijst. De indicatoren zijn voor de verschillende groepen grotendeels dezelfde, maar wijken op een aantal punten af. Het belangrijkste verschil zit bij de mensen met een verstandelijke beperking (VB). Bij de indicatoren voor mensen met een VB is ook gedefinieerd of mensen participeren met anderen met een VB of (ook) met mensen zonder een VB.

Tabel B1.1: Domeinen, indicatoren, vraagstelling en codering feitelijke participatie, mensen met een lichamelijke beperking, ouderen en algemene bevolking

Domein	Indicator	Vraagstelling in vragenlijst	Codering
Woon-omgeving	Regelmatig gebruik van minimaal twee buurtvoorzieningen	*Hoe vaak maakt u gebruik van de onderstaande voorzieningen in uw buurt?* (supermarkt, andere winkels, bibliotheek, bank/postkantoor, pinautomaat, buurthuis, parken en groenvoorzieningen) (regelmatig, soms, vrijwel nooit, niet in mijn buurt aanwezig)	0= minder dan twee voorzieningen regelmatig 1=minimaal twee voorzieningen regelmatig
Mobiliteit	Dagelijks buitenshuis komen	*Over het algemeen, hoe vaak komt u buitenshuis of gaat u ergens naar toe?* (dagelijks, wekelijks, maandelijks, minder dan 1x per maand)	0=wekelijks of minder 1=dagelijks
	Weleens gebruik van openbaar vervoer	*Maakt u weleens gebruik van het openbaar vervoer zoals de bus, trein, metro, tram of Regiotaxi (dit is openbaar vervoer, van deur tot deur op afroep)?* (nee, ja af en toe, ja regelmatig)	0=nee 1=af en toe/regelmatig
Werk	Betaald werk (≥ 12 uur per week)	*Verricht u momenteel betaald werk (als werknemer of zelfstandig ondernemer)?* (nee, ja, … uur per week als werknemer, ja … uur per week als zelfstandig ondernemer)	0=nee 1=ja, voor minimaal 12 uur per week als werknemer en/of zelfstandig ondernemer

21 Vanwege de leesbaarheid wordt in het rapport de term ‘deelgebied’ gehanteerd voor de indicatoren.

Domein	Indicator	*Vraagstelling in vragenlijst*	Codering
	Vrijwilligerswerk	*Doet u vrijwilligerswerk? Hieronder wordt verstaan: werk dat in georganiseerd verband onbetaald wordt uitgevoerd (bv voor een sportvereniging, kerk/moskee, school, politieke partij)* (nee, ja ….uur per week)	0=nee 1=ja
Vrije tijd	Minimaal maandelijks uitgaansgelegenheid bezoeken	*Kunt u van de volgende activiteiten zeggen hoe vaak u ze doet?* (uitgaan naar restaurant/café, bezoeken van een attractie of museum, uitgaan naar bioscoop of theater) (minstens 1x per week, minstens 1x per maand, minder dan 1x per maand, zelden of nooit)	0=geen activiteit of (meerdere) activiteit(en) minder dan maandelijks 1=minimaal één activiteit minimaal maandelijks
	Minimaal maandelijks verenigingsactiviteiten ondernemen en/of cursus volgen	*Kunt u van de volgende activiteiten zeggen hoe vaak u ze doet?* (sporten (in georganiseerd verband of een vereniging), deelname aan verenigingen zoals zang-, muziek-, toneel- of hobbyvereniging, deelname aan religieuze bijeenkomst) (minstens 1x per week, minstens 1x per maand, minder dan 1x per maand, zelden of nooit) *Volgt u of heeft u in (jaartal) één of meerdere cursussen gevolgd voor uw plezier of uw persoonlijke ontwikkeling? Bijvoorbeeld een kookcursus of computercursus?* (ja, namelijk de cursus(sen)……, nee)	0=geen activiteit of (meerdere) activiteit(en) minder dan maandelijks en geen cursus 1=minimaal één activiteit minimaal maandelijks en/of een cursus
Sociaal contact	Minimaal maandelijks vrienden/echt goede kennissen ontmoeten	*Hoe vaak ontmoet u de volgende mensen? Het gaat uitsluitend om ontmoetingen met mensen die niet bij u in huis wonen en met wie u minimaal een (kort) gesprek voert (niet alleen een begroeting).* (verschillende antwoordcategorieën, waaronder: uw vrienden of echt goede kennissen) (minstens 1x per week, 2x per maand, 1x per maand, minder dan 1x per maand, zelden of nooit, heb ik niet)	0=niet maandelijks contact met vrienden/goede kennissen 1=minimaal maandelijks contact met vrienden/goede kennissen

Tabel B1.2: Domeinen, indicatoren, vraagstelling en codering feitelijke participatie, mensen met een verstandelijke beperking (VB) (mensen zelf)

Domein	Indicator	Vraagstelling in vragenlijst	Codering
Woon-omgeving	Wonen in woonwijk (met/zonder andere mensen met VB)	*Waar woont u?* (in een gewone woonwijk, dichtbij of aan de rand van een terrein voor mensen met een VB op instellingsterrein) *Met wie woont u?* (alleen, met kind(eren) (niet met partner), met mijn partner/samen, met mijn partner en kind(eren), bij familie (ouders broers/zussen, ooms/tantes, etc.), met mensen met een VB samen)	0=wonen op instellingsterrein ½=wonen in woonwijk met andere mensen met een VB 1=wonen in woonwijk zonder andere mensen met een VB
Mobiliteit	Dagelijks buitenshuis komen	*Hoe vaak gaat u ergens naar toe, bijvoorbeeld naar uw werk, school, vrienden, familie of vereniging?* (ongeveer elke dag, ongeveer elke week, ongeveer elke maand, minder dan één keer per maand)	0=wekelijks of minder 1=dagelijks
	Weleens gebruik maken van openbaar vervoer	*Als u naar de volgende activiteiten gaat, hoe gaat u er dan naar toe?* (activiteiten: werk of dagactiviteit, school, opleiding of werkgerelateerde cursus, restaurant, café, bioscoop (film) of theater, museum of pretpark, vereniging/soos of kerk/moskee/tempel, vrienden of familie) (verschillende antwoordmogelijkheden, waaronder: met het openbaar vervoer, bijvoorbeeld bus of trein of OV-regiotaxi) (wel/niet aangekruist)	0=geen gebruik 1=wel gebruik bij 1 of meerdere activiteiten
Werk[22]	Doen van dagactiviteiten (dagactiviteitencentrum, (on)betaald werk, betaald werk bij reguliere werkgever)	*Heeft u op dit moment werk of andere dagactiviteiten? Zo ja, wat doet u dan?* (werk bij een bedrijf niet speciaal voor mensen met een VB, werk bij een sociale werkvoorziening, werk bij een bedrijf via een sociale werkvoorziening, werk bij een leer-werk-bedrijf bijvoorbeeld op een zorgboerderij, dagactiviteiten bij een activiteitencentrum speciaal voor mensen met een VB, dagactiviteiten bij een activiteitencentrum of ontmoetingscentrum voor ouderen met een VB, dagactiviteiten bij een activiteitencentrum of ontmoetingscentrum voor ouderen, niet speciaal voor mensen met een VB) (wel/niet aangekruist) *Wordt u betaald voor het werk/de activiteiten die u doet?* (ja, nee)	0=geen dagactiviteiten 1/3=dagactiviteitencentrum 2/3=(on)betaald werk 1=betaald werk bij reguliere werkgever

[22] Naast werk is ook het volgen van een opleiding opgenomen als aparte indicator. Er zijn echter zeer weinig mensen in het PSL die naar school gaan of een (vervolg)opleiding volgen.

Domein	Indicator	Vraagstelling in vragenlijst	Codering
Vrije tijd	Weleens activiteiten in vrije tijd ondernemen (met/zonder andere mensen met VB)	*Gaat u weleens naar een restaurant, café of theater of naar de film?* (ja, nee) *Zo ja, met wie gaat u dan meestal?* (meerdere antwoordmogelijkheden) *Gaat u weleens naar een museum, dierentuin of pretpark?* *Zo ja, met wie gaat u dan meestal?* (meerdere antwoordmogelijkheden) *Gaat u in uw vrije tijd weleens naar activiteiten speciaal voor mensen met een VB?* (ja, nee) *Gaat u in uw vrije tijd weleens naar activiteiten niet speciaal voor mensen met een VB?* (ja, nee)	0=geen activiteit 1/2=wel activiteit, met anderen VB (activiteiten speciaal voor mensen VB of naar activiteit met begeleiders/ huisgenoten of vrijwilligers) 1=naar activiteiten niet speciaal voor mensen VB én naar twee of meer specifieke activiteiten alleen of met partner, familie, vrienden of goede bekenden
Sociaal contact	Ontmoet weleens vrienden	*Met wie spreekt u regelmatig af doet u weleens dingen samen? (verschillende antwoordcategorieën, waaronder: vrienden) (wel/niet aangekruist)* *Hebben de vrienden een verstandelijke beperking?* *(nee, geen van hen heeft een VB, ja, sommige van hen hebben een VB, ja de meeste van hen hebben een VB, al deze mensen hebben een VB)*	0=geen contact met vrienden ½=ontmoet weleens/regelmatig vrienden met een VB 1=ontmoet weleens/regelmatig vrienden zonder een VB[23]

Tabel B1.3: Domeinen, indicatoren, vraagstelling en codering feitelijke participatie, mensen met een verstandelijke beperking (VB) (naasten)

Domein	Indicator	Vraagstelling in vragenlijst	Codering
Woon-omgeving	Regelmatig gebruik van minimaal twee buurtvoorzieningen	*Hoe vaak maakt uw naaste gebruik van de onderstaande voorzieningen in zijn/haar buurt?* (supermarkt, andere winkels, bibliotheek, bank/postkantoor/pinautomaat, parken en groenvoorzieningen) (regelmatig, soms, (vrijwel) nooit)	0= minder dan twee voorzieningen regelmatig 1=minimaal twee voorzieningen regelmatig
Woon-omgeving	Wonen in gewone woonwijk	*Waar woont uw naaste?* (in een gewone woonwijk, dichtbij of aan de rand van een terrein voor mensen met een VB, op instellingsterrein) (wel/niet aangekruist) *Met wie woont uw naaste?* (alleen, met kind(eren) (niet met partner), met partner/samen, met partner en kind(eren), bij familie (ouders broers/zussen, ooms/tantes, etc.), met mensen met een VB samen) (wel/niet aangekruist)	0=wonen op instellingsterrein ½=wonen in woonwijk met andere mensen met een VB 1=wonen in woonwijk zonder andere mensen met een VB
Mobiliteit	Dagelijks buitenshuis komen	*Over het algemeen, hoe vaak gaat uw naaste ergens naar toe in zijn haar buurt of regio?* (dagelijks, wekelijks, maandelijks, minder dan 1x per maand)	0=wekelijks of minder 1=dagelijks

23 Men scoort een '1' op de indicator indien bij vraag twee 'nee' of 'ja, sommige' is geantwoord.

Domein	Indicator	Vraagstelling in vragenlijst	Codering
	Weleens gebruik van openbaar vervoer	*Als uw naaste wat verder weg ergens naar toe gaat, hoe gaat hij/zij dan?* (verschillende antwoordmogelijkheden, waaronder: met het openbaar vervoer, zoals de bus, trein, metro, tram, met de Regiotaxi (openbaar vervoer, van deur tot deur op afroep) zonder gebruik van een speciale pas (bijv. een Wmo-pas) (wel/niet aangekruist)	0=geen gebruik 1=wel gebruik
Werk[24]	Dagactiviteiten	*Welke dagactiviteit doet uw naaste met een verstandelijke beperking normaal gesproken?* (betaald werk bij een gewone werkgever, betaald werk bij een apart bedrijf van de sociale werkvoorziening/werkplaats (gesubsidieerd via de Wet sociale werkvoorziening, Wsw), betaald werk bij een gewone werkgever met ondersteuning van een begeleider of jobcoach (gesubsidieerd via de Wsw/persoonsgebonden budget of via de WIA als onderdeel van een reïntegratietraject), onbetaald werk of vrijwilligerswerk buitenshuis of stage, kinderdagcentrum, dagactiviteitencentrum voor verstandelijk gehandicpaten (dagactiveitencentrum voor volwassenen, dvo, dagbesteding, AC), leerwerkplek, losgekoppeld van de zorginstelling (bijvoorbeeld op een zorgboerderij of in een winkeltje), mijn naaste gaat niet naar een dagactiviteitencentrum en heeft geen werk buitenshuis) (wel/niet aangekruist)	0=geen dagactiviteiten 1/3=dagactiviteitencentrum 2/3=(on)betaald werk 1=betaald werk bij reguliere werkgever
Vrije tijd	Minimaal maandelijks uitgaansgelegenheid bezoeken	*Kunt u van de volgende activiteiten zeggen hoe vaak uw naaste met een VB ze doet?* (uitgaan naar restaurant, café, bezoeken van een attractie of museum, uitgaan naar bioscoop of theater) (minstens 1x per week, minstens 1x per maand, minder dan 1x per maand, zelden of nooit) *Kunt u bij de activiteiten waaraan uw naaste deelneemt aangeven of deze speciaal georganiseerd worden voor mensen met een verstandelijke beperking?* (speciaal voor mensen met een VB, niet speciaal voor mensen met een VB)	0=geen activiteit ½=minimaal maandelijks één of meer activiteit(en), georganiseerd speciaal voor mensen met een VB 1=minimaal maandelijks één of meer activiteit(en), niet speciaal voor mensen met een VB

[24] Naast werk is ook het volgen van een opleiding opgenomen als aparte indicator. Er zijn echter zeer weinig mensen in het PSL die naar school gaan of een (vervolg)opleiding volgen.

Domein	Indicator	Vraagstelling in vragenlijst	Codering
	Minimaal maandelijks georganiseerde-/ verenigingsactiviteiten ondernemen	*Kunt u van de volgende activiteiten zeggen hoe vaak uw naaste met een VB ze doet?* (sporten (in georganiseerd verband of vereniging), deelname aan een soos of vereniging zoals zang-, muziek-, toneel- of hobbyvereniging, deelname aan religieuze bijeenkomst bijvoorbeeld in een kerk of moskee) (minstens 1x per week, minstens 1x per maand, minder dan 1x per maand, zelden of nooit) (ja, nee) *Kunt u bij de activiteiten waaraan uw naaste deelneemt aangeven of deze speciaal georganiseerd worden voor mensen met een verstandelijke beperking?* (speciaal voor mensen met een VB, niet speciaal voor mensen met een VB)	0=geen activiteit ½=minimaal maandelijks activiteit, georganiseerd speciaal voor mensen met een VB 1=minimaal maandelijks activiteit(en), niet speciaal voor mensen met een VB
Sociaal contact	Minimaal maandelijks vrienden of goede kennissen ontmoeten	*Met wie spreekt uw naaste met een verstandelijke beperking regelmatig af of onderneemt hij/zij weleens activiteiten? En hoe vaak ongeveer? Het gaat uitsluitend om ontmoetingen met mensen met wie uw naaste een (kort) gesprek voert (niet alleen een begroeting). Het gaat hierbij niet om mensen die bij uw naaste in huis of in de instelling wonen.* (verschillende antwoordcategorieën, waaronder: zijn/haar vrienden of goede kennissen) (minstens 1x per week, 2x per maand, 1x per maand, minder dan 1x per maand, zelden of nooit, heeft hij/zij niet) *Hebben de vrienden/goede kennissen met wie uw naaste afspreekt ook een verstandelijke beperking?* (géén van hen heeft een VB, sommigen hebben een VB, de meesten hebben een VB)	0=geen contact met vrienden ½=ontmoet minimaal maandelijks vrienden met een VB 1=ontmoet minimaal maandelijks vrienden zonder een VB[25]

[25] Men scoort een ‘1’ op de indicator indien bij vraag twee ‘nee’ of ‘ja, sommige’ is geantwoord

B.1.2 Het meten van ontwikkelingen in participatie

Wat is maatschappelijke participatie

Binnen de Internationale Classificatie van het menselijk Functioneren (ICF, 2001) wordt participatie gedefinieerd in zeer algemene termen als 'iemands deelname aan het maatschappelijk leven'. Participatieproblemen zijn de problemen die zich kunnen voordoen bij deelname aan de samenleving.

In de Participatiemonitor gaat het over maatschappelijke participatie. Deze term overlapt met sociale participatie (participatie in verenigingen, sociale contacten of vrijwilligerswerk) en met arbeidsparticipatie (het hebben van betaald werk, onbetaald werk of het volgen van een opleiding), maar is breder. Het gaat over wonen in een woonwijk en gebruik maken van winkels en openbare voorzieningen in de buurt, over het 'face to face' ontmoeten van andere mensen, over recreëren, werken en over het volgen van een opleiding.

De 'totale' participatie als optelsom van de indicatoren

De totale participatie is een somscore van de verschillende indicatoren (zie tabel B1.1 t/m B1.3). Afhankelijk van de groep zijn er zeven tot negen indicatoren. Elke respondent krijgt de score '0' (geen participatie) of '1' (wel participatie) op elke indicator. Bij de groep mensen met een verstandelijke beperking is er ook de mogelijkheid om '1/2' te scoren, indien de betreffende activiteit wordt gedaan met mensen met een verstandelijke beperking (VB); zij scoren een '1' indien de betreffende activiteit wordt gedaan (ook) zonder mensen met een VB. Bij de indicator dagactiviteiten staat score '1' voor het doen van betaald werk bij een reguliere werkgever. Gemaakte aanname bij het berekenen van de totale participatie is dat de indicatoren optelbaar zijn en allen even zwaar meewegen. De totale participatiescore is de somscore op de totale set van indicatoren gedeeld door het aantal indicatoren waarop de betreffende persoon een niet-missende waarde had. Een persoon met een lichamelijke beperking die op één van de in totaal negen indicatoren missend is en op zes van de resterende acht indicatoren een 1 scoort, heeft dus een totale participatiescore van 6/8=0.75. Als voorwaarde voor het berekenen van de totale participatiescore is gehanteerd dat een respondent op minimaal de helft +1 van de indicatoren een geldende waarde had (0, ½ of 1); bij mensen met een lichamelijke beperking is dat dus op minimaal zes van de negen indicatoren.

Het participatie-indexcijfer

Om ontwikkelingen in de tijd te kunnen meten worden voor alle groepen jaarlijks participatie-indexcijfers berekend. Dit zijn relatieve cijfers; zij geven de participatie weer in vergelijking met het indexjaar. De metingen van mensen met beperkingen zijn gestart in 2006, de totale participatie voor de totale groep is in dat jaar op 100 gesteld. Bij de ouderen en de algemene bevolking is dit gedaan in het jaar 2009. Alle participatieindexcijfers zijn relatief ten opzichte van de score van de totale groep in het indexjaar. Een participatie-indexcijfer moet dus worden gezien als een relatieve maat voor participatie die zichtbaar maakt of er sprake is van een verandering van de participatie in een bepaald jaar ten opzichte van voorgaande jaren, met als uitgangspunt 2006 of 2009. Bovenstaande procedure is zowel toegepast voor de totale participatiescores als de scores op de indicatoren. In deze rapportage worden de ontwikkelingen in participatie van mensen met

beperkingen getoetst over de periode 2008-2014; deze participatie-indexcijfers zijn afgeleid van het indexcijfer in het indexjaar 2006. Vervolgens is er getoetst over de periode 2008-2014 of er sprake is van een lineaire trend. Er is tevens getoetst over de periode 2012-2014 om de ontwikkelingen in de afgelopen drie jaar te bekijken.

Opgemerkt dient te worden dat de constructie van het participatie-indexcijfer op normatieve keuzes berust. De geïncludeerde domeinen zijn op basis van de beschikbare wetenschappelijke literatuur en in overleg met het ministerie van VWS gekozen. Verder is in overleg met dit ministerie een duidelijke keuze gemaakt om het indexcijfer uitsluitend te baseren op gegevens over de feitelijke participatie en geen gegevens over ervaren tevredenheid met de feitelijke participatie erin te betrekken.

Kanttekeningen bij het meten van ontwikkelingen in participatie
Bij longitudinale analyses hebben onderzoekers te maken met een veranderende werkelijkheid en voortschrijdend inzicht over hoe goed te meten. Dit geldt ook voor dit participatieonderzoek. Om de lezer te helpen de resultaten te interpreteren wordt in het rapport aangegeven of een toe- of afname in de participatie te maken heeft met een veranderde vraagstelling en welk jaar deze verandering betreft.

Eenzaamheid
In dit rapport wordt de eenzaamheid van mensen met een lichamelijke beperking, ouderen en de algemene bevolking gemeten aan de hand van de eenzaamheidsschaal van de Jong Gierveld en Kamphuis (1985). Deze schaal bestaat uit elf stellingen, waarvan de respondenten aangeven in hoeverre deze stellingen op hen van toepassing zijn. Alle stellingen bij elkaar opgeteld bepalen de mate van eenzaamheid. Er kan een onderverdeling gemaakt worden naar sociale en emotionele eenzaamheid. Sociale eenzaamheid hangt samen met het ontbreken van een brede groep mensen of sociaal netwerk (vrienden, collega's en mensen uit de buurt). Emotionele eenzaamheid ontstaat als iemand een hechte, intieme relatie mist met één ander persoon, in de meeste gevallen een levenspartner. Sociale en emotionele contacten kunnen elkaar niet of in beperkte mate vervangen. Dus het ontbreken van een partner kan niet worden gecompenseerd door het hebben van een groot sociaal netwerk en omgekeerd.
Zes stellingen in de eenzaamheidsschaal hebben betrekking op de emotionele eenzaamheid en vijf stellingen op de sociale eenzaamheid. Er is gebruik gemaakt van drie antwoordcategorieën: 'ja', 'min of meer' en 'nee'. Er is sprake van matige eenzaamheid als mensen op 3-8 vragen aangegeven hebben sociaal of emotioneel eenzaam te zijn, voor sterke eenzaamheid zijn dit 9-11 vragen (van Tilburg & de Jong Gierveld, 1999).
Aan mensen met een verstandelijke beperking is alleen de vraag gesteld of zij zich wel eens eenzaam voelen of alleen en is een toelichting gevraagd waarom of wanneer zij zich eenzaam voelen.

B.1.3 Beschrijving van geraadpleegde NIVEL Panels en respons

NIVEL Panels
Voor de gegevensverzameling van de Participatiemonitor wordt gebruik gemaakt van diverse NIVEL Panels.

Nationaal Panel Chronisch zieken & Gehandicapten (NPCG)
Voor de gegevensverzameling van mensen met een lichamelijke beperking wordt gebruik gemaakt van het Nationaal Panel Chronisch zieken en Gehandicapten (NPCG). Het NPCG is een landelijk representatief panel van ruim 3500 zelfstandig wonende mensen uit de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder met een medisch gediagnosticeerde somatische ziekte en/of langdurige matige tot ernstige lichamelijke beperkingen. Panelleden met een lichte beperking hebben allen een chronische ziekte. Elk najaar ontvangen panelleden met een lichte, matige of ernstige lichamelijke beperking in het NPCG een vragenlijst over hun deelname aan de samenleving.

De panelleden van het NPCG zijn geworven via huisartsenpraktijken (landelijke steekproef uit de Registratie Gevestigde Huisartsen in Nederland) en via bevolkingsonderzoeken, waaronder: het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek 2007 (SCP), het WoOn-onderzoek 2009 en het WoOn-onderzoek 2012 (Ministerie van BZK; SCP). De panelleden met een matige of ernstige lichamelijke beperking zijn geworven via de bevolkingsonderzoeken. De panelleden met een lichte lichamelijke beperking zijn geselecteerd onder de mensen met een chronische ziekte die zijn geworven via huisartsenpraktijken. Vanaf 2011 is ook een kleine groep mensen met een lichte beperking uit bevolkingsonderzoek meegenomen. Zie voor een uitgebreide beschrijving van het Panel en de wervingsprocedure de publicatie van Van den Brink-Muinen e.a. (2009).

Het NPCG bestaat uit mensen met een chronische ziekte en/of lichamelijke beperking. Mensen met een chronische ziekte en mensen met een lichamelijke beperking zijn geen twee elkaar uitsluitende groepen. Bij een groot deel van de mensen met een lichamelijke beperking houdt de beperking verband met de aanwezigheid van een chronische ziekte. Voor de participatiemonitor zijn mensen die wél een chronische ziekte, maar géén lichamelijke beperking hebben buiten beschouwing gelaten, omdat het hebben van een lichamelijke beperking er bij participatie meer toe doet dan het hebben van een chronische ziekte.
Panelleden ontvangen elk najaar een vragenlijst met daarin onder meer vragen over hun deelname aan de samenleving. Zie tabel B1.4 voor de respons.

Tabel B1.4: Respons in het Nationaal Panel Chronisch Zieken en Gehandicapten (NPCG), 2008-2014

Jaar	Verstuurde enquêtes	Ingevuld retour	Respons
2008	2198	1961	89%
2009	2905	2524	87%
2010	2674	2163	81%
2011	2357	2034	86%
2012	2297	1951	85%
2013	2227	1739	78%
2014	2366	1811	77%

Panel Samen Leven (PSL)

Gegevens over mensen met een verstandelijke beperking worden verzameld in het Panel Samen Leven (PSL). Gegevens worden zowel verzameld bij mensen met een beperking zelf als bij naasten van mensen met een verstandelijke beperking. In het Panel zijn mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking vertegenwoordigd.

Ruim 550 mensen met een lichte of matige beperking zijn lid van het Panel Samen Leven (PSL). Naast mensen met een beperking zelf, zijn ook bijna 400 naasten (in de meeste gevallen familie of goede bekenden) van mensen met een verstandelijke beperking lid. In ongeveer de helft van de gevallen nemen zowel de persoon met een verstandelijke beperking als zijn/haar naaste deel aan het panel. In de andere helft van de gevallen is alleen de persoon met een verstandelijke beperking of alleen een naaste lid. Uitgesloten van deelname aan het panel zijn mensen met een verstandelijke beperking en/of naasten die niet Nederlandstalig zijn en personen die terminaal ziek zijn. Mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking die moeilijk communiceren kunnen wel aan het panel deelnemen. Als door communicatieproblemen deelname onmogelijk is, neemt de direct naaste deel aan het panel. Zie voor verdere informatie over het Panel Samen Leven de publicatie van Cardol e.a. (2006) en de website (www.nivel.nl). Tot slot zijn er in het Panel Samen Leven geen mensen vertegenwoordigd met een ernstige verstandelijke beperking; in deze rapportage worden daarom alleen uitspraken gedaan over mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking.

De mensen met een verstandelijke beperking worden elke twee jaar geïnterviewd over hun deelname aan de samenleving. Getrainde interviewers[26] nemen een gestructureerd interview af, indien nodig wordt hierbij gebruik gemaakt van pictogrammen; naasten ontvangen elk najaar een vragenlijst. Zie voor de respons tabel B1.5 en B1.6.

[26] De interviews zijn uitgevoerd door bureau GfK. De interviewers hebben een training ontvangen van het NIVEL voor het afnemen van de participatie-vragenlijst en hebben ervaring met het interviewen van mensen met een verstandelijke beperking. Een groot gedeelte van de interviewers van 2014 heeft ook in voorgaande jaren de interviews afgenomen.

Tabel B1.5: Respons in het Panel Samen Leven (PSL), mensen met een verstandelijke beperking, 2008-2014

Jaar	Uitgenodigd voor interview	Deelgenomen	Respons
2008	549	458	83%
2010	616	500	81%
2012	597	497	83%
2014	599	513	86%

Tabel B1.6: Respons in het Panel Samen Leven (PSL), naasten van mensen met een verstandelijke beperking 2008-2014

Jaar	Verstuurde enquêtes	Ingevuld retour	Respons
2008	445	317	71%
2009	397	302	76%
2010	464	372	80%
2011	441	323	73%
2012	397	319	80%
2013	377	272	72%
2014	405	300	74%

Consumentenpanel Gezondheidszorg (CoPa)
Gegevens over de participatie van ouderen en de algemene bevolking worden verzameld in het Consumentenpanel Gezondheidszorg (CoPa). Het Consumentenpanel Gezondheidszorg bestaat uit mensen van 18 jaar en ouder uit de algemene bevolking in Nederland. Het panel inventariseert de ervaringen, meningen, verwachtingen en kennis van consumenten over de gezondheidszorg.

Het Consumentenpanel bestaat in 2014 uit bijna 12.000 personen van 18 jaar en ouder. Het panel wordt regelmatig ververst; panelleden zijn over het algemeen niet langer dan vijf jaar lid. Voor dit onderzoek wordt elk jaar een steekproef getrokken van mensen van 18 jaar en ouder ('algemene bevolking') en van mensen van 65 jaar en ouder ('ouderen'). Een uitgebreide beschrijving van het Consumentenpanel Gezondheidszorg, de representativiteit en de werving van panelleden staat in het rapport van Brabers e.a. (2015).
Ook in CoPa zitten mensen met een lichamelijke beperking. In 2014 heeft in de steekproef 'algemene bevolking' 62% geen beperking, 19% een lichte beperking, 14% een matige beperking en 6% een ernstige beperking. Op grond van schattingen van het aantal mensen met een lichamelijke beperking (de Klerk e.a., 2012) liggen de geschatte percentages op respectievelijk 72%, 12%, 11% en 5%. Dit betekent dat er in de steekproef van CoPa een lichte oververtegenwoordiging is van het percentage mensen met lichte en matige beperkingen.
In de CoPa steekproef 'ouderen' in 2014 zijn de percentages als volgt; 41% geen beperking, 30% lichte beperking, 20% matige beperking en 10% ernstige beperking. Op grond van schattingen van het aantal ouderen met een lichamelijke beperking (de Klerk e.a., 2012) liggen de schattingen op respectievelijk 44%, 19%, 22% en 15%. Hieruit blijkt dat

er in de steekproef ‘ouderen’ van CoPa een lichte ondervertegenwoordiging is van mensen met ernstige lichamelijke beperkingen.

De steekproef van panelleden ontvangt elk najaar een vragenlijst over hun deelname aan de samenleving. Zie voor de respons tabel B1.7 en B1.8.

Tabel B1.7: Respons in het Consumentenpanel Gezondheidszorg (CoPa), steekproef ouderen (≥65 jaar), 2009-2014

Jaar	Verstuurde enquêtes	Ingevuld retour	Respons
2009	493	377	76%
2010	1019	916	88%
2011	750	593	79%
2012	750	554	74%
2013	750	517*	69%
2014	1047	746	71%

* In 2013 zijn er een aantal CoPa leden bevraagd die op een andere manier geworven zijn dan in andere jaren. Om mogelijke ruis te voorkomen zijn deze respondenten niet meegenomen in de analyses. De analyses hebben plaatsgevonden bij N=407.

Tabel B1.8: Respons in het Consumentenpanel Gezondheidszorg (CoPa), steekproef algemene `bevolking, 2009-2014

Jaar	Verstuurde enquêtes	Ingevuld retour	Respons
2009	1559	1056	68%
2010	1419	1072	76%
2011	1500	1028	69%
2012	1500	875	58%
2013	1500	764*	51%
2014	1888	1070	57%

* In 2013 zijn er een aantal CoPa leden bevraagd die op een andere manier geworven zijn dan in andere jaren. Om mogelijke ruis te voorkomen zijn deze respondenten niet meegenomen in de analyses. De analyses hebben plaatsgevonden bij N=317.

B.1.4 Standaardpopulatie en kenmerken respondenten

Standaardisatie gegevens

Om uitspraken te kunnen doen op populatieniveau zijn zowel de schattingen (percentages) van de afzonderlijke indicatoren als de participatie-indexcijfers voor de groep mensen met een lichamelijke beperking, voor de groep mensen met een verstandelijke beperking, voor de groep ouderen en de algemene bevolking geschat voor een gedefinieerde standaardpopulatie (zie tabel B1.9-B1.12). Dit maakt het tevens mogelijk om ontwikkelingen in de participatie van groepen mensen over de jaren heen te kunnen volgen en eventuele veranderingen te kunnen aantonen die niet het gevolg zijn van verschillen in de samenstelling van de onderzoeksgroepen over de jaren heen. De samenstelling van de standaardpopulaties is gebaseerd op gegevens over de daadwerkelijke samenstelling van de betreffende populaties in Nederland. Hiervoor zijn verschillende bronnen geraadpleegd. Er is, vanwege vergelijkbaarheid van cijfers en het niet beschikbaar komen van nieuwe schattingen voor populaties van mensen met beperkingen, voor gekozen om de standaardpopulatie zoals die in 2006 is samengesteld ook de volgende meetjaren te blijven toepassen.

Verschillende resultaten in het rapport zijn niet gestandaardiseerd; ofwel omdat de groep te klein is (N<25) ofwel omdat het een deelpopulatie betreft (bijvoorbeeld dat een resultaat alleen mensen betreft die gebruik maken van het openbaar vervoer). Hier is dan alleen gerapporteerd over de respondenten (die de vragenlijst hebben ingevuld). Kenmerken van de respondenten staan vermeld in de tabellen B1.9 tot en met B1.12.

Mensen met een lichamelijke beperking

Voor het definiëren van de standaardpopulatie van mensen met een lichamelijke beperking baseren we ons qua geslacht, leeftijd en ernst van de beperking vooral op schattingen van prevalentie van beperkingen op bevolkingsniveau voor januari 2006 (De Klerk, 2007) (zie tabel B1.9). De NPCG-cijfers wijken wat de verdeling naar leeftijd en ernst van de beperking betreft af, omdat voor het NPCG – behalve chronisch zieken – met name mensen met een matige of ernstige beperking zijn geselecteerd (uit AVO en WBO. Voor de verdeling naar geslacht, leeftijd en ernst van de beperking gaan we daarom uit van de SCP-prevalentiecijfers.

Over de verdeling naar opleidingsniveau en huishouden van mensen met een lichamelijke beperking zijn behalve uit het NPCG geen cijfers voorhanden. Wel zijn er cijfers van het SCP voor mensen met een matige of ernstige lichamelijke beperking.

Voor de verdeling naar regio en mate van stedelijkheid van de standaardpopulatie zijn gegevens gebruikt van de Nederlandse bevolking (statline.cbs.nl/statweb). Van de populatie mensen met een beperking zijn deze gegevens niet bekend.

Tabel B1.9: Verantwoording van de gekozen standaardpopulatie en kenmerken van respondenten in 2014 van mensen met een lichamelijke beperking (≥ 15 jaar, zelfstandig wonend)

	SCP, 2006 (De Klerk 2007) %	Respondenten in 2014 %	Standaard-populatie %
	Mensen met een motorische beperking vanaf 20 jaar:		
Geslacht			
- Mannen	36	38	**35**
- Vrouwen	64	62	**65**
Leeftijd			
- 15 t/m 39 jaar	20-39: 16	4	**15**
- 40 t/m 64 jaar	44	36	**45**
- 65 jaar en ouder	40	61	**40**
Ernst beperking			
- Licht	55	23	**55**
- Matig	31	51	**30**
- Ernstig	14	27	**15**
	Mensen met een matige of ernstige lichamelijke beperking vanaf 16 jaar:		
Aard van de beperking			
- Alleen motorisch	77	49	**80**
- Motorisch en zintuiglijk	23	51	**20**
	Mensen met een matige of ernstige lichamelijke beperking vanaf 18 jaar:		
Opleidingsniveau			
- Laag	50	37	**50**
- Midden	36	43	**35**
- Hoog	14	20	**15**
Huishouden			
- Eenpersoonshuishouden	26	37	**25**
- Meerpersoonshuishouden	74	63	**75**
	CBS 2006 *Nederlandse bevolking vanaf 0 jaar:*		
Regio			
- Noord	10	6	**10**
- Oost	21	21	**21**
- West	47	49	**47**
- Zuid	22	23	**22**
Mate van stedelijkheid			
- Zeer sterk stedelijk	18	16	**18**
- Sterk stedelijk	27	33	**27**
- Matig stedelijk	21	18	**21**
- Weinig stedelijk	22	25	**22**
- Niet stedelijk	12	9	**12**

Mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking

Voor het definiëren van de standaardpopulatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking zijn gegevens voorhanden uit het Panel Samen Leven (PSL) en uit twee oudere prevalentiestudies (zie tabel B1.10). De geslachtsverdeling zoals gevonden in het PSL zit precies tussen de schattingen op basis van twee oudere prevalentiestudies in. De leeftijdsverdelingen van de twee oudere prevalentiestudies lopen sterk uiteen. De studie van Van Schrojenstein Lantman-de Valk et al. (2002) komt op een veel

grotere groep ouderen en veel minder jongeren dan de studie van Maas et al. (1988), bewerkt door het SCP voor 2001. De verklaring hiervoor moet volgens de auteurs worden gezocht in het gegeven dat (jonge) mensen nu minder snel als gehandicapt worden beschouwd. In het Nationaal Kompas Volksgezondheid (www.rivm.nl) wordt getwijfeld aan deze verklaring, omdat het gebruik van speciale onderwijsvoorzieningen juist toeneemt. De cijfers van het PSL zitten er in 2006 voor de groepen 15-39 en 40-64 jaar tussenin. Daarom is ervoor gekozen om zoveel mogelijk bij deze cijfers aan te sluiten.
Voor de verdeling naar ernst van de verstandelijke beperking houden we de verdeling die in het PSL werd gevonden bij aanvang in 2006 aan (zie van den Hoogen e.a., 2010). Alleen mensen met een lichte of een matige verstandelijke beperking zijn vertegenwoordigd in het PSL, maar dit is ook de populatie waarover we hier uitspraken willen doen.
Voor mensen met een verstandelijke beperking standaardiseren we niet naar huishoudsamenstelling omdat deze variabele een sterke samenhang vertoont met de ernst van de verstandelijke beperking.
Hoewel het in eerste instantie de bedoeling was om de standaardpopulatie voor deze groep ook te definiëren naar regio en stedelijkheid, is hiervan later afgezien omdat deze kenmerken uiteindelijk niet zijn gebruikt in de data-analyse. De reden hiervoor is dat vereenvoudiging van de data-analyse nodig bleek vanwege het geringe aantal respondenten in sommige subgroepen van mensen met een verstandelijke beperking.

Tabel B1.10: Verantwoording van de gekozen standaardpopulatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking en kenmerken van respondenten in 2014 (≥ 15 jaar)

	Maas et al., 1988; bewerking SCP %	Van Schrojenstein Lantman-de Valk et al., 2002 %	Respondenten in 2014, mensen zelf %	Respondenten in 2014, naasten %	Standaard-populatie %
	Mensen met een verstandelijke beperking vanaf 20 jaar, 2001:	*Mensen met een verstandelijke beperking vanaf 0 jaar, 2001:*			
Geslacht					
- Mannen	57	54	57	55	**55**
- Vrouwen	43	46	43	45	**45**
Leeftijd					
- 15 t/m 39 jaar	20-39: 56	20-34: 25	34	42	**40**
- 40 t/m 64 jaar	39	35-69: 70	52	46	**50**
- 65 jaar en ouder	5	70 en ouder: 5	14	11	**10**
Ernst beperking					
- Licht	45	-	62	45	**55**
- Matig	-	-	38	55	**45**
- Ernstig	55	-	-	-	-

Ouderen in de algemene bevolking (≥65 jaar) en algemene bevolking
Voor het definiëren van de standaardpopulatie van de algemene bevolking en ouderen in de algemene bevolking zijn gegevens gebruikt van het CBS (peildatum 2009). Zie voor de samenstelling van het Consumentenpanel Brabers e.a. (2015).

De steekproef 'ouderen' van CoPa bevat in de leeftijdsgroep 75+ praktisch geen mensen in de leeftijd van 85+, terwijl in de algemene bevolking 27% van de mensen van 75+ 85 jaar of ouder is (CBS). De groep 'oudere ouderen' van 85 jaar en ouder is in de onderzoeksgroep dus ondervertegenwoordigd. Op basis van de resultaten die in dit rapport beschreven worden voor de groep ouderen van 75 jaar en ouder, kunnen daarom geen conclusies getrokken worden over ouderen van 85 jaar of ouder.

Tabel B1.11: Verantwoording van de gekozen standaardpopulatie van ouderen in de algemene bevolking (≥65 jaar) en kenmerken van respondenten in 2014

	CBS (peildatum: 2009) %	Respondenten in 2014 %	Standaardpopulatie %
Geslacht			
- Mannen	43	49	45
- Vrouwen	57	51	55
Leeftijd			
- 65-74 jaar	55	55	55
- 75 jaar en ouder	45	45	45
Huishouden			
- Eenpersoonshuishouden	36	49	35
- Meerpersoonshuishouden	64	52	65

Tabel B1.12: Verantwoording van de gekozen standaardpopulatie van de algemene bevolking en kenmerken van respondenten in 2014

	CBS (peildatum: 2009) %	Respondenten in 2014 %	Standaardpopulatie %
Geslacht			
- Mannen	49	54	50
- Vrouwen	51	46	50
Leeftijd			
- 15 t/m 39 jaar	36	25	35
- 40 t/m 64 jaar	45	41	45
- 65 jaar en ouder	19	33	20
Opleidingsniveau	Alleen beroepsbevolking		
- Laag	24	16	24
- Midden	43	56	43
- Hoog	33	27	33
Huishouden			
- Eenpersoonshuishouden	24	31	25
- Meerpersoonshuishouden	76	69	75

B.1.5 Statistische analyse

Alle gegevens zijn geanalyseerd op basis van een lineair regressiemodel (totale participatiescores) of een logistisch regressiemodel (indicatoren en overige). Er is rekening gehouden met afhankelijkheid in data die ontstaat doordat mensen meerdere jaren meedoen. Er is getoetst of in de loop van de tijd een toe- of afname (lineaire trend) heeft plaatsgevonden bij de totale groep en/of bij subgroepen.
Panelleden die op één of meerdere van de correctievariabelen (leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, ernst en aard van de beperking, huishoudsamenstelling, regio en/of stedelijkheid) een missende waarde hebben zijn niet meegenomen in de analyses.

Er zijn analyses uitgevoerd om schattingen (percentages) te geven voor de totale groep van mensen met een beperking, ouderen of de algemene bevolking, en voor subgroepen (bijvoorbeeld naar ernst van de beperking). Schattingen voor subgroepen zijn niet gegeven indien niet of nauwelijks sprake is van spreiding in de antwoorden binnen één of meer subgroepen en/of indien de subgroepen te klein zijn ($N<25$) om een betrouwbaar beeld te geven van de betreffende subgroep. Een uitzondering vormt de groep ouderen met een verstandelijke beperking bij de meting van de naasten. In een aantal jaren was de groep ouderen iets kleiner dan $N=25$, maar er is voor gekozen om deze cijfers wel te presenteren (zie tabellenbijlage, bijlage 4). De cijfers moeten echter met de nodige voorzichtigheid bekeken worden vanwege de kleine groep. Bij het berekenen van de indicatoren 'betaald werk' en 'opleiding' is de groep mensen van 65 jaar en ouder standaard niet meegenomen in de analyses vanwege de kleine aantallen.

Voor alle schattingen is de boven- en ondergrens van het 95%-betrouwbaarheidsinterval berekend. Ook is getoetst of het effect van een bepaald kenmerk van een subgroep (bijvoorbeeld vrouw ten opzichte van man) significant is. Een dergelijk significant sekse-effect impliceert dat de gemiddelde waarde op een bepaalde indicator voor vrouwen afwijkt van die van mannen. Vanwege het grote aantal toetsingen dat is gedaan, is steeds een alpha van .01 gehanteerd. Alle schattingen voor subgroepen zijn gecorrigeerd voor leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, ernst en aard van de beperking, huishoudsamenstelling, regio en/of stedelijkheid (voor de gebruikte kenmerken per groep zie paragraaf B1.3). Verschillen tussen (sub)groepen worden alleen vermeld als deze statistisch significant zijn ($p<0.01$).

In het rapport worden schattingen gegeven van percentages. Bij schattingen voor subgroepen worden alle overige achtergrondkenmerken op het gemiddelde gesteld. Vanwege de leesbaarheid van het rapport zijn niet overal alle percentages van subgroepen vermeld, deze percentages zijn te vinden in de tabellenbijlage van dit rapport. Om reden van leesbaarheid worden ook niet overal betrouwbaarheidsintervallen (BI) in de tekst vermeld; deze worden alleen vermeld als de desbetreffende cijfers niet opgenomen zijn in een tabel in de tabellenbijlage.

Wanneer gerapporteerd wordt of verschillende thema's met elkaar in verband staan (bijvoorbeeld sociale contacten en eenzaamheid) zijn regressieanalyses uitgevoerd om deze verbanden te onderzoeken. Bij deze analyses wordt gecorrigeerd voor leeftijd,

geslacht, opleidingsniveau, aard en ernst van de beperking en huishoudsamenstelling. Verbanden tussen verschillende thema's worden alleen vermeld als deze statistisch significant zijn ($p<0.01$).

Daar waar mogelijk wordt de feitelijke participatie van mensen met een beperking en ouderen in perspectief geplaatst door een vergelijking te maken met gegevens van de algemene Nederlandse bevolking. We merken hierbij op dat bij de vergelijkingen met de algemene bevolking niet is gecorrigeerd voor eventuele verschillen in sociaal-demografische kenmerken tussen de algemene bevolking en de groep mensen met beperkingen, bijvoorbeeld in de leeftijds- en geslachtsverdeling.